

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΝΟΜΙΚΗ & ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΚΑΙΟ, ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Ζητήματα περιβαλλοντικών αδειοδοτήσεων &
αδειοδοτήσεων στον τομέα της ενέργειας.

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αριστέα Καρουζάκη

Αθήνα, 2019

Τριμελής Επιτροπη

Χρυσούλα Μουκίου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Φερενίκη Παναγοπούλου, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Μελέτιος Μουστάκας, Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Copyright © Αριστέα Καρουζάκη, 2020

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Συντομογραφίες

ΑΕΠΟ: Απόφαση Έγκρισης Περιβαλλοντικών Όρων

ΑΠΕ : Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας

ΔΕΕ: Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΔΠΑ: Διεύθυνσης Περιβαλλοντικής Αδειοδότησης

ΕΠΟ: Έγκριση Περιβαλλοντικών όρων

ΕΟΑ: Ειδική Οικολογική Αξιολόγηση

ΕΥΕΠ : Ειδικής Υπηρεσίας Επιθεωρητών Περιβάλλοντος

ΗΠΜ : Ηλεκτρονικό Περιβαλλοντικό Μητρώο

ΚΥΑ: Κοινή Υπουργική Απόφαση

ΜΠΕ: Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων

ΥΠΕΝ: Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας

ΠΕΧΩΔΕ: Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων

ΠΠΕ: Προμελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων

ΠΠΕΑ: Προκαταρκτική Περιβαλλοντική Εκτίμηση Αξιολόγηση

ΠΠΔ: Πρότυπες Περιβαλλοντικές Δεσμεύσεις

ΠΠΠΑ : Προκαταρκτικός Προσδιορισμός Περιβαλλοντικών Απαιτήσεων

EMAS: Eco-Management and Audit Scheme

ISO: International Organization for Standardization

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	-9-
Μέρος Πρώτο.....	-11-
Διαδικασία Περιβαλλοντικής Αδειοδότησης κατά την θεωρία και νομολογία.....	-11-
Κεφάλαιο πρώτο.....	-11-
Α. Περιβαλλοντική αδειοδότηση -Βασικά χαρακτηριστικά και στόχοι.....	-11-
Β. Ο Ν. 1650/1986 (ΦΕΚ 160/Α) « Για την προστασία του περιβάλλοντος».....	-12-
Γ. Ο Ν. 3010/2002 (ΦΕΚ 91/Α) « Εναρμόνιση με τις Οδηγίες 97/11/ΕΕ και 96/61/ΕΕ».....	-14-
Δ. Οι καινοτόμες νομοθετικές ρυθμίσεις του Ν. 4014/2011 (ΦΕΚ 209/Α/2011) σχετικά με την περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων και δραστηριοτήτων.....	-15-
Ε. Ν. 4685/2020. Εκσυγχρονισμός περιβαλλοντικής νομοθεσίας, ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία των Οδηγιών 2018/844 και 2019/692 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και λοιπές διατάξεις.....	-19-
Κεφάλαιο Δεύτερο.....	-21-
Α. Κατηγοριοποίηση έργων και δραστηριοτήτων σε σχέση με την περιβαλλοντική αδειοδότηση (Ν 4014/2011, ΥΑ 1958/2012).....	-21-
Β. Δομή περιβαλλοντικής αδειοδότησης.....	-22-
Γ. Διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης έργων και δραστηριοτήτων της κατηγορίας Α.....	-23-
1 Διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης έργων και δραστηριοτήτων της υποκατηγορίας Α1.....	-24-
2. Διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης έργων και δραστηριοτήτων της υποκατηγορίας Α2.....	-25-
Δ. Διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης έργων και δραστηριοτήτων της κατηγορίας Β.....	-25-
Κεφάλαιο Τρίτο.....	-26-
Α. Περιεχόμενο φακέλων περιβαλλοντικής αδειοδότησης.....	-26-
Β. Δημοσιοποίηση ΜΠΕ και έκδοση ΑΕΠΟ.....	-31-
Γ. Σχετικά με την απόφαση έγκρισης περιβαλλοντικών όρων.....	-32-
Δ. Κρίσιμος χρόνος υποβολής ΜΠΕ και εκδόσεως εγκρίσεως περιβαλλοντικών όρων.....	-34-
Ε. Η Ανανέωση της ΑΕΠΟ.....	-35-

ΣΤ Η Τροποποίηση της ΑΕΠΟ.....	37-
Z. Ανάρτηση ΑΕΠΟ στο διαδίκτυο.....	41-
H. Αρμοδιότητα για την έγκριση περιβαλλοντικών όρων.....	42-
Κεφάλαιο τέταρτο	43-
A. Διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης για έργα και δραστηριότητες σε περιοχές που έχουν ενταχθεί στο δίκτυο Natura 2000.....	43-
1. Στάδια εφαρμογής του άρθρου 6 παρ. 3 της Οδηγίας 92/43.....	44-
2. Η Προκαταρκτική Εξέταση (Screening).....	45-
3. Η Δέουσα Εκτίμηση των Επιπτώσεων.....	45-
4. Ενσωμάτωση Οδηγίας 92/43 στην ελληνική έννομη τάξη.....	46-
5. Οι εναλλακτικές λύσεις.....	48-
6. Η επιβολή των αντισταθμιστικών μέτρων.....	49-
Κεφάλαιο πέμπτο.....	50-
A. Νομολογιακά Ζητήματα.....	50-
B. Κύρωση των περιβαλλοντικών όρων με νόμο.....	53-
Γ. Η υπόθεση της εκτροπής του ποταμού Αχελώου.....	57-
1. Η αρχική προσέγγιση της νομολογίας.....	57-
2 Η στροφή της 26/2014 απόφασης για τον Αχελώο.....	61-
Μέρος Δεύτερο.....	63-
Κεφάλαιο Πρώτο	63-
A. Η βιώσιμη αναπτυξιακή δραστηριότητα των ΑΠΕ και η αρχή της φέρουσας ικανότητας.....	63-
B. Αναδρομή στο νομοθετικό πλαίσιο των ΑΠΕ.....	66-
Γ. Οι παθογένειες της αδειοδοτικής διαδικασίας έργων ΑΠΕ.....	67-
Κεφάλαιο Δεύτερο.....	68-
A Το ισχύον καθεστώς περιβαλλοντικής αδειοδότησης έργων ΑΠΕ του Ν. 3851/2010.....	68-
1. Άδεια Παραγωγής.....	69-
2. Προκαταρκτική Περιβαλλοντική Εκτίμηση και Αξιολόγηση (ΠΠΕΑ).....	71-
3. Έγκριση Περιβαλλοντικών Όρων (ΕΠΟ).....	71-
4. Άδεια εγκατάστασης / λειτουργίας.....	72-
Κεφάλαιο Τρίτο.....	74-
A. Η νομολογία του ΣτΕ σε ζητήματα περιβαλλοντικής αδειοδότησης έργων ΑΠΕ.....	74-

Β. Η εγκατάσταση έργων ΑΠΕ σε περιοχές του Δικτύου NATURA 2000.....	76-
Γ. Ζητήματα αδειοδότησης έργων ΑΠΕ σε δασικές και αναδασωτέες εκτάσεις.....	78-
Συμπεράσματα.....	85-

Περίληψη

Το πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας εστιάζει στην αναλυτική περιγραφή της διαδικασίας περιβαλλοντικής αδειοδότησης έργων και δραστηριοτήτων με γνώμονα τα βασικά νομοθετήματα στα οποία θεσπίζονται οι κανονιστικές ρυθμίσεις που την διέπουν και πιο συγκεκριμένα τον ν. 1650/1986, τον ν. 3010/2002 και τέλος, τον ν. 4014/2011. Την παράθεση των νομοθετικών διατάξεων πλαισιώνουν πορίσματα και πάγιες θέσεις της νομολογίας του ΣτΕ που διατυπώθηκαν ενόψει των επίδικων διαφορών που ανέκυψαν κατά την εφαρμογή της σχετικής νομοθεσίας και διαμορφώνουν ένα συγκεκριμένο πλαίσιο ερμηνευτικής προσέγγισης των υπό εξέταση διαφορών. Ακολούθως, ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στο προστατευτικό πλαίσιο της νομοθεσίας που εφαρμόζεται στην διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης για έργα και δραστηριότητες σε περιοχές που εντάσσονται στο δίκτυο NATURA 2000 καθώς και στην πολύκροτη υπόθεση της εκτροπής του ποταμού Αχελώου που απασχόλησε εντόνως το Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο με την έκδοση μιας σειράς αποφάσεων.

Το δεύτερο μέρος της παρούσας μελέτης αναφέρεται στην περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας, ένα ιδιαίτερος επίκαιρο ζήτημα με πολλές προεκτάσεις σε επίπεδο διοικητικό, νομοθετικό και χωροταξικό, το οποίο ρυθμίζεται στην ελληνική έννομη τάξη από τον ν. 3851/2010. Στο πλαίσιο αυτό εξετάζεται, μεταξύ άλλων, η σχέση των ΑΠΕ με την αρχή της φέρουσας ικανότητας καθώς και περιπτώσεις εγκατάστασης έργων ΑΠΕ σε περιοχές του Δικτύου NATURA 2000. Στη συνέχεια και με αφορμή την κρίση του ΣτΕ επί ζητημάτων που άπτονται της αδειοδότησης έργων ΑΠΕ και ειδικότερα της αδειοδότησης έργων ΑΠΕ σε δασικές και αναδασωτέες εκτάσεις, παρουσιάζονται σχετικές διατυπώσεις της νομολογίας του Ανωτάτου Ακυρωτικού στις οποίες και καταλήγει, χρησιμοποιώντας ως νομολογιακά εργαλεία την αρχή της αναλογικότητας και την στάθμιση συνταγματικά κατοχυρωμένων έννομων αγαθών όπως η προστασία του περιβάλλοντος και η οικονομική ανάπτυξη.

Καταλήγοντας, στα συμπεράσματα της συγκεκριμένης εργασίας δίνεται έμφαση στις συνταγματικές αρχές που θα πρέπει να προτάσσονται κατά την εξέταση των επιμέρους ζητημάτων περιβαλλοντικής αδειοδότησης και στην αναγκαιότητα υπέρβασης των χρονιζουσών γραφειοκρατικών και μη αγκυλώσεων.

Λέξεις-κλειδιά

μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων, έγκριση περιβαλλοντικών όρων, δίκτυο Natura 2000, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας

Environmental permitting issues and licensing in the energy sector

Aristea Karouzaki

Abstract

The first section of this dissertation focuses on the description of the environmental permit process and especially on the environmental impact assessment for construction activities with reference to the applied national legislation. Simultaneously, the quotation of the applied laws is surrounded by case law findings and conclusions stated by the Supreme Administrative Court in the framework of the dispute settlements arisen through the implementation of the environmental legislation. Furthermore, there are included chapters with extensive contents and references to the protective frame of the legislation implemented in the environmental permitting process for construction activities, taking place into the zones of the NATURA 2000 network as well as the important court case of the Achelous river.

The second section of this dissertation concerns environmental licencing issues of the Renewable energy sources, an issue of contemporary interest with many administrative, legislative and infrastructure aspects and prospects. The relevant chapters present a wide range of issues regarding the relation between the Renewable energy sources and the load-bearing capacity and the terms that the permitting of the renewable energy installations in zones of the NATURA 2000 network as well as in forest protected areas, is subject to. The case law findings and statements relied on the principal of proportionality and the weighting of the environmental protection with the economic development, which are both constitutionally guaranteed legal rights.

The results of this thesis emphasizes on the constitutional principles that should be preceding when dealing with environmental permitting issues and licencing in the energy sector.

Keywords

environmental impact assessment, approval of environmental terms,
NATURA 2000 network, renewable energy sources

Εισαγωγή

Αφετηρία του εγχειρήματος και θεμελιώδης διάταξη για την διαμόρφωση του νομικού και θεσμικού πλαισίου που αποβλέπει στην αποτελεσματική νομική προστασία του περιβάλλοντος συνιστά η συνταγματική κατοχύρωση της προστασίας του στο άρθρο 24 του Συντάγματος. Σύμφωνα με την διάταξη του άρθρου 24 παρ. 1 εδάφιο α' Συντ.: «Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους».

Η υποχρέωση αυτή εξειδικεύεται με το εδ. β' της παρ. 1 του άρθρου 24 Συντ. που καθιερώνει την υποχρέωση του κράτους να λαμβάνει ιδιαίτερα προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα για την διαφύλαξή του. Κατά συνέπεια, από το άρθρο 24 Συντ. εκπορεύεται η υποχρέωση της νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας να προβαίνουν σε θετικές ενέργειες για την προστασία του περιβάλλοντος και «ειδικότερα να λαμβάνουν τα απαιτούμενα νομοθετικά, διοικητικά, προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα παρεμβαίνοντας στον αναγκαίο βαθμό και στην οικονομική ή άλλη ατομική ή συλλογική δραστηριότητα.»¹ Από την σχετική διάταξη του Συντάγματος απορρέει η σχετική δέσμευση και της δικαστικής εξουσίας, η οποία οφείλει να προβαίνει σε έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων σε περίπτωση που ανακύπτουν ζητήματα συμμόρφωσής τους με τις επιταγές του άρθρου 24 του Συντάγματος².

Με την αναθεώρηση του 2001 επήλθε η ενίσχυση της νομικής προστασίας του περιβάλλοντος. Σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 24 Συντ. η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί και δικαίωμα καθενός. Από την διατύπωση της διάταξης αυτής συνάγεται η καθιέρωση στο άρθρο αυτό ατομικού, κοινωνικού και πολιτικού δικαιώματος στο περιβάλλον. Ως ατομικό δικαίωμα συνιστά αφενός αξίωση έναντι του κράτους να απέχει από κάθε μέτρο ή ενέργεια που διακυβεύει την προστασία του περιβάλλοντος και αφετέρου εγγύηση ευθείας εφαρμογής των προστατευτικών του περιβάλλοντος συνταγματικών διατάξεων. Ως κοινωνικό δικαίωμα, το δικαίωμα στο περιβάλλον επιτάσσει στο κράτος να προβεί σε θετικές ενέργειες που κατατείνουν στην εξειδίκευση του και συνδράμουν στην εφαρμογή του. Τέλος, ως πολιτικό δικαίωμα κατοχυρώνει δικαίωμα συμμετοχής των πολιτών στην διαδικασία λήψης αποφάσεων που αναφέρονται στην διαχείριση και προστασία του περιβάλλοντος, στο δικαίωμα

---

¹ ΣτΕ 2755/1994

² Ι. Καράκωστας, Περιβάλλον και Δίκαιο : Δίκαιο διαχείρισης και προστασίας των περιβαλλοντικών αγαθών, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, σελ 72

στην άσκηση ενδίκων μέσων και στο δικαίωμα πληροφόρησης για θέματα που αφορούν το περιβάλλον³.

Παράλληλα, θεσμοθετείται ένας αυξημένης τυπικής ισχύος αντικειμενικός κανόνας δικαίου, μια γενική αρχή του δικαίου, η οποία συνδιαμορφώνει το πλαίσιο ερμηνείας και εφαρμογής των ιεραρχικά υποδεέστερων κανόνων δικαίου της ελληνικής έννομης τάξης.

Επιπλέον, με την πρόσφατη συνταγματική αναθεώρηση κατοχυρώνεται ρητά η αρχή της αειφορίας, καθώς ορίζεται ότι τα μέτρα που υποχρεούνται να λαμβάνει το κράτος πρέπει να εντάσσονται στο πλαίσιο της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης, η οποία εξ' ορισμού επιτάσσει την στάθμιση της περιβαλλοντικής προστασίας με την οικονομική ανάπτυξη αλλά και με άλλα συνταγματικά δικαιώματα με τα οποία ενδέχεται να συγκρούεται όπως το δικαίωμα στην ιδιοκτησία (άρθρο 17 Συντ)⁴.

Σε κάθε περίπτωση η κανονιστική εξειδίκευση και συγκεκριμενοποίηση από τα αρμόδια κρατικά όργανα της συνταγματικής αυτής διάταξης συνιστά προϋπόθεση για την πρακτική αποτελεσματικότητα της συνταγματικής κατοχύρωσης της προστασίας του περιβάλλοντος, με άξονα την *de facto* αξιοποίησή της.

Η ανάγκη αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων που αναμένονται τόσο από την κατασκευή όσο και από την λειτουργία ενός έργου ή μιας δραστηριότητας, με άξονα την προστασία του περιβάλλοντος και στα πλαίσια των αρχών της πρόληψης και της αειφόρου ανάπτυξης, ανήγαγε την περιβαλλοντική αδειοδότηση σε μείζονος σημασίας διαθεματικό εργαλείο περιβαλλοντικής προστασίας⁵.

---

³ Ι. Καράκωστας, *Περιβάλλον και Δίκαιο: Δίκαιο διαχείρισης και προστασίας των περιβαλλοντικών αγαθών*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2011 σελ 11

⁴ Ι. Καράκωστας, *Περιβάλλον και Δίκαιο: Δίκαιο διαχείρισης και προστασίας των περιβαλλοντικών αγαθών*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2011 σελ 74

⁵ Ε Τολέρης – Α Κουλίδης, *Περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων σύμπραξης δημόσιου -ιδιωτικού τομέα για τη διαχείριση στερεών αποβλήτων, Περιβάλλον -Δημόσιες Συμβάσεις, Νεώτερες εξελίξεις και προβληματισμοί. Συνέδριο της Ένωσης Μελών του ΝΣΚ και της ΕΑΑΔΗΣΥ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σελ 297*

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Διαδικασία Περιβαλλοντικής Αδειοδότησης κατά την θεωρία και νομολογία

Α. Περιβαλλοντική αδειοδότηση - Βασικά χαρακτηριστικά και στόχοι

Από τον ορισμό της περιβαλλοντικής αδειοδότησης, ως της νομοθετημένης εκείνης διαδικασίας με την οποία διασφαλίζεται ότι οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις λαμβάνονται εκ προοιμίου υπόψη προκειμένου να τυγχάνουν αντιμετώπισης με ad hoc τρόπο που εξειδικεύεται και προσαρμόζεται στην περίπτωση κάθε έργου, συνάγονται και οι βασικές της επιδιώξεις και στοχεύσεις.

Πιο αναλυτικά, βασικός σκοπός της περιβαλλοντικής αδειοδότησης είναι η αξιολόγηση και αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων που αναμένονται από κάθε συγκεκριμένη αναπτυξιακή πρωτοβουλία όταν αυτή ενέχει τον κίνδυνο επίδρασης στο περιβάλλον. Δεύτερη βασική επιδίωξή της, συνιστά η ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στον σχεδιασμό ενός έργου ή μιας δραστηριότητας, η υλοποίηση της οποίας επιτυγχάνεται με θεσμική οργάνωση και συγκεκριμένους κανονισμούς και διαδικασίες που υπόκεινται στους περιβαλλοντικούς κανόνες που επιβάλλει η διοίκηση, η τήρηση των οποίων αποτελεί ευθύνη των φορέων των έργων και δραστηριοτήτων⁶.

Η διαδικασία έγκρισης περιβαλλοντικών όρων χαρακτηρίζεται από δύο στάδια. Το πρώτο στάδιο είναι αυτό της επιλογής των έργων που υποβάλλονται σε προηγούμενη εκτίμηση (screening) και έπεται το scoring που ορίζεται ως «η διαδικασία καθορισμού του περιεχομένου και του εύρους των θεμάτων τα οποία πρέπει να καλύπτονται από τις περιβαλλοντικές πληροφορίες που πρέπει να υποβάλλονται στην αρμόδια αρχή για έργα τα οποία υπόκεινται σε έγκριση περιβαλλοντικών επιπτώσεων». Το στάδιο αυτό χαρακτηρίζεται ως κεφαλαιώδους σημασίας τόσο για την συνέχιση της διαδικασίας έγκρισης περιβαλλοντικών επιπτώσεων όσο και για την ποιότητα της ληφθείσας απόφασης⁷. Η στενή δηλαδή οριοθέτηση του πεδίου εφαρμογής θα μπορούσε να θέσει εκτός έρευνας μείζονος σημασίας ζητήματα, ενώ αντιθέτως η ενδεχόμενη διαστολή του ενέχει τον κίνδυνο ελλιπούς και επιφανειακής εκτίμησης των περιβαλλοντικών

---

⁶ Ε Τολέρης – Α Κουλίδης, Περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων σύμπραξης δημόσιου -ιδιωτικού τομέα για τη διαχείριση στερεών αποβλήτων, Περιβάλλον - Δημόσιες Συμβάσεις, Νεότερες εξελίξεις και προβληματισμοί. Συνέδριο της Ένωσης Μελών του ΝΣΚ και της ΕΑΑΔΗΣΥ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σελ 298

⁷ Γ.Μπάλιας, Περιβαλλοντικοί κίνδυνοι - διαπλοκή επιστήμης, δικαίου και πολιτικής, Εκδόσεις Α. Σάκκουλας, 2009, σελ 345

επιπτώσεων. Ως εκ τούτου, το κατάλληλο scoring έχει καταλυτική σημασία καθώς συνδράμει στην διερεύνηση των σοβαρών και σημαντικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων ενώ παράλληλα προσδιορίζεται ως «ουδέτερο επιστημονικό και τεχνικό ζήτημα μη υποκείμενο σε άλλες αξιολογήσεις». Αυτό προκύπτει από την Οδηγία 85/337/ΕΟΚ, όπως τροποποιήθηκε με τις Οδηγίες 97/11/ΕΚ και 2003/35/ΕΚ, που περιορίζει τους παράγοντες που εμπλέκονται σε αυτό το στάδιο διερεύνησης των επιπτώσεων στον μελετητή του έργου και στην διοίκηση⁸.

Β. Ο Ν. 1650/1986 (ΦΕΚ 160/Α) « Για την προστασία του περιβάλλοντος»

Ο Ν. 1650/1986 συνιστά το πρώτο ενιαίο, ολοκληρωμένο και βασικό νομοθέτημα που αποβλέπει στην θέσπιση θεμελιωδών κανόνων και καθιέρωση κριτηρίων και μηχανισμών για την προστασία του περιβάλλοντος, όπως προσδιορίζεται στο άρθρο 1 παρ. 1 .

Πιο συγκεκριμένα, με τον Ν. 1650/1986 καθιερώθηκε ο υποχρεωτικός εκ των προτέρων έλεγχος των έργων και δραστηριοτήτων , η αξιολόγηση των επιπτώσεών τους στο περιβάλλον και η επιβολή όρων και περιορισμών κατά την πραγματοποίηση και λειτουργία των έργων και δραστηριοτήτων με σκοπό την προστασία του περιβάλλοντος, δηλαδή αποκρυσταλλώθηκε η έννοια και το περιεχόμενο της περιβαλλοντικής αδειοδότησης.⁹ Η διαδικασία της περιβαλλοντικής αδειοδότησης έγκειται στην εκτίμηση των δυνητικών επιπτώσεων στο περιβάλλον από την υλοποίηση έργων και δραστηριοτήτων καθώς και την υιοθέτηση σχεδίων και προγραμμάτων, με σκοπό την όσο το δυνατόν πιο έγκαιρη αξιολόγηση των επιπτώσεων αυτών πριν από την λήψη των σχετικών αποφάσεων και την ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στις σχετικές αποφάσεις και εγκρίσεις. Με την διαδικασία αυτή και υπό το πρίσμα των αρχών της πρόληψης και της προφύλαξης, θεσπίζονται τα αναγκαία μέτρα, οι όροι και οι περιορισμοί μέσω των οποίων διασφαλίζεται ότι η υλοποίηση του έργου/δραστηριότητας ή σχεδίου/προγράμματος θα είναι συμβατή προς τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης. Ως βασικοί στόχοι του Ν. 1650/1986 αναφέρονται:

- Η αποτροπή της ρύπανσης και γενικότερα της υποβάθμισης του περιβάλλοντος και η λήψη όλων των αναγκαίων για το σκοπό αυτό προληπτικών μέτρων.
- Η διασφάλιση της ανθρώπινης υγείας από τις διάφορες μορφές υποβάθμισης του περιβάλλοντος και ειδικότερα από την ρύπανση και τις οχλήσεις.

---

⁸ Γ.Μπάλιας , Περιβαλλοντικοί κίνδυνοι - διαπλοκή επιστήμης , δικαίου και πολιτικής , Εκδόσεις Α. Σάκκουλας , 2009 σελ 346

⁹ Δ. Βασιλειάδης, Χ. Διβάνη, Μ. Κουσκουνά, & Α.Παπαπετρόπουλος, Περιβάλλον. Διαγράμματα-Σχόλια- Νομολογία- Υποδείγματα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σελ 22

- Η προώθηση της ισόρροπης ανάπτυξης του εθνικού χώρου συνολικά και των επί μέρους γεωγραφικών και οικιστικών ενοτήτων του μέσα από την ορθολογική διαχείριση του περιβάλλοντος.
- Η διασφάλιση της δυνατότητας ανανέωσης φυσικών πόρων και η ορθολογική αξιοποίηση των μη ανανεώσιμων ή σπάνιων, σε σχέση με τις τωρινές και τις μελλοντικές ανάγκες, και με κριτήριο την προστασία του περιβάλλοντος.
- Η διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας των φυσικών οικοσυστημάτων και η διασφάλιση της αναπαραγωγικής τους ικανότητας.
- Η αποκατάσταση του περιβάλλοντος.

Βάσει του άρθρου 3 του Ν. 1650/1986 (όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 1 του Ν. 3010/2002) παρέχεται εξουσιοδότηση στον Υπουργό ΠΕΧΩΔΕ (νυν Περιβάλλοντος και Ενέργειας) και στον εκάστοτε αρμόδιο Υπουργό, να κατατάζουν τα δημόσια και ιδιωτικά έργα σε τρεις κατηγορίες ανάλογα με τις επιπτώσεις τους στο περιβάλλον. Η έγκριση περιβαλλοντικών όρων είναι απαραίτητη για όλα τα έργα που εντάσσονται στις κατηγορίες αυτές σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 1 του Ν. 1650/1986.

Η έγκριση περιβαλλοντικών όρων για τα έργα της Α κατηγορίας, τα οποία «λόγω της φύσης, του μεγέθους και της έκτασής τους είναι πιθανόν να προκαλέσουν σοβαρούς κινδύνους για το περιβάλλον» προϋποθέτει υποβολή μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Στην Β κατηγορία εντάσσονται έργα και δραστηριότητες που χωρίς να ενέχουν ιδιαίτερη επικινδυνότητα για το περιβάλλον, πρέπει να υποβάλλονται σε όρους και περιορισμούς για λόγους περιβαλλοντικής προστασίας ενώ στην Γ κατηγορία εντάσσονται έργα και δραστηριότητες που προκαλούν μικρές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Σε αντίθεση με τα έργα της Α κατηγορίας, στα έργα των άλλων δύο κατηγοριών αρκεί η υποβολή δικαιολογητικών που τεκμηριώνουν την συμμόρφωση με τις διατάξεις που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος. Επιπλέον, θεσπίζεται υποχρεωτικά ως αυτοτελές στάδιο η προέγκριση χωροθέτησης για τα έργα της Α κατηγορίας και δυνητικά για τα έργα της Β με εξαίρεση ορισμένες περιοχές (άρθρο 4 παρ. 6 όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 3 Ν. 3851/2010)¹⁰.

Στο σημείο αυτό, επισημαίνεται ότι η κατηγοριοποίηση των έργων και δραστηριοτήτων είναι ιδιαιτέρως σημαντική για τον προσδιορισμό του, σε κάθε περίπτωση αρμόδιου για την έγκριση των περιβαλλοντικών όρων, φορέα αλλά και για την ενδεδειγμένη σε κάθε περίπτωση διαδικασία.

¹⁰ Ι. Καράκωστας, Περιβάλλον και Δίκαιο: Δίκαιο διαχείρισης και προστασίας των περιβαλλοντικών αγαθών, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, σελ 78

Γ. Ο Ν. 3010/2002 (ΦΕΚ 91/Α) «Εναρμόνιση με τις Οδηγίες 97/11/ΕΕ και 96/61/ΕΕ»

Οι διατάξεις του Ν. 3010/2002 αφ' ενός προσάρμοσαν την εθνική νομοθεσία με τις Οδηγίες 97/11/ΕΕ και 96/61/ΕΕ αντικαθιστώντας, παράλληλα, τα άρθρα 3,4 και 5 του Ν. 1650/1986. Πιο αναλυτικά, οι βασικές μεταβολές που επέφερε ο Ν. 3010/2002 συνοψίζονται ως εξής:

- Καθιερώθηκε νέο σύστημα περιβαλλοντικής αδειοδότησης για τα έργα και τις δραστηριότητες που έχουν επιβλαβείς συνέπειες για το περιβάλλον, καθώς καταργήθηκε η προέγκριση χωροθέτησης ως αυτοτελές στάδιο της σχετικής διαδικασίας για τα έργα της Α κατηγορίας, εντάσσοντάς την στην ενιαία διαδικασία έγκρισης περιβαλλοντικών όρων, κατά την οποία εξετάζονται και ζητήματα αφορώντα την επιλογή της θέσης του προτεινόμενου έργου ή δραστηριότητας. Σε αντικατάστασή της, απαιτείται να προηγηθεί προκαταρκτική περιβαλλοντική εκτίμηση και αξιολόγηση του έργου ή της δραστηριότητας, η οποία βασίζεται σε προμελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων, ως προϋπόθεση έγκρισης των περιβαλλοντικών όρων έργων ή δραστηριοτήτων της Α κατηγορίας κυρίως και δευτερευόντως ορισμένων της Β κατηγορίας. Περαιτέρω, σε περίπτωση θετικής προκαταρκτικής εκτίμησης και αξιολόγησης, ακολουθεί η εξέταση του έργου ή της δραστηριότητας με βάση Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων, η οποία σε καταφατική περίπτωση απολύγει στην έκδοση της απόφασης έγκρισης περιβαλλοντικών όρων. Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειωθεί ότι όταν η ΠΠΕΑ είναι θετική «αποτελεί γνωμοδότηση διότι με αυτή παρέχεται απλώς η δυνατότητα υποβολής ΜΠΕ, χωρίς να προκύπτει από την ως άνω προκαταρκτική εκτίμηση οποιαδήποτε δεσμευτικότητα, ακόμη και ως προς το καταρχήν επιτρεπτό και τη θέση του προτεινόμενου έργου, διότι και τα στοιχεία αυτά θα αποτελέσουν αντικείμενο της συνολικής εκτιμήσεως της Διοικήσεως, η οποία θα διαμορφωθεί βάσει της μελέτης που θα υποβληθεί προκειμένου να εγκριθούν οι περιβαλλοντικοί όροι»¹¹. Αντιθέτως, στην περίπτωση που είναι αρνητική, αποτελεί απόφαση, δηλαδή εκτελεστή διοικητική πράξη αφού η έκδοσή της έχει ως συνέπεια να αποκλείεται η διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης ενώ και στις δυο περιπτώσεις η ΠΠΕΑ ενσωματώνεται στην εκτελεστή πράξη της έγκρισης περιβαλλοντικών όρων¹².
- Προβλέφθηκε η εκ νέου κατάταξη των έργων και δραστηριοτήτων σε κατηγορίες. Πιο συγκεκριμένα, ο Ν. 3010/2002 προέβλεψε τρεις κατηγορίες έργων και δραστηριοτήτων (Α, Β και Γ) και με την ΚΥΑ 15393/2332/2002, η οποία εκδόθηκε κατ' εξουσιοδότηση αυτού, τα έργα των δύο πρώτων κατηγοριών διαιρέθηκαν σε υποκατηγορίες, δηλαδή τα έργα της

¹¹ ΣτΕ 2547/2005

¹² Γ. Π. Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος ,Γ' Έκδοση , Εκδόσεις Σάκκουλα, 2018, σελ 259

Α κατηγορίας υπάγονται στις υποκατηγορίες 1 και 2 και τα έργα της Β κατηγορίας στις υποκατηγορίες 3 και 4.¹³

- Το κρισιμότερο σημείο του Ν. 3010/2002 και της κατ' εξουσιοδότηση αυτού εκδοθείσας ΚΥΑ 15393/2332/2002, έγκειται στην πρόβλεψη της δυνατότητας ένταξης των έργων και δραστηριοτήτων, που παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά ως προς την εκτίμηση και αξιολόγηση των περιβαλλοντικών τους επιπτώσεων, σε δέκα ομάδες κοινές για τις κατηγορίες Α και Β του άρθρου 3 Ν. 1650/1986. Με τον τρόπο αυτό, επιτυγχάνεται η εξειδίκευση των ΜΠΕ ανά ομοειδείς ενότητες έργων και δραστηριοτήτων, γεγονός που διευκολύνει τον καθορισμό των προδιαγραφών τους, με αποτέλεσμα να παρέχεται η δυνατότητα βελτίωσης και αναβάθμισής τους¹⁴.

Δ. Οι καινοτόμες νομοθετικές ρυθμίσεις του Ν. 4014/2011 (ΦΕΚ 209/Α/2011) σχετικά με την περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων και δραστηριοτήτων.

Με τον Ν. 4014/2011 εισήχθη ένα νέο νομοθετικό πλαίσιο περιβαλλοντικής αδειοδότησης, προς αντικατάσταση του προβλεπόμενου στον Ν. 1650/1986, χωρίς ωστόσο να καταργήσει τις διατάξεις του, που θεσπίζουν και το γενικό πλαίσιο προστασίας του περιβάλλοντος¹⁵.

Πιο συγκεκριμένα, με τον Ν. 4014/2011 επανακαθορίστηκαν οι διαδικασίες που αφορούν την περιβαλλοντική αδειοδότηση τόσο των νέων όσο και των υφιστάμενων έργων και δραστηριοτήτων και εισήχθησαν καινοτόμες διατάξεις, ενώ παράλληλα χορηγήθηκε μεγάλος αριθμός εξουσιοδοτήσεων για την έκδοση υπουργικών αποφάσεων προς εξειδίκευση του νομοθετικού πλαισίου που διέπει την περιβαλλοντική αδειοδότηση.¹⁶ Μία από τις νεότερες ρυθμίσεις του νόμου εντοπίζεται στα στάδια παρακολούθησης των περιβαλλοντικών δραστηριοτήτων των έργων, εφόσον παράλληλα με τον ex ante έλεγχο των περιβαλλοντικών επιπτώσεων θεσπίζονται και διαδικασίες ex post ελέγχου, προς διασφάλιση συνθηκών ουσιαστικής προστασίας του περιβάλλοντος.

---

¹³ Δ. Βασιλειάδης, Χ. Διβάνη, Μ. Κουσκουνά, & Α. Παπαπετρόπουλος, Περιβάλλον. Διαγράμματα-Σχόλια- Νομολογία- Υποδείγματα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σελ 22-23

¹⁴ Ι. Καρακώστας, Περιβάλλον και Δίκαιο : Δίκαιο διαχείρισης και προστασίας των περιβαλλοντικών αγαθών, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, σελ 90

¹⁵ Δ. Βασιλειάδης, Χ. Διβάνη, Μ. Κουσκουνά, & Α. Παπαπετρόπουλος, Περιβάλλον. Διαγράμματα-Σχόλια- Νομολογία- Υποδείγματα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σελ 2

¹⁶ Δ. Βασιλειάδης, Χ. Διβάνη, Μ. Κουσκουνά, & Α. Παπαπετρόπουλος, Περιβάλλον. Διαγράμματα-Σχόλια- Νομολογία- Υποδείγματα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σελ 23

Οι σημαντικότερες καινοτομίες που εισάγονται με τον Ν. 4014/2011 κατά τον *ex ante* έλεγχο των περιβαλλοντικών επιπτώσεων σε συνάρτηση με το υφιστάμενο νομοθετικό καθεστώς είναι οι ακόλουθες:

- Μείωση των έργων και δραστηριοτήτων, για τα οποία απαιτείται υποβολή και αξιολόγηση Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΜΠΕ) προκειμένου να αδειοδοτηθούν περιβαλλοντικά. Με το νέο νόμο, έργα και δραστηριότητες που δεν ενέπιπταν στο παράρτημα της Οδηγίας 2011/92/ΕΕ, για τα οποία, όμως, η ελληνική έννομη τάξη απαιτούσε υποβολή μελέτης, χωρίς να έχουν σημαντικές δυνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, π.χ. μάντρες υλικών οικοδομής και μικρές ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις σε εντός σχεδίου πόλεων περιοχές, πλέον απαλλάσσονται από την υπαγωγή στη διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης.
- Εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής του νόμου, τα έργα και οι δραστηριότητες που εξυπηρετούν σκοπούς εθνικής άμυνας, όσα αποβλέπουν στην άμεση αντιμετώπιση φυσικών καταστροφών αλλά και όσα εμπίπτουν στις διατάξεις ειδικού νόμου, ο οποίος εξασφαλίζει την κατάλληλη αξιολόγηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων του έργου ή της δραστηριότητας και τις διαδικασίες δημοσιοποίησης και δημόσιας διαβούλευσης (άρθρο 1 Ν. 4014/2011 παρ. 2,3).
- Κατάταξη των έργων και δραστηριοτήτων σε κατηγορίες βαρύτητας επιπτώσεων στο περιβάλλον (Α1, Α2 , Β) σύμφωνα με τα κριτήρια της σχετικής ευρωπαϊκής οδηγίας.
- Στην απόφαση έγκρισης περιβαλλοντικών όρων, ενσωματώνονται αδειοδοτήσεις (άδεια διάθεσης λυμάτων, άδειες διαχείρισης επικίνδυνων και μη αποβλήτων, έγκριση επέμβασης σε δάσος ή δασική έκταση) οι οποίες ήταν αλληλοεπικαλυπτόμενες και πλέον καταργούνται, χωρίς αυτό να συνεπάγεται οποιαδήποτε μεταβολή των προϋποθέσεων και περιορισμών αδειοδότησης που θέτει το ουσιαστικό δίκαιο¹⁷.
- Επιμήκυνση της διάρκειας ισχύος των Αποφάσεων Έγκρισης Περιβαλλοντικών Όρων (ΑΕΠΟ) σε 10 έτη, ή σε 12 για έργα που διαθέτουν ISO, ή σε 14 για όσα διαθέτουν EMAS και παράταση της διάρκειας ισχύος των υφιστάμενων ΑΕΠΟ μέχρι τη συμπλήρωση δεκαετίας από την έκδοσή τους.
- Κατάργηση των συνυπογραφών άλλων Υπουργών για την έκδοση των αποφάσεων έγκρισης περιβαλλοντικών όρων (διαδικασία που συνήθως διαρκεί 2-3 μήνες, υπό την προϋπόθεση ότι, εν τω μεταξύ, δεν θα υπάρξει αλλαγή κάποιου υπουργού)¹⁸.

---

¹⁷ Κ. Γώγος, Η μεταρρύθμιση της περιβαλλοντικής αδειοδότησης με τον ν. 4014/2011- πέντε χρόνια μετά, Περιοδικό Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου , Αριθμός Τεύχους 2 , Εκδόσεις Σάκκουλα ΑΕ , 2016 , σελ 181-191

¹⁸ Ζ. Παπασταμάτη, Η Περιβαλλοντική αδειοδότηση ως προϋπόθεση για την κατασκευή του έργου, Περιβάλλον, Αυτοδιοίκηση και Τεχνική Ενημέρωση Φεβρουάριος 2019, διαθέσιμο στο <https://ecopress.gr/?p=18123/>

- Σαφής καθορισμός του περιεχομένου των μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων και των απαιτούμενων δικαιολογητικών ανά υποκατηγορία (A1 ή A2) και ανά ομάδα έργων/δραστηριοτήτων, όπως επίσης και του περιεχομένου των αποφάσεων έγκρισης περιβαλλοντικών όρων. Οι μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων συντάσσονται σε τυποποιημένη βάση και, ει δυνατόν, υπό μορφή πινάκων και προεπιλεγμένων απαντήσεων (check list), ώστε να διασφαλιστεί η αρτιότητά τους.
- Η αδειοδότηση των έργων κατηγορίας A1, για την οποία είναι αρμόδιο το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, θα ολοκληρώνεται σε 6 μήνες (που μπορεί να φθάσει τον 1 χρόνο σε περιπτώσεις ιδιαίτερα σύνθετων έργων), ενώ τα έργα κατηγορίας A2, που αδειοδοτούνται από την Αποκεντρωμένη Διοίκηση, σε 4 μήνες.
- Δυνατότητα αξιολόγησης των μελετών από σώμα πιστοποιημένων αξιολογητών (ιδιωτών), επικουρικά των υπηρεσιών, οι οποίοι θα εισηγούνται στις αρμόδιες υπηρεσίες το σχέδιο απόφασης έγκρισης περιβαλλοντικών όρων. Θα επιλέγονται με σύστημα ηλεκτρονικής κλήρωσης από την αρμόδια υπηρεσία. Το κόστος των υπηρεσιών τους καλύπτεται από ειδικό παράβολο που πληρώνει ο φορέας του έργου/δραστηριότητας.
- Διενέργεια ειδικής οικολογικής μελέτης για τα έργα και δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα σε περιοχές Natura και αυτοψία κατά την αδειοδότηση¹⁹.
- Υποχρέωση σύνταξης της απόφασης έγκρισης περιβαλλοντικών όρων ανεξαρτήτως του εάν έχουν γνωμοδοτήσει όλοι οι συναρμόδιοι φορείς. Ήδη από το άρθρο 20 παρ. 4 του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας αλλά και ενόψει σχετικής νομολογίας του ΣτΕ, προκύπτει ότι σε περίπτωση υπέρβασης της προθεσμίας και εφόσον η προβλεπόμενη γνωμοδότηση είναι απλή, το αποφασίζον όργανο μπορεί νομίμως να εκδώσει την ΑΕΠΟ χωρίς να περιμένει την τοποθέτηση του γνωμοδοτούντος οργάνου, υπό τον όρο ότι προβλέπεται η δυνατότητα του αποφασίζοντος οργάνου να αγνοήσει εκπρόθεσμες γνωμοδοτήσεις²⁰.
- Προβλέπεται η δημιουργία Ηλεκτρονικού Περιβαλλοντικού Μητρώου, η ηλεκτρονική υποβολή της μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων (ΜΠΕ) καθώς και η παρακολούθηση της διαδικασίας έκδοσης ΑΕΠΟ ή τροποποίησης ή ανανέωσης αυτής.
- Όλα τα στάδια της διαδικασίας περιβαλλοντικής αδειοδότησης γίνονται ηλεκτρονικά και κάθε έργο ή δραστηριότητα λαμβάνει αυτόματα έναν μοναδικό χαρακτηριστικό αριθμό που καλείται Περιβαλλοντική Ταυτότητα, η οποία το συνοδεύει σε όλη τη διάρκεια ζωής του και σε αυτήν συμπεριλαμβάνονται όλες οι πληροφορίες που αφορούν τις περιβαλλοντικές «επιδόσεις» του έργου/δραστηριότητας (τυχόν επιβληθέντα πρόστιμα, διοικητικές

¹⁹ Ζ. Παπασταμάτη, Η Περιβαλλοντική αδειοδότηση ως προϋπόθεση για την κατασκευή του έργου, Περιβάλλον, Αυτοδιοίκηση και Τεχνική Ενημέρωση Φεβρουάριος 2019, διαθέσιμο στο <https://ecopress.gr/?p=18123/>

²⁰ Κ. Γώγος, Η μεταρρύθμιση της περιβαλλοντικής αδειοδότησης με τον ν. 4014/2011- πέντε χρόνια μετά, Περιοδικό Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου, Αριθμός Τεύχους 2, Εκδόσεις Σάκκουλα ΑΕ, 2016, σελ 181-191

κυρώσεις, εκθέσεις επιθεωρήσεων, μετρήσεις εκπομπών κλπ.). Το ηλεκτρονικό αυτό σύστημα θα είναι ελεύθερα προσβάσιμο στο κοινό²¹.

- Συγκρότηση Συμβουλίου Περιβαλλοντικής Αδειοδότησης, το οποίο είναι γνωμοδοτικό όργανο προς τον Υπουργό Περιβάλλοντος και Ενέργειας, για έργα που αδειοδοτούνται από το υπουργείο, στην περίπτωση που λείπουν ουσιώδεις γνωμοδοτήσεις ή που οι υφιστάμενες είναι αντικρουόμενες.
- Καταργήθηκε η υποχρέωση υποβολής Προμελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΠΠΕ) ή ΠΠΕΑ ως υποχρεωτικό στάδιο περιβαλλοντικού προελέγχου, και καθίσταται πλέον προαιρετική η υποβολή φακέλου Προκαταρκτικού Προσδιορισμού Περιβαλλοντικών Απαιτήσεων (ΠΠΠΑ) για τα έργα της κατηγορίας Α. Η γνωμοδότηση της αρχής που είναι, σύμφωνα με τον νόμο, επιφορτισμένη με την διενέργεια του ΠΠΠΑ, έχει ως περιεχόμενο τον προσδιορισμό θεμελιωδών στοιχείων της διαδικασίας περιβαλλοντικής εκτίμησης που θα επακολουθήσει²².

Οι ex post διαδικασίες ελέγχου των περιβαλλοντικών επιπτώσεων που ο νόμος 4014/2011 προβλέπει, συνίστανται στις εξής :

- Ισχυροποιούνται οι ελεγκτικοί μηχανισμοί περιβαλλοντικού ελέγχου και ενδυναμώνεται ο ρόλος της Ειδικής Υπηρεσίας Επιθεωρητών Περιβάλλοντος (ΕΥΕΠ). Όλα τα έργα και δραστηριότητες υπόκεινται σε τακτικές και έκτακτες επιθεωρήσεις με αυτοψία, με βάση το ετήσιο εθνικό πρόγραμμα επιθεωρήσεων και ελέγχων που εκπονεί η ΕΥΕΠ.
- Θεσπίζεται υποχρεωτική διεξαγωγή τακτικών περιοδικών περιβαλλοντικών επιθεωρήσεων κατά τη λειτουργία των έργων, με αυτοψία σε όλα τα έργα που υπόκεινται σε περιβαλλοντική αδειοδότηση και κατατάσσονται στις υποκατηγορίες Α1 και Α2 και έλεγχος κατά τη φάση της κατασκευής σε συγκεκριμένες κατηγορίες έργων. Τα μεγάλα έργα υποδομών, όπως π.χ. οι αυτοκινητόδρομοι, θα ελέγχονται στη φάση της κατασκευής, όπου εντοπίζονται οι σημαντικότερες περιβαλλοντικές επιπτώσεις, ενώ θα ελέγχονται στοχευμένα και κατά τη λειτουργία τους ως προς συγκεκριμένες περιβαλλοντικές επιπτώσεις (π.χ. τον θόρυβο στην περίπτωση του αυτοκινητόδρομου).
- Οι βιομηχανικές δραστηριότητες θα ελέγχονται υποχρεωτικά, ανά τακτά χρονικά διαστήματα κατά τη λειτουργία τους.
- Οι τακτικοί περιοδικοί έλεγχοι ανατίθενται σε ιδιώτες ελεγκτές οι οποίοι διενεργούν τις τακτικές περιβαλλοντικές επιθεωρήσεις. Η επιλογή του εκάστοτε περιβαλλοντικού

---

²¹ Ζ. Παπασταμάτη, Η Περιβαλλοντική αδειοδότηση ως προϋπόθεση για την κατασκευή του έργου, Περιβάλλον, Αυτοδιοίκηση και Τεχνική Ενημέρωση Φεβρουάριος 2019, διαθέσιμο στο <https://ecopress.gr/?p=18123/>

²² Κ. Γώγος, Η μεταρρύθμιση της περιβαλλοντικής αδειοδότησης με τον ν. 4014/2011- πέντε χρόνια μετά, Περιοδικό Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου , Αριθμός Τεύχους 2 , Εκδόσεις Σάκκουλα ΑΕ , 2016 , σελ 181-191

επιθεωρητή γίνεται με ηλεκτρονική κλήρωση. Ο φορέας του έργου υποχρεούται να καλύπτει το κόστος της περιβαλλοντικής επιθεώρησης²³.

Ε. Ν. 4685/2020. Εκσυγχρονισμός περιβαλλοντικής νομοθεσίας, ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία των Οδηγιών 2018/844 και 2019/692 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και λοιπές διατάξεις.

Η ratio του πρόσφατου αυτού νόμου συνίσταται στην δραστική απλούστευση και επιτάχυνση της διαδικασίας περιβαλλοντικής αδειοδότησης μέσω της σύντηξης των προθεσμιών και σταδίων της. Τα βασικά σημεία του νόμου αυτού παρατίθενται ως εξής:

- Η επιτάχυνση των διαδικασιών εκδωσης ΑΕΠΟ επιτυγχάνεται μέσω σύντομων αποκλειστικών προθεσμιών, η άπρακτη παρέλευση των οποίων δεν θα κωλύει την συνέχιση της διαδικασίας, με εξαίρεση τις ουσιώδεις γνωμοδοτήσεις που θα παραπέμπονται στο ΚΕΣΠΙΑ (άρθρο 2 Ν.4685/2020).
- Σύμφωνα με το άρθρο 1 του Ν.4685/2020, όπως αντικατέστησε τις περιπτώσεις α και β της παραγράφου 8 του άρθρου 2 του Ν. 4014/2011, η ΑΕΠΟ, έχει διάρκεια ισχύος δεκαπέντε (15) έτη, εφόσον δεν επέρχεται μεταβολή των δεδομένων, βάσει των οποίων εκδόθηκε. Για τα έργα ή τις δραστηριότητες που διαθέτουν ως Σύστημα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης την Οικολογική Διαχείριση και Οικολογικό Έλεγχο (EMAS), η διάρκεια ισχύος της ΑΕΠΟ παρατείνεται για έξι (6) έτη και για όσο χρόνο, το Σύστημα αυτό βρίσκεται σε ισχύ. Για τα έργα ή τις δραστηριότητες που διαθέτουν Σύστημα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης ISO 14001 ή άλλο αντίστοιχο σε ισχύ, η διάρκεια ισχύος της ΑΕΠΟ παρατείνεται για τέσσερα (4) έτη και για όσο χρόνο το Σύστημα αυτό βρίσκεται σε ισχύ. Για τις ως άνω παρατάσεις χορηγείται σχετική διαπιστωτική πράξη. Μη έγκαιρη ανανέωση των ως άνω Συστημάτων Περιβαλλοντικής Διαχείρισης συνεπάγεται, κατά τη διάρκεια της ως άνω παράτασης, αυτοδίκαιη λήξη της ισχύος της ΑΕΠΟ. Επιπλέον, ο φορέας υποχρεούται να διαθέτει σε ισχύ το Σύστημα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης για τουλάχιστον ένα (1) έτος πριν την παρέλευση της προθεσμίας ανανέωσης της ΑΕΠΟ. Η ΑΕΠΟ μπορεί με ειδική αιτιολογία να εκδίδεται για διάρκεια ισχύος μικρότερη των δεκαπέντε (15) ετών.
- Απλοποιείται η διαδικασία ανανέωσης και τροποποίησης της ΑΕΠΟ (άρθρο 3 & 4 Ν.4685/2020).

---

²³ Ζ. Παπασταμάτη, Η Περιβαλλοντική αδειοδότηση ως προϋπόθεση για την κατασκευή του έργου, Περιβάλλον, Αυτοδιοίκηση και Τεχνική Ενημέρωση Φεβρουάριος 2019, διαθέσιμο στο <https://ecopress.gr/?p=18123/>

- Σε ότι αφορά το περιεχόμενο των φακέλων περιβαλλοντικής αδειοδότησης καταργούνται το στοιχείο β' της παραγράφου 5 του άρθρου 11 του ν. 4014/2011 (Α' 209) και το στοιχείο β' της παραγράφου 6 του άρθρου 11 του ν. 4014/2011 (άρθρο 5 Ν.4685/2020).
- Σύμφωνα με το άρθρο 6 του Ν. 4685/2020 η περίπτωση α' της παραγράφου 2 του άρθρου 13 του ν. 4014/2011 αντικαθίσταται και προβλέπεται μεταξύ άλλων η σύσταση την έδρα κάθε Αποκεντρωμένης Διοίκησης Περιφερειακού Συμβουλίου Περιβαλλοντικής Αδειοδότησης (ΠΕΣΠΙΑ).
- Το άρθρο 7 του Ν. 4685/2020 που αντικαθιστά το δεύτερο εδάφιο της παραγράφου 1 του άρθρου 16 του Ν.4014/2011, εισάγει τον θεσμό των ιδιωτών πιστοποιημένων αξιολογητών, δηλαδή εξειδικευμένων επιστημόνων, με αποδεδειγμένη και επαρκή εμπειρία σε όλους τους τομείς εξειδίκευσης ΜΠΕ και κατηγοριών έργων, που εγγράφονται σε Μητρώο και πιστοποιούνται από το ΥΠΕΝ. Μάλιστα, σε αντικατάσταση των παρ 2&3 του άρθρου 16 του Ν 4014/2011 από τις παρ. 2&3 του άρθρου 7 του Ν. 4685/2020, προβλέπεται ότι στους Πιστοποιημένους Αξιολογητές ανατίθεται από την αρμόδια περιβαλλοντική αρχή η άσκηση των αρμοδιοτήτων της παραγράφου 3 είτε κατόπιν αιτήματος της ίδιας είτε κατόπιν αιτήματος που απευθύνεται σε αυτήν από τον φορέα του έργου ή της δραστηριότητας ενώ η επιλογή αξιολογητή γίνεται από την αρμόδια περιβαλλοντική αρχή, μέσω κλήρωσης που διεξάγεται από την ίδια. Ειδικότερα, οι Πιστοποιημένοι Αξιολογητές, στο πλαίσιο της διαδικασίας έκδοσης ΑΕΠΟ των άρθρων 3 και 4, προβαίνουν σε έλεγχο πληρότητας και ενδελεχή έλεγχο της ΜΠΕ, αποστολή της ΜΠΕ στους αρμόδιους δημόσιους φορείς ή υπηρεσίες προς γνωμοδότηση, ανάρτηση της ΜΠΕ σε δημόσια διαβούλευση, υποβολή αιτήματος στον Πρόεδρο του αρμόδιου Συμβουλίου Περιβαλλοντικής Αδειοδότησης για σύγκλησή του στις περιπτώσεις που προβλέπονται στον παρόντα νόμο και σύνταξη Σχεδίου Απόφασης Έγκρισης Περιβαλλοντικών Όρων ή αντίστοιχα, Σχεδίου απόφασης απόρριψης. Επιπροσθέτως, οι Αξιολογητές δύνανται να αναλαμβάνουν, στο πλαίσιο της διαδικασίας ανανέωσης και τροποποίησης της ΑΕΠΟ, τον έλεγχο πληρότητας και την αξιολόγηση του Φακέλου Ανανέωσης ΑΕΠΟ και να εισηγούνται στην αρμόδια περιβαλλοντική αρχή τα ενδεδειγμένα μέτρα.
- Σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 4685/2020, στο άρθρο 18 του Ν. 4014/2011 προστίθεται παράγραφος 6 με την οποία ορίζεται ότι από την 1η Ιανουαρίου 2021 όλα τα έγγραφα που αφορούν στην έκδοση, ανανέωση ή τροποποίηση ΑΕΠΟ και ΠΠΔ, περιλαμβανομένων των αιτήσεων, μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων, γνωμοδοτήσεων των φορέων της Διοίκησης, σχεδίων ΑΕΠΟ, καθώς και κάθε σχετική αλληλογραφία, διακινούνται αποκλειστικά μέσω του Ηλεκτρονικού

Περιβαλλοντικού Μητρώου (ΗΠΜ). Η δημόσια διαβούλευση στις περιπτώσεις όπου απαιτείται, θα διεξάγεται μέσω του ΗΠΜ.

- Θεσμοθετείται η ζωνοποίηση των περιοχών NATURA με τέσσερις ζώνες και πιο συγκεκριμένα σε: ζώνη απόλυτης προστασίας της φύσης, ζώνη προστασίας της φύσης, ζώνη διαχείρισης οικοτόπων και ειδών και ζώνη βιώσιμης διαχείρισης φυσικών πόρων (περ. β παρ. 1 άρθρο 44 Ν. 4685/2020).
- Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας και μετά από γνώμη της Επιτροπής Φύση 2000, βάσει της αντίστοιχης ειδικής περιβαλλοντικής μελέτης και λαμβάνοντας υπόψη το αντίστοιχο σχέδιο διαχείρισης, γίνεται ο χαρακτηρισμός των περιοχών προστασίας της βιοποικιλότητας και των εθνικών πάρκων, η οριοθέτησή τους και ο καθορισμός γειτονικών εκτάσεων της παραγράφου 4 του άρθρου 18, όπου αυτό είναι αναγκαίο, καθώς και ο καθορισμός χρήσεων γης και δραστηριοτήτων μέσα στις ανωτέρω προστατευόμενες περιοχές, ανά ζώνη, και στις γειτονικές εκτάσεις. Με το ως άνω προεδρικό διάταγμα γίνεται ο χαρακτηρισμός περιοχών του Εθνικού Καταλόγου Περιοχών του Ευρωπαϊκού Οικολογικού Δικτύου Natura 2000 που περιλαμβάνονται στην προστατευόμενη περιοχή ως ειδικών ζωνών διατήρησης, ζωνών ειδικής προστασίας ή/και τόπων ενωσιακής σημασίας, εφόσον αυτές δεν έχουν ήδη χαρακτηρισθεί με προηγούμενη πράξη (παρ 4 άρθρου 47 Ν. 4685/2020).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

A. Κατηγοριοποίηση έργων και δραστηριοτήτων σε σχέση με την περιβαλλοντική αδειοδότηση (Ν. 4014/2011, ΥΑ 1958/2012).

Σύμφωνα με το άρθρο 1 του Ν. 4014/2011, τα έργα και οι δραστηριότητες του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα, των οποίων η κατασκευή ή λειτουργία ενδέχεται να έχουν επιπτώσεις στο περιβάλλον, κατατάσσονται σε δύο βασικές κατηγορίες (Α και Β) ανάλογα με τις επιπτώσεις τους στο περιβάλλον .

Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τα έργα και τις δραστηριότητες τα οποία ενδέχεται να προκαλέσουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και για τα οποία απαιτείται η διεξαγωγή μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων (ΜΠΕ) προκειμένου να επιβάλλονται ειδικοί όροι και περιορισμοί για την προστασία του.

Τα έργα και οι δραστηριότητες της κατηγορίας Α κατατάσσονται:

α) σε αυτά που ενδέχεται να προκαλέσουν **πολύ** σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και εντάσσονται στην υποκατηγορία Α1.

β) σε αυτά που ενδέχεται να προκαλέσουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και εντάσσονται στην υποκατηγορία Α2.

Η δεύτερη κατηγορία (Β) περιλαμβάνει έργα και δραστηριότητες τα οποία χαρακτηρίζονται από τοπικές και μη σημαντικές μόνο επιπτώσεις στο περιβάλλον και υπόκεινται σε γενικές προδιαγραφές, όρους και περιορισμούς που τίθενται για την προστασία του περιβάλλοντος .

Με την ΥΑ 1958/12 (ΦΕΚ 21/Β/2012), η οποία τροποποιήθηκε με τις ΥΑ 20741/12 και 173829/14, όλα τα έργα και οι δραστηριότητες για τα οποία απαιτείται περιβαλλοντική αδειοδότηση έχουν καταταγεί στις ανωτέρω δύο κατηγορίες, ενώ παράλληλα προβλέπεται αύξηση των κοινών για όλες τις κατηγορίες ομάδων, από 10 σε 12. Οι ομάδες είναι :

Ομάδα 1η: Έργα χερσαίων και εναέριων μεταφορών

Ομάδα 2η: Υδραυλικά έργα

Ομάδα 3η: Λιμενικά έργα

Ομάδα 4η: Συστήματα περιβαλλοντικών υποδομών

Ομάδα 5η: Εξορυκτικές δραστηριότητες

Ομάδα 6η: Τουριστικές εγκαταστάσεις και έργα αστικής ανάπτυξης, κτιριακού τομέα, αθλητισμού και αναψυχής

Ομάδα 7η: Πτηνοκτηνοτροφικές εγκαταστάσεις

Ομάδα 8η: Υδατοκαλλιέργειες

Ομάδα 9η: Βιομηχανικές και συναφείς εγκαταστάσεις

Ομάδα 10η: Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας

Ομάδα 11η: Μεταφορά ενέργειας, καυσίμων και χημικών ουσιών

Ομάδα 12η: Ειδικά έργα και δραστηριότητες

Β. Δομή περιβαλλοντικής αδειοδότησης

Τα βασικά δομικά στοιχεία της διαδικασίας της περιβαλλοντικής αδειοδότησης, όπως αναλύονται και στην συνέχεια, για κάθε κατηγορία έργων και δραστηριοτήτων είναι τα εξής τέσσερα :

Μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων (ΜΠΕ) : Πρόκειται για βασικό σύνολο επεξεργασμένων πληροφοριών που αφορούν το έργο και το περιβάλλον υποδοχής του καθώς και τις επιπτώσεις που αναμένονται από την αλληλεπίδραση του έργου με το περιβάλλον, συμπεριλαμβανομένων και των μέτρων που κρίνονται κατάλληλα για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων αυτών. Ο εκάστοτε φορέας σχεδιασμού και υλοποίησης του έργου καθίσταται υπεύθυνος για την εκπόνηση της ΜΠΕ.

Διαβούλευση: Περιλαμβάνει την δημοσιοποίηση της ΜΠΕ προς το κοινό , την διατύπωση απόψεων από τους πολίτες και τους φορείς που τους εκπροσωπούν καθώς και την γνωμοδότηση των Υπηρεσιών της Διοίκησης που είναι αρμόδιες για την προστασία σημαντικών περιβαλλοντικών αγαθών όπως τα δάση , τα ύδατα , το έδαφος κλπ²⁴.

Αξιολόγηση της ΜΠΕ και των αποτελεσμάτων της διαβούλευσης : Πρόκειται για την σύνθεση και αξιολόγηση της επάρκειας των πληροφοριών και της τεκμηρίωσης στην οποία βασίζονται. Στο στάδιο αυτό υπάγεται και η αξιολόγηση των προτάσεων της ΜΠΕ και της διαβούλευσης ενώ αυτό περατώνεται με την κατάστρωση ενός σχεδίου απόφασης για την έγκριση ή μη των περιβαλλοντικών όρων του προς αξιολόγηση έργου.

Έγκριση περιβαλλοντικών όρων : Πρόκειται για πράξη με την οποία είτε επιβάλλονται όροι, περιορισμοί και προϋποθέσεις από την Διοίκηση προκειμένου η κατασκευή και λειτουργία του έργου να είναι συμβατή με την αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης και της προληπτικής δράσης στον τομέα του περιβάλλοντος, είτε απορρίπτεται ο προτεινόμενος σχεδιασμός ως περιβαλλοντικά ασύμβατος . Στην πρώτη περίπτωση, οι περιβαλλοντικοί όροι μετουσιώνονται σε δεσμεύσεις με την συνακόλουθη υποχρέωση του φορέα του έργου να τις τηρεί ενώ παράλληλα ενσωματώνονται στον περαιτέρω οριστικό σχεδιασμό του έργου²⁵.

Γ. Διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης έργων και δραστηριοτήτων της κατηγορίας Α.

Για την πραγματοποίηση νέων έργων η δραστηριοτήτων κατηγορίας Α ή τη μετεγκατάσταση ήδη υφιστάμενων, απαιτείται διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης η οποία έγκειται :

- A) Στην διεξαγωγή Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΜΠΕ).
- B) Στην έκδοση απόφασης έγκρισης περιβαλλοντικών όρων (ΑΕΠΟ).

Σύμφωνα με το άρθρο 2 του Ν. 4014/2011, ο φορέας του έργου ή της δραστηριότητας της κατηγορίας Α δύναται να αιτηθεί την γνωμοδότηση της αρμόδιας

---

²⁴ Ε Τολέρης – Α . Κουλίδης, Περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων σύμπραξης δημόσιου -ιδιωτικού τομέα για τη διαχείριση στερεών αποβλήτων, Περιβάλλον Δημόσιες Συμβάσεις, Νεώτερες εξελίξεις και προβληματισμοί. Συνέδριο της Ένωσης Μελών του ΝΣΚ και της ΕΑΑΔΗΣΥ .Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη,2016,σελ 298

²⁵ Ε Τολέρης – Α . Κουλίδης, Περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων σύμπραξης δημόσιου -ιδιωτικού τομέα για τη διαχείριση στερεών αποβλήτων, Περιβάλλον Δημόσιες Συμβάσεις , Νεώτερες εξελίξεις και προβληματισμοί. Συνέδριο της Ένωσης Μελών του ΝΣΚ και της ΕΑΑΔΗΣΥ . Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη , 2016, σελ 299

περιβαλλοντικής αρχής με την υποβολή φακέλου Προκαταρκτικού Προσδιορισμού Περιβαλλοντικών Απαιτήσεων (ΠΠΠΑ) πριν την υποβολή ΜΠΕ.

Η γνωμοδότηση κατά το στάδιο της ΠΠΠΑ προσδιορίζει αιτιολογημένα τα ακόλουθα στοιχεία σχετικά με το περιεχόμενο της ΜΠΕ :

- τις δέσμες των εναλλακτικών λύσεων.
- τις ειδικές μελέτες ανά κατηγορία επίπτωσης που κρίνεται αναγκαίο να εκπονηθούν και τις κατευθύνσεις αναφορικά με την μεθοδολογία και τα χαρακτηριστικά των μελετών.
- Τα θέματα στα οποία θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα κατά την εξέταση των επιπτώσεων.
- Τον κατάλογο των φορέων των οποίων ζητείται η γνώμη και τις προτάσεις για την διαβούλευση.
- Τις ενδεχόμενες ειδικότερες κατευθύνσεις σχετικά με το περιεχόμενο της ΜΠΕ και τα απαιτούμενα στοιχεία.
- Παράρτημα με όλες τις διατυπωθείσες γνώμες.

1. Διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης έργων και δραστηριοτήτων της υποκατηγορίας Α1.

Σύμφωνα με το άρθρο 3 του Ν. 4014/2011, για την περιβαλλοντική αδειοδότηση νέων έργων και δραστηριοτήτων της υποκατηγορίας Α1 ή την μετεγκατάσταση υφιστάμενων, αρμόδια περιβαλλοντική αρχή είναι το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής. Η έγκριση των περιβαλλοντικών όρων γίνεται με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής. Η διαδικασία που τηρείται συνοψίζεται ως εξής :

α) Διαδικασία γνωμοδότησης με την υποβολή φακέλου ΠΠΠΑ : Εφόσον επιλέγεται η διαδικασία αυτή από τον υπόχρεο - φορέα του έργου ή της δραστηριότητας, ακολουθούν ο έλεγχος της τυπικής πληρότητας φακέλου ΠΠΠΑ, η αποστολή του φακέλου ΠΠΠΑ για γνωμοδότηση από την Διεύθυνση Χωροταξίας του Υπουργείου Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, η συλλογή, αξιολόγηση και στάθμιση των γνωμοδοτήσεων, η σύνταξη και υπογραφή θετικής γνωμοδότησης ΠΠΠΑ ή αρνητικής απόφασης από τον Γενικό Διευθυντή Περιβάλλοντος και σε περίπτωση θετικής γνωμοδότησης ακολουθεί η κάτωθι αναφερόμενη διαδικασία.

β) Υποβολή και αξιολόγηση Μελέτης Πειβαλλοντικών Επιπτώσεων: Εφόσον δεν επιλέγεται από τον υπόχρεο φορέα του έργου ή της δραστηριότητας η διαδικασία της γνωμοδότησης με την υποβολή φακέλου ΠΠΠΑ, τότε ακολουθεί η υποβολή

φακέλου ΜΠΕ, ο έλεγχος της τυπικής πληρότητας αυτού, η αποστολή του φακέλου της ΜΠΕ προς Υπηρεσίες και φορείς της διοίκησης και η δημοσιοποίηση της ΜΠΕ για την έναρξη της διαδικασίας διαβούλευσης, η συλλογή, αξιολόγηση και στάθμιση γνωμοδοτήσεων, η σύνταξη και έκδοση ΑΕΠΟ ή απόφασης απόρριψης από την αρμόδια περιβαλλοντική αρχή, εφόσον, στην τελευταία περίπτωση, κρίνει αιτιολογημένα ότι οι αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις του προτεινόμενου έργου ή της δραστηριότητας είναι εξαιρετικά σημαντικές, ακόμη και μετά την πρόβλεψη ειδικών όρων και περιορισμών, καθώς και μέτρων αντιστάθμισής τους.

Εν κατακλείδι, δίνεται η δυνατότητα στον Υπουργό Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής ή στον Γενικό Γραμματέα, να ζητήσει την γνωμοδότηση του Κεντρικού Συμβουλίου Περιβαλλοντικής Αδειοδότησης εφόσον είτε δεν έχουν μεταβιβασθεί οι αναγκαίες γνωμοδοτήσεις από τις αρμόδιες Υπηρεσίες είτε από τις διαβιβασθείσες γνωμοδοτήσεις προκύπτουν αντιφατικά δεδομένα που χρήζουν ιδιαίτερης τεκμηρίωσης.

2. Διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης έργων και δραστηριοτήτων της υποκατηγορίας Α2.

Σύμφωνα με το άρθρο 4 του Ν. 4014/2011, η οικεία Αποκεντρωμένη Διοίκηση ορίζεται ως αρμόδια περιβαλλοντική αρχή για την περιβαλλοντική αδειοδότηση των έργων και δραστηριοτήτων της υποκατηγορίας Α2 και η έγκριση των περιβαλλοντικών όρων γίνεται με απόφαση του Γενικού Γραμματέα της.

Η διαδικασία έγκρισης περιβαλλοντικών όρων για έργα και δραστηριότητες της υποκατηγορίας Α2 περιλαμβάνει τα στάδια και την διαδικασία που περιγράφεται ανωτέρω για τα έργα και τις δραστηριότητες της υποκατηγορίας Α1, με την διαφορά ότι η διαδικασία γνωμοδότησης με την υποβολή φακέλου ΠΠΠΑ, η οποία υπόκειται στην διακριτική ευχέρεια του φορέα του έργου ή της δραστηριότητας, είναι συντομότερη, λόγω σύντμησης κατά 5 ημέρες για κάθε μία από τις προθεσμίες που προβλέπονται.

Επιπλέον, ο Γενικός Γραμματέας Αποκεντρωμένης Διοίκησης δύναται να ζητήσει την γνωμοδότηση του Συμβουλίου Περιβαλλοντικής Αδειοδότησης.

Α. Διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης έργων και δραστηριοτήτων της κατηγορίας Β.

Σύμφωνα με το άρθρο 8 Ν. 4014/2011, τα έργα και οι δραστηριότητες της κατηγορίας Β τα οποία χαρακτηρίζονται από τοπικές και μη σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και υπόκεινται σε γενικές προδιαγραφές, όρους και περιορισμούς για την προστασία του

περιβάλλοντος, δεν ακολουθούν την διαδικασία εκπόνησης ΜΠΕ καθώς υπόκεινται σε Πρότυπες Περιβαλλοντικές Δεσμεύσεις. Οι ΠΠΔ αποτελούν αναφαίρετο τμήμα των αδειών που απαιτούνται κατά περίπτωση και που προβλέπονται για την κατασκευή, εγκατάσταση ή λειτουργία του έργου ή της δραστηριότητας²⁶. Η περιβαλλοντική αδειοδότηση για την κατασκευή, εγκατάσταση και λειτουργία του έργου διαφέρει ανάλογα με το αν για το έργο απαιτείται ή όχι άδεια λειτουργίας.

Στην περίπτωση που πρόκειται για έργο για το οποίο απαιτείται άδεια λειτουργίας, υποβάλλεται υπεύθυνη δήλωση του μελετητή ή του φορέα του έργου ή της δραστηριότητας και ακολουθεί η υπαγωγή του έργου στις αντίστοιχες ΠΠΔ που έχουν καθορισθεί για την συγκεκριμένη ομάδα έργων, με ευθύνη της υπηρεσίας που χορηγεί την άδεια λειτουργίας. Στην περίπτωση όμως που πρόκειται για έργο για το οποίο δεν απαιτείται άδεια λειτουργίας, το έργο υπάγεται αυτοδικαίως στις σχετικές ΠΠΔ με ευθύνη της αρμόδιας Υπηρεσίας περιβάλλοντος της οικείας περιφέρειας²⁷.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Α. Περιεχόμενο φακέλων περιβαλλοντικής αδειοδότησης

1. Περιεχόμενο φακέλου ΠΠΠΑ

Σύμφωνα με την παρ. 3 του άρθρου 11 του Ν. 4014/2011, ο φάκελος ΠΠΠΑ περιλαμβάνει τουλάχιστον τις παρακάτω πληροφορίες:

- Συνοπτική περιγραφή του έργου ή της δραστηριότητας και της σκοπιμότητάς του.
- Συνοπτική περιγραφή των εναλλακτικών λύσεων ιδίως ως προς τη θέση, το μέγεθος και την τεχνολογία αυτών, συμπεριλαμβανομένης της μηδενικής λύσης, που θα εξεταστούν στο στάδιο της ΜΠΕ.
- Συνοπτική πρόταση σχετικά με τα κύρια περιβαλλοντικά θέματα της ΜΠΕ που προτίθεται να καταθέσει, τις προτεινόμενες μεθοδολογίες εκτίμησης των επιπτώσεων, την έκταση της περιοχής μελέτης εντός της οποίας θα γίνει η εκτίμηση και αξιολόγηση των επιπτώσεων, τον χρονικό ορίζοντα εκτίμησης των επιπτώσεων αυτών και τις προτάσεις για εξειδικευμένες μελέτες που θα χρειαστεί να εκπονηθούν και να υποβληθούν κατά το στάδιο της ΜΠΕ.

2. Περιεχόμενο φακέλου ΜΠΕ

²⁶ Γ. Π. Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος ,Γ' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2018, σελ 244

²⁷ Δ. Βασιλειάδης, Χ. Διβάνη, Μ. Κουσκουνά, & Α.Παπαετρόπουλος, Περιβάλλον. Διαγράμματα-Σχόλια- Νομολογία-Υποδείγματα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σελ 20

Η ΜΠΕ αποτελεί το κατ' εξοχήν εργαλείο εφαρμογής των αρχών της πρόληψης και της προφύλαξης (ΣτΕ 2511/2002) και, σύμφωνα με την παρ. 4 του άρθρου 11 του Ν. 4014/2011 το οποίο παραπέμπει στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι, περιλαμβάνει κατ' ελάχιστον:

- Περιγραφή του έργου ή της δραστηριότητας καθώς και της θέσης, του σχεδιασμού και των τεχνικών χαρακτηριστικών του συνόλου του έργου κατά τα στάδια της κατασκευής και λειτουργίας.
- Περιγραφή των στοιχείων του περιβάλλοντος που ενδέχεται να θιγούν από το προτεινόμενο έργο ή δραστηριότητα.
- Εντοπισμό και περιγραφή των βασικών επιπτώσεων που το προτεινόμενο έργο ή δραστηριότητα ενδέχεται να προκαλέσει στο περιβάλλον.
- Περιγραφή των μέτρων για την πρόληψη, μείωση ή υποκατάσταση των αρνητικών συνεπειών.
- Σύνοψη των κύριων εναλλακτικών λύσεων και αιτιολόγηση της προτεινόμενης επιλογής.
- Αναφορά των ενδεχόμενων δυσκολιών και περίληψη του συνόλου της μελέτης.
- Εφαρμογή σχεδίου περιβαλλοντικής διαχείρισης για την διασφάλιση της αποτελεσματικής προστασίας του περιβάλλοντος.

Οι προδιαγραφές και το ειδικότερο περιεχόμενο της ΜΠΕ, η οποία πρέπει κατά την νομολογία να αποτελεί πλήρη επιστημονική μελέτη και όχι διοικητική πράξη, διαφοροποιούνται ανάλογα με την κατηγορία και την ομάδα του έργου ή της δραστηριότητας και καθορίζονται με τις υπουργικές αποφάσεις²⁸.

Προκειμένου να επιτευχθεί η επιστημονική αρτιότητα και φερεγγυότητα της ΜΠΕ, θα πρέπει να πληρούνται συγκεκριμένες προϋποθέσεις που έχουν παγιωθεί και νομολογιακά:

Πρώτον, ο ακυρωτικός δικαστής διερευνά τον βαθμό στον οποίο η ΜΠΕ ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του νόμου και την επάρκεια του περιεχομένου της, ώστε τα αρμόδια διοικητικά όργανα να είναι σε θέση να προβούν σε εξακρίβωση και ορθή αξιολόγηση των επιπτώσεων του έργου, εκτιμώντας παράλληλα και την συμβατότητα της υλοποίησής του με τις διατάξεις της οικείας νομοθεσίας και τις συνταγματικές επιταγές και τους ορισμούς της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣτΕ 3478/2000 Ολομ., 613/02, 2511/2002 Ολομ.)²⁹.

Δεύτερον, σύμφωνα με την νομολογία, απαραίτητη προϋπόθεση για την επιστημονική εγκυρότητα της ΜΠΕ είναι να συμμετέχει στην κατάρτισή της

---

²⁸ Γ. Π. Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος, Γ' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2018, σελ 242

²⁹ Γ. Π. Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος, Γ' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2018, σελ 263

επιστημονικό προσωπικό, το οποίο φέρει την απαιτούμενη για την εξέταση του έργου ή της δραστηριότητας ειδικότητα και εξειδίκευση (ΣτΕ 258/2004 Ολομ, 769/2005) ή και εν ισχύ πτυχίο της απαιτούμενης κατηγορίας, όπως αυτό προκύπτει από την εγγραφή τους στο Μητρώο Μελετητών(ΣτΕ 1657/2005).

Τρίτον, προβλέπεται νομολογιακά η δυνατότητα του ακυρωτικού δικαστή να ελέγξει την συμφωνία του περιεχομένου της ΜΠΕ με τον νόμο και ως προς την τυχόν πλάνη περί τα πράγματα που αφορά την συνδρομή (ύπαρξη ή ανυπαρξία) των πραγματικών περιστατικών αλλά και ως προς την επαρκή αιτιολόγηση της αναγκαιότητας κατασκευής του έργου (ΣτΕ 1672/2005 Ολομ.)³⁰.

Ωστόσο, εξέρχεται των ορίων του ακυρωτικού ελέγχου η ευθεία αξιολόγηση από τον δικαστή των επιπτώσεων ορισμένου έργου ή δραστηριότητας και η κρίση αν η πραγματοποίησή του αντίκειται στην αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, διότι προϋποθέτουν διαπίστωση πραγματικών περιστατικών, διερεύνηση τεχνικών θεμάτων, ουσιαστικές εκτιμήσεις και στάθμιση που θεμελιώνεται στις εκτιμήσεις αυτές (ΣτΕ 2173/2002 Ολομ.)³¹.

Πιο αναλυτικά, έχει κριθεί νομολογιακά ότι δεν προβάλλονται παραδεκτώς ενώπιον του δικαστηρίου λόγοι που αφορούν πλημμέλειες της ΜΠΕ στην περίπτωση που βασίζονται σε επίκληση πραγματικών περιστατικών αλλά και όταν θέτουν εν αμφιβόλω τα τεχνικά και επιστημονικά πορίσματα που περιέχονται στην ΜΠΕ. Αυτό προκύπτει από το ότι οι σχετικές εκτιμήσεις και διαπιστώσεις, δεν υπόκεινται ευθέως σε ακυρωτικό δικαστικό έλεγχο και σε κάθε περίπτωση θα πρέπει από τα στοιχεία του φακέλου να συνάγεται η υποβολή των αντίστοιχων ενστάσεων κατά το στάδιο της διαβούλευσης, εφόσον είχαν τηρηθεί οι προβλεπόμενες εκ του νόμου διατυπώσεις δημοσιότητας (ΣτΕ 1943/2012, 4940/2013)³².

Τέταρτον, ιδιαίτερη βαρύτητα αποδίδεται από την νομολογία στην ύπαρξη εναλλακτικών λύσεων που πρέπει να εξετάζονται στην ΜΠΕ, προκειμένου να προκύπτει με ασφάλεια ότι η λύση που τελικώς επελέγη είναι η ευμενέστερη για το περιβάλλον (ΣτΕ 2805/2002 Ολομ., 1672/2005 Ολομ.). Πιο αναλυτικά, καθίσταται αναγκαίο οι ΜΠΕ να εξετάζουν εναλλακτικές λύσεις και η επιλεγόμενη τεχνική λύση να προκύπτει μετά από συγκριτική αξιολόγηση έναντι των άλλων εναλλακτικών,

---

³⁰ Γ. Π. Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος ,Γ' Έκδοση , Εκδόσεις Σάκκουλα, 2018, σελ 263

³¹ Γ. Π. Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος ,Γ' Έκδοση , Εκδόσεις Σάκκουλα, 2018, σελ 264

³² Γ. Π. Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος ,Γ' Έκδοση , Εκδόσεις Σάκκουλα, 2018, σελ 266

συνοδευόμενη μάλιστα και από επαρκή αιτιολογία που να δικαιολογεί την υπεροχή και τα πλεονεκτήματα της προκρινόμενης λύσης (ΣτΕ 1675/99 Ολομ., 2440/99, 3478/2000 Ολομ., 1567/2005 Ολομ.).

Στο σημείο αυτό, αξιοπρόσεκτο είναι ότι η νομολογία δεν θεωρεί την επίκληση οικονομικών και τεχνικών λύσεων ως επαρκή αιτιολόγηση που να κατατείνει αποδεκτός στον αποκλεισμό της βέλτιστης περιβαλλοντικά και εφικτής κατά την ΜΠΕ τεχνικής λύσης (ΣτΕ 3520/2006).

Έχει γίνει αποδεκτή, εν όψει της παρ. 3 του άρθρου 2 της ΚΥΑ 75308/90, η δυνατότητα των ενδιαφερόμενων πολιτών αλλά και των φορέων εκπροσώπησης να προτείνουν εναλλακτικές λύσεις . Στην περίπτωση όμως αυτή, προκειμένου να δημιουργηθεί υποχρέωση εκτίμησης από την Διοίκηση των εναλλακτικών λύσεων, θα πρέπει αυτές να προτείνονται εγγράφως, κατά την διαδικασία ενημέρωσης, και να είναι τεκμηριωμένες, καθώς σε διαφορετική περίπτωση δεν λαμβάνονται υπόψη (ΣτΕ 1495/2002 Ολομ., 1756-59/2002).

Εν συνεχεία, έχει κριθεί νομολογιακά ότι η παράλειψη εξέτασης εναλλακτικών λύσεων στην ΜΠΕ, δεν συνεπάγεται ακυρότητα της ΑΕΠΟ σε περίπτωση που δεν καταλείπεται ευχέρεια επιλογής της θέσης ή άλλων στοιχείων εκτέλεσης του έργου (ΣτΕ 1207/2017) ή όταν η εγκατάσταση μιας δραστηριότητας γίνεται σε περιοχή η οποία έχει καθορισθεί για αυτή τη δραστηριότητα π.χ. μια βιομηχανική δραστηριότητα σε βιομηχανική περιοχή (ΒΠΠΕ) (ΣτΕ 657/2017)³³.

Σε επίπεδο κοινοτικού δικαίου, η Οδηγία 2011/92, με την οποία κωδικοποιήθηκε η δευτερογενής ενωσιακή νομοθεσία που είχε ως αντικείμενο την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων για έργα που αναμένεται να έχουν σημαντικές συνέπειες στο περιβάλλον, δεν δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο ζήτημα των εναλλακτικών λύσεων . Σε αντιδιαστολή, στην Οδηγία 2001/42/ΕΚ για την στρατηγική εκτίμηση των επιπτώσεων, το ζήτημα των εναλλακτικών λύσεων αναδεικνύεται με ιδιαίτερη έμφαση καθώς απαιτείται ο εντοπισμός, η περιγραφή και η αξιολόγησή τους. Επιπλέον, υπό το πρίσμα της Οδηγίας αυτής, παρέχεται η δυνατότητα στο κοινό να αξιολογεί τους λόγους που οδηγούν στην πρόκριση μιας λύσης έναντι των άλλων³⁴. Η ΜΠΕ περιλαμβάνει κατ' ελάχιστον, μεταξύ των άλλων αναφερόμενων στοιχείων, «σύνοψη των κύριων

³³ Γ. Π. Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος ,Γ' Έκδοση , Εκδόσεις Σάκκουλα, 2018, σελ 264-5

³⁴ Γ.Μπάλιας , Περιβαλλοντικοί κίνδυνοι διαπλοκή επιστήμης , δικαίου και πολιτικής , Εκδόσεις Α. Σάκκουλας , 2009, σελ 379

εναλλακτικών λύσεων και υπόδειξη των κύριων λόγων της επιλογής της προτεινόμενης λύσης»³⁵.

3. Περιεχόμενο φακέλου ανανέωσης ΑΕΠΟ

Σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 5 του Ν. 4685/2020, όπως αντικατέστησε την παρ 5 του άρθρου 11 του Ν. 4014/2011, ο φάκελος ανανέωσης ΑΕΠΟ περιλαμβάνει τουλάχιστον τη μελέτη ανανέωσης ΑΕΠΟ του έργου ή της δραστηριότητας. Τα περιεχόμενα του φακέλου Ανανέωσης ΑΕΠΟ δύναται να εξειδικεύονται με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, ενώ τα περιεχόμενα της μελέτης εμπεριέχουν τουλάχιστον:

α) συνοπτική τεχνική περιγραφή του έργου ή της δραστηριότητας,

β) συνοπτική περιγραφή των στοιχείων που έχουν προκύψει από την εφαρμογή του προγράμματος παρακολούθησης και ελέγχων και συσχετίσή τους με τους εγκεκριμένους περιβαλλοντικούς όρους,

γ) προτάσεις για τροποποίηση όρων και περιορισμών εφόσον προκύπτουν από τυχόν τροποποιήσεις ή προσθήκες νομοθετικών ρυθμίσεων που αφορούν στο περιβάλλον κατά την περίοδο μεταξύ της έκδοσης της ΑΕΠΟ και της κατάθεσης του φακέλου ανανέωσης ή τα στοιχεία του προγράμματος παρακολούθησης ή των ελέγχων.

4. Περιεχόμενο φακέλου τροποποίησης ΑΕΠΟ

Σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 5 του Ν. 4685/2020, όπως αντικατέστησε την παρ 6 του άρθρου 11 του Ν. 4014/2011, ο φάκελος τροποποίησης ΑΕΠΟ περιλαμβάνει, τουλάχιστον, τη μελέτη τροποποίησης ΑΕΠΟ του έργου ή της δραστηριότητας. Οι προδιαγραφές και το ειδικότερο περιεχόμενο των φακέλων τροποποίησης ΑΕΠΟ δύναται να εξειδικεύονται με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, ενώ τα περιεχόμενα της μελέτης εμπεριέχουν τουλάχιστον:

α) Την τεχνική περιγραφή του αδειοδοτημένου και προτεινόμενου τροποποιημένου έργου ή της δραστηριότητας, εστιάζοντας στις προτεινόμενες τροποποιήσεις και συνοδευόμενη από σχετικά τεχνικά σχέδια και τοπογραφικά διαγράμματα, με σαφή ένδειξη των προτεινόμενων τροποποιήσεων και του σκοπού της τροποποίησης.

---

³⁵ Γ.Μπάλιας, Περιβαλλοντικοί κίνδυνοι διαπλοκή επιστήμης, δικαίου και πολιτικής, Εκδόσεις Α. Σάκουλας, 2009, σελ 387

β) Συνοπτική περιγραφή των στοιχείων που έχουν προκύψει από την εφαρμογή του προγράμματος παρακολούθησης και ελέγχων.

γ) Την εκτίμηση και αξιολόγηση ενδεχόμενων επιπτώσεων στο περιβάλλον που συνδέονται με την αιτούμενη τροποποίηση.

δ) Την περιγραφή προτάσεων, όρων και μέτρων για την αντιμετώπιση ενδεχόμενων επιπτώσεων που συνδέονται με την αιτούμενη τροποποίηση, καθώς και το σχετικό με την τροποποίηση πρόγραμμα παρακολούθησης.

B. Δημοσιοποίηση ΜΠΕ και έκδοση ΑΕΠΟ

Το επόμενο στάδιο έγκειται στην δημοσιοποίηση της ΜΠΕ, η οποία λαμβάνει χώρα με την διαβίβαση της ΜΠΕ με την θετική γνωμοδότηση για τον ΠΠΠΑ από την αρμόδια Υπηρεσία στο Περιφερειακό Συμβούλιο³⁶. Το Περιφερειακό Συμβούλιο, αφού θέτει υποχρεωτικά υπόψη του κοινού και των φορέων εκπροσώπησής του τον φάκελο προκειμένου να διατυπώσουν την γνώμη τους, γνωμοδοτεί και το ίδιο³⁷.

Πιο αναλυτικά, σύμφωνα με το άρθρο 3 του Ν. 3010 /2002 και την ΚΥΑ 75308/90, η διαδικασία δημοσιοποίησης των ΜΠΕ διακρίνεται σε δύο στάδια.

Σε πρώτο στάδιο, η δημοσιοποίηση της ΜΠΕ γίνεται με σχετική τοιχοκόλληση στον πίνακα αναρτήσεων του οικείου νομαρχιακού καταστήματος και σχετική ανακοίνωση στον ημερήσιο τύπο, ενώ έπεται η υποβολή ενστάσεων από τους ενδιαφερόμενους εντός της τασσόμενης προθεσμίας³⁸. Η δημοσιοποίηση αυτή συνιστά ουσιώδη τύπο της διαδικασίας και η παράλειψή της καθιστά την πράξη έγκρισης περιβαλλοντικών όρων ακυρωτέα. Σύμφωνα με την ΣτΕ 2636/2019 «η προβλεπόμενη δημοσιοποίηση της ΜΠΕ έχει ως στόχο την ενημέρωση των ενδιαφερομένων και την παροχή σε αυτούς της δυνατότητας υποβολής τεκμηριωμένων προτάσεων ώστε να καταστεί δυνατή η επιλογή των βέλτιστων λύσεων. Για τον λόγο αυτό, η δημοσιοποίηση της ΜΠΕ αποτελεί ουσιώδη τύπο για την έκδοση της απόφασης έγκρισης των περιβαλλοντικών όρων, η παράλειψη τήρησης του οποίου επιφέρει ακυρότητα της εν λόγω απόφασης (βλ. ΣτΕ 970/2007).

Το ΣτΕ βέβαια δυνάμει μιας σειράς αποφάσεων, οδηγήθηκε στο συμπέρασμα ότι μεταξύ της υποχρέωσης κοινοποίησης στο κοινό των ΜΠΕ και της υποχρέωσης δημοσίευσης των αποφάσεων με τις οποίες χορηγούνται οι περιβαλλοντικές άδειες,

³⁶ Γ. Π. Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος ,Γ' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2018, σελ 242

³⁷ Γ. Π. Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος ,Γ' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2018, σελ 242-3

³⁸ Γ. Π. Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος ,Γ' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2018, σελ 265

εντοπίζεται μία διαφοροποίηση. Η διαφοροποίηση αυτή σε συνάρτηση με τα όσα αναφέρθηκαν ανωτέρω έγκειται στο ότι ενώ η δημοσιοποίηση της ΜΠΕ αποτελεί ουσιώδη τύπο για την έκδοση ΑΕΠΟ, το ΣτΕ όρισε ότι η μη δημοσίευση μίας απόφασης αδειοδότησης δεν συνιστά αναπόσπαστο τύπο μίας διαδικασίας εκπόνησης ΜΠΕ και κατά συνέπεια δεν έχει καμία επίπτωση στην νομιμότητα της προαναφερθείσας διαδικασίας (ΣτΕ 2759/1994, 2238/2000)³⁹. Αυτή η θέση του ΣτΕ αποκρυσταλλώθηκε και σε κάποιες αποφάσεις σύμφωνα με τις οποίες, η παράλειψη κοινοποίησης στο κοινό όχι μόνο της τελικής απόφασης χορήγησης μιας άδειας αλλά και της ΜΠΕ, ως προϋπόθεση δημόσιας διαβούλευσης, δεν έχει αντίκτυπο στην νομιμότητα της διαδικασίας εκπόνησης ΜΠΕ (ΣτΕ 1239/2000, 2238/2000)⁴⁰.

Εξάλλου, κατά την έννοια των σχετικών διατάξεων, δεν απαιτείται η εκ νέου τήρηση της διαγραφόμενης από τις διατάξεις αυτές διαδικασίας δημοσιοποίησης όταν η άπαξ υποβληθείσα προς έγκριση ΜΠΕ υφίσταται στην συνέχεια επουσιώδεις τροποποιήσεις που ανάγονται σε σημειακές βελτιώσεις και λεπτομερειακά επιμέρους θέματα, μη επηρεάζοντα τις βασικές παραδοχές της μελέτης (πρβλ και 4575/2005 & 2727/2014)»⁴¹.

Γ. Σχετικά με την απόφαση έγκρισης περιβαλλοντικών όρων

Η σύνθετη διοικητική ενέργεια της περιβαλλοντικής αδειοδότησης τελειούται με την απόφαση έγκρισης περιβαλλοντικών όρων, η οποία συνιστά εκτελεστή ατομική διοικητική πράξη και με την οποία θεσπίζονται ειδικοί όροι και προϋποθέσεις κατασκευής και λειτουργίας ορισμένου έργου ή δραστηριότητας. Επομένως, μπορεί να προσβληθεί με αίτηση ακυρώσεως ενώπιον του ΣτΕ⁴². Στην ΑΕΠΟ οι όροι πρέπει να είναι συμβατοί με την ισχύουσα περιβαλλοντική ή άλλη νομοθεσία και το χωροταξικό και πολεοδομικό σχέδιο, επαρκείς για την περιβαλλοντική προστασία, άμεσα συσχετιζόμενοι με το έργο ή τη δραστηριότητα και τις επιπτώσεις τους, αναλογικοί με το είδος, τη φύση και το μέγεθος του συγκεκριμένου έργου ή δραστηριότητας, ακριβείς, εφικτοί, δεσμευτικοί και ελέγξιμοι⁴³. Ως εκ τούτου, δεν έχει κανονιστικό χαρακτήρα

³⁹ Γ.Χ. Σμπώκος, Εφαρμογές μέτρων περιβαλλοντικής προστασίας, Κρατική ρύθμιση και αυτορρύθμιση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, σελ 57

⁴⁰ Γ.Χ. Σμπώκος, Εφαρμογές μέτρων περιβαλλοντικής προστασίας, Κρατική ρύθμιση και αυτορρύθμιση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, σελ 58

⁴¹ Δ. Βασιλειάδης, Χ. Διβάνη, Μ. Κουσκουνά, & Α. Παπαπετρόπουλος, Περιβάλλον. Διαγράμματα-Σχόλια- Νομολογία-Υποδείγματα Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σελ 26-27

⁴² Ι. Καράκωστας, Περιβάλλον και Δίκαιο, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, σελ 118

⁴³ Γ. Π. Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος, Γ' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2018, σελ 245

και δεν υπόκειται σε δημοσίευση στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (ΣτΕ 2511/2002 Ολομ.).

Επίσης, έχει κριθεί νομολογιακά ότι η ΑΕΠΟ πάσχει ως προς την νομιμότητά της, εάν περιλαμβάνει περιβαλλοντικούς όρους επί ουσιωδών ζητημάτων, τα οποία όμως δεν αποτέλεσαν αντικείμενο έρευνας από την εκπονηθείσα ΜΠΕ αλλά εξετάστηκαν σε πρώτη φάση μετά την υποβολή της, χωρίς να τηρηθεί αντίστοιχη διαδικασία καθώς δεν έχει παρασχεθεί νομίμως στα αρμόδια προς έγκριση όργανα η δυνατότητα επακριβούς αξιολόγησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από την κατασκευή και λειτουργία του έργου (ΣτΕ 3262/2003 σκέψη 8)⁴⁴.

Προϋπόθεση παραδεκτού για την άσκηση του ενδίκου βοηθήματος της αιτήσεως ακυρώσεως, είναι η συνδρομή έννομου συμφέροντος. Η νομολογία του ΣτΕ τείνει σε μια διευρυμένη ερμηνεία του έννομου συμφέροντος στα θέματα της περιβαλλοντικής προστασίας, με την έννοια ότι διευρύνεται ο κύκλος των φορέων του, ώστε όταν επιζητείται η δικαστική επιδίωξή του, να εξυπηρετείται ένα υπερατομικό ή ομαδικό συμφέρον⁴⁵. Ωστόσο, η αίτηση ακύρωσης δεν ταυτίζεται με μια *actio popularis* καθώς δεν αναγνωρίζεται σε κάθε πολίτη το δικαίωμα άσκησης ενδίκου βοηθήματος όταν από ορισμένη συμπεριφορά προσβάλλονται τα συμφέροντα οποιουδήποτε συμπολίτη του ή το δημόσιο συμφέρον. Προς αποφυγή του ενδεχομένου αυτού, η νομολογία του ΣτΕ χρησιμοποιεί ορισμένα κριτήρια με τα οποία αναγνωρίζει κατά περίπτωση έννομο συμφέρον στους αιτούντες δικαστική προστασία για θέματα περιβάλλοντος. Το κύριο κριτήριο που χρησιμοποιείται έως σήμερα είναι η τοπική εγγύτητα του προσώπου με το περιβαλλοντικό αγαθό που υπέστη προσβολή, ώστε βάσιμα η δικαστική επιδίωξη της ικανοποίησης του δικαιώματός του να επιφέρει σε αυτόν άμεση ωφέλεια και αποτροπή κάποιας βλάβης⁴⁶.

Η ΑΕΠΟ αποτελεί προϋπόθεση για την έγκυρη έκδοση αναλόγως του είδους της δραστηριότητας, της εκάστοτε επιζητούμενης άδειας ίδρυσης, λειτουργίας, εγκατάστασης, ανοικοδόμησης κλπ. Δεδομένου ότι η έκδοση της διοικητικής αυτής άδειας γίνεται κατ' εφαρμογή ειδικής νομοθεσίας και εξυπηρετεί άλλο σκοπό, γίνεται δεκτό ότι δεν συνιστά μέρος ή τέλμα της σύνθετης διοικητικής ενέργειας της

---

⁴⁴ Α. Χαροκόπου, Η διαδικασία της εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων στη νομολογία του ΣτΕ, Τόμος Τιμητικός του Συμβουλίου Της Επικρατείας 75 χρόνια, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2004, σελ 1227-8

⁴⁵ Ι. Καράκωστας, Περιβάλλον και Δίκαιο, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, σελ 118

⁴⁶ Κ.Ε.Μπέης, Το έννομο συμφέρον στις δίκες περιβάλλοντος (Ελένη .Ε.Κρέτση) Μελέτες και παρατηρήσεις στην νομολογία, 2007

περιβαλλοντικής αδειοδότησης, αλλά διάφορη πράξη απλώς συναφή, καθώς προαπαιτεί την έκδοση και την εγκυρότητα των πράξεων προέγκρισης χωροθέτησης (πριν την κατάργηση της με τον ν.3010/2002) και έγκρισης περιβαλλοντικών όρων (ΣτΕ 3619/95 Ολομ).

Δ. Κρίσιμος χρόνος υποβολής ΜΠΕ και εκδόσεως εγκρίσεως περιβαλλοντικών όρων

Η αρχή της πρόληψης και της προφύλαξης που διέπουν το κανονιστικό πλαίσιο εφαρμογής της ΜΠΕ, επιτάσσουν την υποβολή της σε όσο το δυνατόν χρονικώς πρώιμο στάδιο του έργου⁴⁷. Επιβάλλεται δηλαδή η υποβολή της ΜΠΕ και η έκδοση εγκρίσεως περιβαλλοντικών όρων πριν από την έναρξη πραγματοποίησης του έργου (ΣτΕ 37/1993). Ως έναρξη πραγματοποίησης του έργου θεωρείται όχι μόνο η υλική ενέργεια εκτελέσεως αυτού, αλλά και η έκδοση οποιασδήποτε διοικητικής πράξεως που συνιστά προϋπόθεση έναρξης της κατασκευής του έργου από ιδιωτικό ή δημόσιο φορέα, αλλά και κάθε σχετική προπαρασκευαστική πράξη όπως είναι ακόμη και η κήρυξη αναγκαστικής απαλλοτρίωσης προκειμένου να αποκτηθεί η εδαφική έκταση που είναι αναγκαία για την κατασκευή του (ΣτΕ Ολ 1035/1993, ΣτΕ 2479-80/2001 ΣτΕ 2537/1996)⁴⁸.

Στην περίπτωση έργων για τα οποία απαιτείται άδεια εγκαταστάσεως ή λειτουργίας, η έκδοση ΑΕΠΟ, ως απαραίτητη προϋπόθεση για την έκδοση των αδειών αυτών, θα πρέπει να προηγείται, καθώς το περιεχόμενο των αδειών δεν επιτρέπεται να έρχεται σε αντίθεση προς τους περιβαλλοντικούς όρους (ΣτΕ 3732/1992)⁴⁹. Μάλιστα, η ακυρότητα αυτή δεν θεραπεύεται με την μεταγενέστερη έκδοση ΕΠΟ για την κατασκευή και λειτουργία του έργου, ακόμη και αν ασκηθεί αίτηση ακυρώσεως ενώπιον του ΣτΕ κατά των πράξεων αυτών, καθώς η πλημμέλεια αυτή η οποία κατατείνει στην διαμόρφωση νέας πραγματικής καταστάσεως, κατά καταστρατήγηση της αρχής της νομιμότητας, του εθνικού και κοινοτικού νομοθετικού πλαισίου περί προστασίας του περιβάλλοντος και της αναγκαιότητας να προηγείται η εκτίμηση των περιβαλλοντικών

---

⁴⁷ Γ. Π. Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος ,Γ' Έκδοση , Εκδόσεις Σάκκουλα, 2018, σελ 262

⁴⁸ Α. Χαροκόπου, Η διαδικασία της εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων στη νομολογία του ΣτΕ, Τόμος Τιμητικός του Συμβουλίου Της Επικρατείας 75 χρόνια, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2004, σελ 1230

⁴⁹ Α. Χαροκόπου, Η διαδικασία της εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων στη νομολογία του ΣτΕ, Τόμος Τιμητικός του Συμβουλίου Της Επικρατείας 75 χρόνια, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2004, σελ 1231

επιπτώσεων, εξακολουθεί να υφίσταται εφόσον δεν έχει προηγηθεί η εκτίμηση των επιπτώσεων (ΣτΕ Ολ 526/2003 σκέψη 4).

Ε. Η Ανανέωση της ΑΕΠΟ

Η ΑΕΠΟ είναι δυνατόν να εκδίδεται για ορισμένο χρονικό διάστημα που καθορίζεται από την ίδια. Σε αυτή την περίπτωση και υπό τον όρο ότι δεν επέρχονται ουσιαστικές διαφοροποιήσεις ως προς τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις, καθίσταται εφικτή η ανανέωση ή αναθεώρησή της, χωρίς να απαιτείται η εκ νέου τήρηση της διαδικασίας περιβαλλοντικής αδειοδότησης. Πιο αναλυτικά, η ανανέωση της έγκρισης περιβαλλοντικών όρων απαλλάσσεται από την απαιτούμενη, κατά την αρχική έκδοσή της, διαδικασία και κατά συνέπεια παρέλκει η εκπόνηση και υποβολή νέας Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων της οικείας κατηγορίας, υπό την προϋπόθεση όμως ότι κατά την αιτιολογημένη κρίση του επιφορτισμένου με την έγκριση περιβαλλοντικών όρων οργάνου, δεν επέρχονται βασικές διαφοροποιήσεις αναφορικά με τις επιπτώσεις στο περιβάλλον αλλά ούτε και ουσιώδεις μεταβολές των δεδομένων, στα οποία βασίστηκε η αρχική έγκριση περιβαλλοντικών όρων.

Η οικεία διαπίστωση της Διοίκησης θα πρέπει να απορρέει από την αιτιολογία της απόφασης περί ανανέωσης περιβαλλοντικών όρων, καθιστώντας περιττή την έκδοση ιδιαίτερης πράξης, υπό την αίρεση βέβαια ότι η κρίση αυτή βρίσκει έρεισμα σε πρόσφορα στοιχεία και κριτήρια που ανάγονται στον σχεδιασμό, την εξέλιξη και λειτουργία του έργου, στην υλοποίηση των περιβαλλοντικών όρων και περιορισμών που έχουν επιβληθεί και στην αποτελεσματικότητά τους σε ενδεχόμενες μεταβολές που έχουν επέλθει στο περιβάλλον⁵⁰.

Βάσει του άρθρου 5 του Ν. 4014/2011, οι φορείς έργων και δραστηριοτήτων, πριν από την λήξη ισχύος της ΑΕΠΟ, υποχρεούνται να υποβάλουν προς έγκριση στην αρμόδια περιβαλλοντική αρχή, φάκελο ανανέωσης ΑΕΠΟ. Ως εμπρόθεσμη υποβολή ορίζεται αυτή που διενεργείται τουλάχιστον δύο μήνες πριν την λήξη της υφιστάμενης ΑΕΠΟ. Η νομολογία ερμηνεύει την υποχρέωση που θεσπίζει η διάταξη αυτή, υπό την έννοια ότι η απλή χρονική ανανέωση της έγκρισης περιβαλλοντικών όρων είναι επιτρεπτή πριν την λήξη της ισχύος τους ή εντός ευλόγου χρόνου από την λήξη τους, άλλως απαιτείται να τηρηθεί εξ αρχής η διαδικασία έγκρισης ΑΕΠΟ⁵¹. Βέβαια, σε κάθε

⁵⁰ Γ. Π. Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος, Γ' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2018, σελ 243

⁵¹ ΣτΕ 4358/2011

περίπτωση το αρμόδιο όργανο διατηρεί την διακριτική ευχέρεια επιβολής πρόσθετων περιβαλλοντικών όρων ή μεταβολής των αρχικών, σε περίπτωση απρόβλεπτων και σοβαρών επιπτώσεων στο περιβάλλον, ανεξάρτητα από την κατηγορία στην οποία υπάγεται το έργο ή η δραστηριότητα.

Σε επίπεδο νομολογίας έχει κριθεί ότι για την ανανέωση της έγκρισης περιβαλλοντικών όρων, δεν τίθεται ως προαπαιτούμενο η τήρηση της διαδικασίας που προβλέπεται εκ του νόμου για την αρχική έγκριση των όρων αυτών, με συνέπεια την απαλλαγή από την υποχρέωση σύνταξης και υποβολής νέας ΜΠΕ της οικείας κατηγορίας, υπό τον όρο ότι κατά την αιτιολογημένη κρίση του αρμόδιου για την έκδοση ΑΕΠΟ οργάνου, δεν προκαλούνται ουσιαστικές διαφοροποιήσεις σε σχέση με τις επιπτώσεις στο περιβάλλον, ούτε μεταβάλλονται ουσιωδώς τα δεδομένα επί των οποίων ερείδεται η αρχική ΕΠΟ (ΣτΕ 1114/2015). Επιπλέον, από την ΣτΕ 1114/2015, η οποία έκρινε επί της αιτήσεως ακυρώσεως κατά της πράξης ανανέωσης ΕΠΟ μονάδος επεξεργασίας λυμάτων Βουπρασίας Ν. Ηλείας, προσβάλλοντας παράλληλα και την χωροθέτηση έργων υποδομής που είχε οριστικοποιηθεί με την αρχική ΑΕΠΟ, προκύπτουν επιπροσθέτως οι ακόλουθες θέσεις του ΣτΕ:

Πρώτον, απλή ανανέωση της ΑΕΠΟ επιτρέπεται πριν την λήξη ισχύος της ή εντός ευλόγου χρόνου από την λήξη της, καθώς σε διαφορετική περίπτωση απαιτείται η από την αρχή τήρηση της διαδικασίας ΕΠΟ. Δεύτερον, όλοι οι ένδικοι ισχυρισμοί, οι οποίοι ενώ προβάλλονται ως λόγοι ακυρώσεως της προσβαλλόμενης πράξης ανανέωσης ΕΠΟ, αφορούν την ουσία και επάρκεια της αρχικής ΜΠΕ ως προς την αντιμετώπιση των επιπτώσεων και την επάρκεια των προβλεπομένων στην αρχική εγκριτική απόφαση περιβαλλοντικών όρων, είναι απορριπτέοι ως απαράδεκτοι καθώς η νομιμότητα της αρχικής πράξης ΕΠΟ, με την οποία οριστικοποιήθηκε η χωροθέτηση του επίδικου έργου, δεν μπορεί να ελεγχθεί παρεμπιπτόντως επ' ευκαιρία προσβολής της πράξεως ανανέωσής της⁵².

Σε συνέχιση της παράθεσης νομολογιακών πορισμάτων του Ανώτατου Ακυρωτικού, έχει κριθεί ότι «Εξάλλου, με τις διατάξεις του άρθρου 2 παρ. 8 περ. γ' του ν. 4014/2011 (Α' 209) ορίσθηκε ότι η διάρκεια των αποφάσεων περί εγκρίσεως των περιβαλλοντικών όρων έργων και δραστηριοτήτων που κατατάσσονται στην πρώτη κατηγορία του άρθρου 1 παρ. 1 του ίδιου νόμου και οι οποίες ήταν εν ισχύ κατά τη

---

⁵² Δ. Βασιλειάδης, Χ. Διβάνη, Μ. Κουσκουνά, & Α. Παπαπετρόπουλος, Περιβάλλον. Διαγράμματα-Σχόλια - Νομολογία-Υποδείγματα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σελ 34-35

δημοσίευσή του, παρατείνεται μέχρι τη συμπλήρωση δεκαετίας από την έκδοσή τους, εφόσον δεν έχει επέλθει ουσιαστική μεταβολή των δεδομένων βάσει των οποίων εκδόθηκαν». Κατά την αληθή έννοια των διατάξεων αυτών, οι οποίες εναρμονιζόμενες με την πάγια ρύθμιση του ν. 4014/2011 περί δεκαετούς ισχύος των αποφάσεων εγκρίσεως περιβαλλοντικών έργων (βλ. άρθρο 2 παρ. 1 και 8 περ. α'), και είναι κατ' αρχήν, συνταγματικώς ανεκτές, η κατά τα ανωτέρω παράταση δεν επέρχεται αυτοδικαίως εκ του νόμου, αλλά μόνον μετά την έκδοση διαπιστωτικής πράξης της διοίκησης, με την οποία βεβαιώνεται η πλήρωση των προβλεπόμενων εκ του νόμου ουσιαστικών προϋποθέσεων, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται και η μη μεταβολή των δεδομένων επί των οποίων στηρίχθηκε η έγκριση των αρχικών περιβαλλοντικών όρων του έργου (ΣτΕ 3162, 3175, 424/2015, 1668/2014, 4445/2013)⁵³.

Ωστόσο σύμφωνα με το άρθρο 3 του Ν. 4685/2020 η παράγραφος 3 του άρθρου 5 του ν. 4014/2011 καταργείται ενώ η παράγραφος 2 του άρθρου 5 του ν. 4014/2011 (Α' 209) αντικαθίσταται ως εξής: Μετά την υποβολή του Φακέλου Ανανέωσης ΑΕΠΟ, η αρμόδια περιβαλλοντική αρχή προβαίνει στις ακόλουθες ενέργειες:

α) «Εντός τριών (3) εργάσιμων ημερών από την υποβολή του φακέλου ελέγχει την πληρότητα αυτού. Σε περίπτωση έλλειψης πληρότητας, η αρμόδια περιβαλλοντική αρχή ζητά με έγγραφη αιτιολόγηση από τον φορέα του έργου ή της δραστηριότητας την συμπλήρωση του φακέλου. Η αρμόδια περιβαλλοντική αρχή διενεργεί εκ νέου έλεγχο πληρότητας του συμπληρωμένου φακέλου εντός τριών (3) εργάσιμων ημερών και είτε προχωρά στα επόμενα στάδια είτε απορρίπτει το φάκελο εάν διαπιστωθούν ουσιώδεις ελλείψεις».

β) «Ακολούθως, εντός δεκαπέντε (15) εργάσιμων ημερών από το προηγούμενο στάδιο, η αρμόδια περιβαλλοντική αρχή αξιολογεί τον Φάκελο Ανανέωσης ΑΕΠΟ και είτε: αα) παρατείνει τη διάρκεια ισχύος της ΑΕΠΟ είτε ββ) εφόσον προκύπτει ανάγκη τροποποίησης της ΑΕΠΟ, επειδή η μεταβολή των χαρακτηριστικών του έργου δύναται να καθιστά αναγκαία την αλλαγή στους περιβαλλοντικούς όρους ή επειδή είναι αναγκαία για τη συμμόρφωση σε νεότερο κανονιστικό πλαίσιο, καλεί τον φορέα του έργου να υποβάλει, εντός προθεσμίας τριών (3) μηνών, φάκελο για τροποποίηση της ΑΕΠΟ κατά τις διατάξεις του άρθρου 6 παράγραφος 2 περίπτωση α'».

ΣΤ. Η Τροποποίηση της ΑΕΠΟ

---

⁵³ ΣτΕ 1348/2016 (Περιβαλλοντική αδειοδότηση θεματικού πάρκου)

Σύμφωνα με το άρθρο 6 του Ν. 4014/2011, θεσπίζεται η υποχρέωση των φορέων έργων και δραστηριοτήτων, σε περίπτωση εκσυγχρονισμού, επέκτασης ή τροποποίησης περιβαλλοντικά αδειοδοτημένων έργων ή δραστηριοτήτων, να υποβάλουν προς έγκριση στην αρμόδια περιβαλλοντική αρχή, φάκελο τροποποίησης ΑΕΠΟ. Εντός πέντε εργάσιμων ημερών ακολουθεί έλεγχος της τυπικής πληρότητας αυτού, ενώ εντός χρονικού διαστήματος είκοσι πέντε εργάσιμων ημερών από την υποβολή του φακέλου ακολουθεί η αξιολόγησή του από την αρμόδια περιβαλλοντική αρχή. Στα πλαίσια της αξιολόγησης αυτής η αρμόδια περιβαλλοντική αρχή αποφαινεται, είτε ότι λόγω των διαφοροποιήσεων συντελείται ουσιαστική μεταβολή των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από την λειτουργία του έργου ή της δραστηριότητας καθιστώντας επιβεβλημένη την υποβολή νέας ΜΠΕ, είτε ότι δεν επέρχεται ουσιώδης μεταβολή των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, οπότε στην περίπτωση αυτή εκδίδει νέα τροποποιημένη ΑΕΠΟ ή απόφαση περί μη τροποποίησης της ΑΕΠΟ.

Σύμφωνα με την νομολογία του ΣτΕ, για τον εκσυγχρονισμό ή τροποποίηση υφιστάμενου έργου απαιτείται κατά κανόνα να τηρηθεί προηγουμένως διαδικασία ΕΠΟ, η οποία ολοκληρώνεται με την έκδοση ΑΕΠΟ. Κατ' εξαίρεση από τον κανόνα, δεν επιβάλλεται η τήρηση της διαδικασίας ΕΠΟ πριν την υλοποίηση της επεκτάσεως έργου, στην περίπτωση που η Διοίκηση βεβαιώσει με έκδοση εκτελεστής διοικητικής πράξης ότι η τροποποίηση του υφιστάμενου έργου δεν επισύρει ουσιαστικές μεταβολές σε σχέση με τις επιπτώσεις που έχει ήδη το έργο στο περιβάλλον. Η πράξη αυτή θα πρέπει να εκδίδεται από τα ίδια όργανα που είναι αρμόδια για την έγκριση περιβαλλοντικών όρων του έργου αυτού. Επιπλέον, λαμβάνοντας υπόψη την σπουδαιότητα και τις συνέπειες της πράξης αυτής, απαιτείται να είναι πλήρως και εμπειριστατωμένως αιτιολογημένη και να στηρίζει την κρίση της σε συγκεκριμένα κριτήρια που ανάγονται:

- Στα χαρακτηριστικά του έργου της επέκτασης
- Στα χαρακτηριστικά των περιοχών όπου επεκτείνεται το υφιστάμενο έργο
- Στα χαρακτηριστικά των ενδεχόμενων επιπτώσεων από την επέκταση του υφιστάμενου έργου

Με άξονα την αρχική Οδηγία 85/337/ΕΟΚ που διασφαλίζει την προηγούμενη εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, συνάγεται ότι εφόσον δεν συντελέσθηκε η υπαγωγή ενός έργου στην συγκεκριμένη Οδηγία κατά την αρχική αδειοδότησή του, αλλά το έργο αυτό εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της κατά το στάδιο τροποποίησης ή επέκτασής του, προκειμένου να διασφαλιστεί η αποτελεσματική εφαρμογή της Οδηγίας,

πρέπει να τηρηθεί η διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης στο στάδιο αυτό, ιδίως εφόσον πρόκειται για ουσιώδη τροποποίηση αρχικού έργου.

Με βάση τα ανωτέρω κρίθηκε ότι η νέα χρήση του επίμαχου κτηρίου για στέγαση δικαστηρίων συνεπάγεται δημιουργία αιθουσών, δηλαδή χώρων που συρρέει και συναθροίζεται κοινό, η οποία επειδή κατά τα διδάγματα της κοινής πείρας επιβαρύνει τις κυκλοφοριακές συνθήκες της ευρύτερης περιοχής, οδηγεί στην ουσιώδη διαφοροποίηση της νέας χρήσης του κτηρίου σε σύγκριση με την μέχρι σήμερα προβλεπόμενη χρήση του ως «κτιρίου στέγασης δημοσίων υπηρεσιών». Ως εκ τούτου, οι προβλεπόμενες στην προσβαλλόμενη πράξη εργασίες αναδιαρρύθμισης των χώρων του υφιστάμενου «κτιρίου γραφείων», για την κάλυψη των αναγκών στέγασης Δικαστικών Υπηρεσιών Πειραιά, υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας 85/337/ΕΟΚ και επιβάλλεται να τηρηθεί η διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης, δεδομένου ότι αποτελούν ουσιώδη τροποποίηση του αρχικού έργου, για το οποίο δεν είχε τηρηθεί η ως άνω διαδικασία (ΣτΕ 1113/2015)⁵⁴.

Σύμφωνα με το άρθρο 4 του Ν. 4685/2020 η παράγραφος 4 του άρθρου 6 του ν. 4014/2011 καταργείται ενώ η παράγραφος 2 του άρθρου 6 του ν. 4014/2011 (Α' 209) αντικαθίσταται ως εξής:

«2. Μετά την υποβολή του Φακέλου Τροποποίησης ΑΕΠΟ, η αρμόδια περιβαλλοντική αρχή προβαίνει στις ακόλουθες ενέργειες:

α) Εντός τριών (3) εργάσιμων ημερών από την υποβολή του φακέλου, ελέγχει την πληρότητα. Σε περίπτωση έλλειψης πληρότητας, η αρμόδια περιβαλλοντική αρχή ζητά με έγγραφη αιτιολόγηση από τον φορέα του έργου ή της δραστηριότητας τη συμπλήρωση του φακέλου. Εντός προθεσμίας τριών (3) εργάσιμων ημερών από την υποβολή τους, η αρμόδια περιβαλλοντική αρχή, κατόπιν ελέγχου πληρότητας του συμπληρωμένου φακέλου, είτε προχωρά στα επόμενα στάδια είτε απορρίπτει τον φάκελο εάν διαπιστωθούν ελλείψεις. Η άπρακτη παρέλευση της προθεσμίας του προηγούμενου εδαφίου έχει ως συνέπεια να θεωρείται ο φάκελος πλήρης.

β) Εντός προθεσμίας δέκα (10) εργάσιμων ημερών η αρμόδια περιβαλλοντική αρχή αξιολογεί τον φάκελο και αποφαινεται:
αα) είτε ότι, λόγω των διαφοροποιήσεων, επέρχεται μη ουσιώδης μεταβολή των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από τη λειτουργία του έργου ή της δραστηριότητας,

---

⁵⁴ Δ. Βασιλειάδης, Χ. Διβάνη, Μ. Κουσκουνά, & Α. Παπαπετρόπουλος, Περιβάλλον. Διαγράμματα-Σχόλια- Νομολογία-Υποδείγματα, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σελ 35-36

οπότε εκδίδεται απόφαση, χωρίς άλλες διαδικαστικές προϋποθέσεις. Η απόφαση αυτή είτε εγκρίνει την τροποποίηση άνευ ετέρου είτε δύναται να προβλέπει τυχόν πρόσθετους όρους, μόνο ως προς το τροποποιούμενο φυσικό αντικείμενο. Σε κάθε περίπτωση, μη ουσιώδεις θεωρούνται τροποποιήσεις που έχουν θετικό αντίκτυπο και μειώνουν τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις, όπως ενδεικτικά: η αλλαγή σε καύσιμο με λιγότερες εκπομπές αέριων ρύπων ή/και διοξειδίου του άνθρακα, η βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης, η λήψη πρόσθετων μέτρων αντιρρύπανσης, η μείωση της χρήσης πρώτων υλών και κάθε άλλη αντίστοιχη τροποποίηση, καθώς και οι τροποποιήσεις οι οποίες ως αυτοτελές έργο δεν υπάγονται στην κατηγορία Α, χωρίς ωστόσο να έχουν σαν αποτέλεσμα την αλλαγή της κατηγορίας ή υποκατηγορίας κατάταξης του συνολικού έργου. Σε περίπτωση που έχουν προηγηθεί άλλες τροποποιήσεις, η αρμόδια περιβαλλοντική αρχή, προκειμένου να αξιολογήσει τον ουσιώδη ή μη χαρακτήρα της τροποποίησης, συνεκτιμά όλες τις προηγούμενες τροποποιήσεις, ιδίως, δε τους περιβαλλοντικούς όρους, όπως έχουν διαμορφωθεί μετά την τελευταία τροποποίηση,

ββ) είτε ότι λόγω των διαφοροποιήσεων επέρχεται ουσιώδης μεταβολή των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από τη λειτουργία του έργου ή της δραστηριότητας, οπότε απαιτείται η υποβολή νέας ΜΠΕ και εκκινεί η διαδικασία των άρθρων 3 ή 4, κατά περίπτωση. Στην περίπτωση αυτή, δεν ζητούνται εκ νέου γνωμοδοτήσεις από τους δημόσιους φορείς και τις υπηρεσίες που γνωμοδότησαν στο πλαίσιο της έκδοσης της ΑΕΠΟ, παρά μόνον εάν, η τροποποίηση τις αφορά κατά αρμοδιότητα. Ειδικά για τα έργα και τις δραστηριότητες που εντάσσονται στο πεδίο εφαρμογής της κοινής υπουργικής απόφασης 36060/1155/Ε.103/2013 (Β' 1450) εφαρμόζονται οι διατάξεις της παραγράφου 3 του άρθρου 16 αυτής. Με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας δύναται να καθορίζονται γενικά ή ειδικότερα κριτήρια ανά είδος έργου ή δραστηριότητας, βάσει των οποίων κρίνεται ο ουσιώδης ή μη χαρακτήρας μιας μεταβολής περιβαλλοντικών επιπτώσεων από τη λειτουργία έργου ή δραστηριότητας, λαμβανομένων υπόψη της παραγράφου 24 του Παραρτήματος Ι και την παράγραφο 13 του Παραρτήματος ΙΙ της Οδηγίας 2011/92.» Σύμφωνα δε με την παρ 2 του ίδιου άρθρου στο τέλος του άρθρου 6 του ν. 4014/2011 προστίθεται παράγραφος 6, ως εξής: «6. Σε περιπτώσεις ταυτόχρονης τροποποίησης και ανανέωσης της ΑΕΠΟ ο φορέας του έργου ή της δραστηριότητας υποβάλλει ενιαίο φάκελο τροποποίησης και ανανέωσης, για τον οποίο ακολουθείται η διαδικασία του παρόντος και εκδίδεται μία απόφαση.»

Z. Ανάρτηση ΑΕΠΟ στο διαδίκτυο

Σύμφωνα με το άρθρο 19Α του Ν. 4014/2011, καθίσταται υποχρεωτική η ανάρτηση ΑΕΠΟ που αφορά έργα της κατηγορίας Α και μάλιστα, επί ποινή ακυρότητας, εντός προθεσμίας ενός μηνός από την έκδοσή της, σε ειδικά ιδρυόμενο προς τούτο δικτυακό τόπο προκειμένου να έχει πλήρη γνώση ο κάθε ενδιαφερόμενος. Η ανάρτησή της θα πρέπει σε κάθε περίπτωση να καθιστά εφικτό τον εντοπισμό της απόφασης, περιλαμβάνοντας το πλήρες κείμενο και τα ουσιώδη στοιχεία της. Μάλιστα, από την επιβολή της ανάρτησης από τον νόμο και την ισοδυναμία της με δημοσίευση, συνάγεται με ασφάλεια τεκμήριο πλήρους γνώσης και άρα η αφετηρία έναρξης της προθεσμίας άσκησης ενδίκων μέσων.

Η δημοσίευση, μέσω της ανάρτησης στο διαδίκτυο της περιβαλλοντικής άδειας, λαμβάνει χώρα για λόγους ασφάλειας δικαίου, τόσο για τον φορέα του έργου όσο και για το κοινωνικό σύνολο, καθώς με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η χρονική οριοθέτηση του σταδίου δικαστικής αμφισβήτησης της περιβαλλοντικής άδειας κατά τρόπο αντικειμενικό και ανεξάρτητο από τις περιστάσεις των τρίτων⁵⁵.

Επομένως, σύμφωνα με την νομολογία, η ανάρτηση αυτή σε συνδυασμό με την προβλεπόμενη στο άρθρο 19 του Ν. 4014/2011 ενημέρωση του κοινού και τη δημόσια διαβούλευση επί του περιεχομένου της μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων στην φάση που προηγείται της έκδοσης ΑΕΠΟ, αποτελεί ενδεδειγμένο τρόπο με τον οποίο επιτυγχάνεται η πλήρης γνωστοποίηση του περιεχομένου της. Επιπλέον, αναγάγει σε όρο του επιτρεπτού της δημοσίευσης διοικητικών πράξεων, με μέσα άλλα από την δημοσίευση στο ΦΕΚ, την προσφορότητα του μέσου να εξασφαλίσει την έγκυρη και αντικειμενική ενημέρωση των ενδιαφερομένων προσώπων, υπό συνθήκες άμεσης και ακώλυτης προσβασιμότητας, όρος που κατά την κρίση του Ανωτάτου Ακυρωτικού πληρούται εν προκειμένω.⁵⁶ Κατά συνέπεια, θεμιτώς συνάγεται τεκμήριο γνώσης του

---

⁵⁵ Κ. Γώγος, Η μεταρρύθμιση της περιβαλλοντικής αδειοδότησης με τον ν. 4014/2011- πέντε χρόνια μετά, Περιοδικό Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου, Αριθμός Τεύχους 2, Εκδόσεις Σάκκουλα ΑΕ, 2016, σελ 181-191

⁵⁶ Κ. Γώγος, Η μεταρρύθμιση της περιβαλλοντικής αδειοδότησης με τον ν. 4014/2011- πέντε χρόνια μετά, Περιοδικό Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου, Αριθμός Τεύχους 2, Εκδόσεις Σάκκουλα ΑΕ, 2016, σελ 181-191

περιεχομένου της ΑΕΠΟ από τους ενδιαφερομένους, με αποτέλεσμα από την επομένη της τελευταίας από τις δύο αναρτήσεις να άρχεται η προθεσμία για την άσκηση της αίτησης ακύρωσης ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας⁵⁷ (ΣτΕ 1112/2017).

Η. Αρμοδιότητα για την έγκριση περιβαλλοντικών όρων

Σύμφωνα με τον Ν. 1650 /1986, η αρμοδιότητα για την έγκριση περιβαλλοντικών όρων αποδιδόταν μέχρι πρότινος με ΚΥΑ στον Υπουργό Περιβάλλοντος και τον αρμόδιο κατά περίπτωση Υπουργό . Ωστόσο, η ερμηνεία της σχετικής ρύθμισης από την νομολογία, σύμφωνα με την οποία ο προσδιορισμός του συναρμόδιου υπουργού καθοριζόταν από τις επιπτώσεις του έργου στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον, είχε ως επακόλουθο την ακύρωση πολλών έργων και την συνακόλουθη μεταστροφή της νομολογίας επί το ορθότερον με την απόφαση ΣτΕ 3447/1998, κατά την οποία οι αρμόδιοι υπουργοί για την έκδοση των ΑΕΠΟ προσδιορίζονται από την φύση του έργου ή της δραστηριότητας⁵⁸.

Ο ν. 4014/2011 προβλέπει, στο άρθρο 14, την σύσταση της Διεύθυνσης περιβαλλοντικής αδειοδότησης στο ΥΠΕΝ υπαγόμενη στην Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος. Αρμοδιότητες της ΔΠΠΑ είναι η εποπτεία , αξιολόγηση και εν γένει επεξεργασία και εισήγηση για έγκριση περιβαλλοντικών μελετών των πάσης φύσεως έργων και δραστηριοτήτων που υπάγονται στην υποκατηγορία Α1, καθώς και για τις Στρατηγικές Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΣΜΠΕ) για τα σχέδια και προγράμματα που υπόκεινται σε στρατηγική περιβαλλοντική εκτίμηση αρμοδιότητας του ΥΠΕΝ.

Επιπροσθέτως, με τον Ν 4014/2011 επήλθε απλοποίηση του ζητήματος της αρμοδιότητας, με την έννοια ότι σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 1 προβλέπεται αποκλειστική αρμοδιότητα για την έκδοση ΑΕΠΟ του Υπουργού Περιβάλλοντος ενώ παράλληλα, σύμφωνα με το άρθρο 4 του ίδιου νόμου, αρμόδιος για την έκδοση ΑΕΠΟ για τα έργα της κατηγορίας Α2 είναι ο Γενικός Γραμματέας της Αποκεντρωμένης Διοίκησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

---

⁵⁷ ΣτΕ 1112/2017

⁵⁸ Γ. Π. Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος ,Γ' Έκδοση , Εκδόσεις Σάκκουλα, 2018, σελ 266

A. Διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης για έργα και δραστηριότητες σε περιοχές που έχουν ενταχθεί στο δίκτυο Natura 2000.

Σε επίπεδο κοινοτικού δικαίου, το σημαντικότερο θεσμικό εργαλείο, που αποβλέπει έμπρακτα στην προστασία της φύσης και την διατήρηση της βιοποικιλότητας στην ΕΕ, καθώς παράγει δεσμευτικά αποτελέσματα για τα κράτη μέλη, είναι η Οδηγία 92/43/ΕΟΚ για την διατήρηση των οικοτόπων⁵⁹. Το ζήτημα της εκτίμησης επιπτώσεων και της έγκρισης σχεδίων που ενδεχομένως επηρεάζουν περιοχές του δικτύου Natura 2000, ρυθμίζεται από τις διατάξεις του άρθρου 6 παρ. 3 και 4 της Οδηγίας 92/43.

Τρεις είναι οι βασικές αιτίες που καθιστούν πρόδηλη την σημασία των ρυθμίσεων του άρθρου 6 παρ. 3 και 4 της Οδηγίας 92/43. Η πρώτη έγκειται στην θέσπιση από τις εν λόγω διατάξεις ειδικής διαδικασίας για την έγκριση σχεδίων, τα οποία συνιστούν εκ φύσεως τους βασικούς λόγους υποβάθμισης ή καταστροφής των οικοτόπων και των ειδών. Η δεύτερη σχετίζεται με ότι το πεδίο εφαρμογής των ανωτέρω ρυθμίσεων που αναφέρεται στο δίκτυο Natura 2000 απαντάται στο 17% των χερσαίων εδαφών της ΕΕ ενώ στη Ελλάδα καλύπτει το 27,3% των χερσαίων εδαφών υπερβαίνοντας τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Η τρίτη αιτία έγκειται στο ότι η διατήρηση της βιοποικιλότητας στην ΕΕ έχει καταστεί διάτρητη⁶⁰.

Το άρθρο 6 παρ. 3 της Οδηγίας για τους οικοτόπους, προβλέπει ειδική εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων που εφαρμόζεται σε «κάθε σχέδιο μη άμεσα συνδεδεμένο ή αναγκαίο για τη διαχείριση του τόπου, το οποίο όμως είναι δυνατόν να επηρεάζει σημαντικά τον εν λόγω τόπο, καθεαυτό ή από κοινού με άλλα σχέδια». Επομένως, η μόνη προβλεπόμενη εξαίρεση αφορά στα άμεσα ή αναγκαία για την διαχείριση του τόπου σχέδια.

Σε πρώτο πλάνο, ο όρος «σχέδιο» ερμηνεύεται διασταλτικά καθώς συμπεριλαμβάνεται σε αυτόν κάθε επέμβαση στο φυσικό περιβάλλον που απειλεί να βλάψει ή βλάπτει τον ημι-φυσικό χαρακτήρα ενός τόπου. Προκειμένου ένα σχέδιο να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6 παρ. 3 της Οδηγίας για τους οικοτόπους, θα πρέπει να συντρέχει η πιθανότητα ή ο κίνδυνος να έχει αρνητικές επιπτώσεις επί των περιοχών του δικτύου Natura 2000, ανεξαρτήτως τόσο της φύσεως, του μεγέθους και του επιπέδου των επιπτώσεων του σχεδίου όσο και των διαστάσεων του σχεδίου ή του

---

⁵⁹ Γ.Μπάλιας, Η Δέουσα Εκτίμηση Επιπτώσεων Έργων και Σχεδίων στις περιοχές του δικτύου Natura 2000, ΠερΔικ 4/2014, σελ 577

⁶⁰ Γ.Μπάλιας, Η Δέουσα Εκτίμηση Επιπτώσεων Έργων και Σχεδίων στις περιοχές του δικτύου Natura 2000, ΠερΔικ 4/2014, σελ 578

έργου.⁶¹ Επιπλέον, στην εν λόγω διάταξη υπάγονται τα ως άνω σχέδια, ανεξαρτήτως αν βρίσκονται εντός ή εκτός περιοχών του δικτύου Natura 2000.

1. Στάδια εφαρμογής του άρθρου 6 παρ. 3 της Οδηγίας 92/43

- α) Η Προκαταρκτική Εξέταση (Screening)
- β) Η Δέουσα Εκτίμηση (Appropriate Assessment)
- γ) Η εξέταση εναλλακτικών λύσεων
- δ) Ο καθορισμός των αντισταθμιστικών μέτρων

2. Η Προκαταρκτική Εξέταση (Screening)

Πρόκειται για την πληροφόρηση που θα επιτρέψει στις αρμόδιες αρχές να αποφασίσουν εάν είναι πιθανό ή όχι να υπάρξει αρνητική επίπτωση κατά την εκτέλεση έργων ή δραστηριοτήτων στους προστατευόμενους οικοτόπους και διεξάγεται από τις αρχές που είναι υπεύθυνες για την αδειοδότηση του έργου. Το screening συνιστά νομική απαίτηση και η προηγούμενη διεξαγωγή του θεωρείται ως αναγκαίο προαπαιτούμενο που καθορίζει την αναγκαιότητα εκπόνησης της Δέουσας Εκτίμησης των επιπτώσεων.

Πιο συγκεκριμένα, στην περίπτωση που κατά την Προκαταρκτική Εξέταση κριθεί ότι δεν είναι πιθανό να υπάρξουν αρνητικές επιπτώσεις στους τόπους Natura 2000, η διαδικασία δεν συνεχίζεται περαιτέρω. Σε αντίθετη περίπτωση, κατά την οποία προκύπτει από την προκαταρκτική εξέταση ότι υφίσταται πιθανότητα ή κίνδυνος το σχέδιο αυτό να επηρεάσει τον οικείο τόπο κατά τρόπο σημαντικό, απαιτείται η εκπόνηση της Δέουσας Εκτίμησης των επιπτώσεων. Σε κάθε περίπτωση, η προϋπόθεση αυτή θα πρέπει να ερμηνευθεί υπό το φως της αρχής της προφύλαξης, η οποία επιτάσσει την διενέργεια της δέουσας εκτίμησης ακόμη και αν υπάρχουν αμφιβολίες ως προς την απουσία αρνητικών επιπτώσεων, καθώς με τον τρόπο αυτό καθίσταται εφικτό να αποτραπεί λυσιτελώς το ενδεχόμενο να εγκριθούν σχέδια που μπορούν να βλάψουν την ακεραιότητα του συγκεκριμένου τόπου⁶².

3. Η Δέουσα Εκτίμηση των Επιπτώσεων

Σκοπός της Δέουσας Εκτίμησης είναι η αξιολόγηση των επιπτώσεων του σχεδίου ή του έργου αναφορικά με την επιδίωξη στόχων διατήρησης του οικοσυστήματος. Η Δέουσα Εκτίμηση θα πρέπει να προηγείται της αδειοδότησης και να βεβαιώνει την αρμόδια αρχή

---

⁶¹ Γ.Μπάλιας, Η Δέουσα Εκτίμηση Επιπτώσεων Έργων και Σχεδίων στις περιοχές του δικτύου Natura 2000, ΠερΔικ 4/2014, σελ 579

⁶² Γ.Μπάλιας, Η Δέουσα Εκτίμηση Επιπτώσεων Έργων και Σχεδίων στις περιοχές του δικτύου Natura 2000, ΠερΔικ 4/2014, σελ 582

για το κατά πόσο το σχέδιο ή το έργο δύναται να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην ακεραιότητα του τόπου. Το πόρισμα της Δέουσας Εκτίμησης είναι νομικά δεσμευτικό για την αρμόδια αρχή και η τελική της απόφασης τελεί σε ευθεία συνάρτηση με αυτό.

Πιο αναλυτικά, σε περίπτωση που είτε δεν βεβαιωθεί η απουσία αρνητικών συνεπειών είτε υπάρχουν αμφιβολίες σχετικά με τις επιπτώσεις στην ακεραιότητα του τόπου, ακόμη και μετά την επιβολή μέτρων μετριασμού, αποκλείεται η αδειοδότηση του σχεδίου ή του έργου παρά μόνο εάν ικανοποιούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 6 παρ. 4. Δεδομένης της σπουδαιότητας που έχει η Δέουσα Εκτίμηση, το ΔΕΕ έχει αποκλείσει το ενδεχόμενο ύπαρξης κενών που θα την καθιστούσαν ελλιπή, δίνοντας έμφαση στην πληρότητα, την ακρίβεια και την τελεσιδικία των συμπερασμάτων της που θα είναι σε θέση να άρουν κάθε εύλογη επιστημονική αμφιβολία σχετικά με τις επιπτώσεις του προτεινόμενου έργου στον οικείο τόπο⁶³.

Καθίσταται πρόδηλο, ότι το άρθρο 6 παρ. 3 της Οδηγίας 92/43 προβλέπει δύο στάδια. Στο πρώτο στάδιο, θεσμοθετείται η απαίτηση από τα κρατη μέλη να προβαίνουν σε Δέουσα Εκτίμηση των επιπτώσεων ενός σχεδίου επί ενός προστατευόμενου τόπου, στην περίπτωση που υπάρχει το ενδεχόμενο σημαντικής επίδρασης του σχεδίου στον εν λόγω τόπο⁶⁴.

Το δεύτερο στάδιο, που εκκινεί μετά την Δέουσα Εκτίμηση, αφορά στην έγκριση, η οποία πρέπει να παρέχεται «μόνο υπό την προϋπόθεση ότι δεν παραβιάζεται η ακεραιότητα του οικείου τόπου, με την επιφύλαξη των διατάξεων της παρ. 4 του ίδιου άρθρου»⁶⁵.

4. Ενσωμάτωση Οδηγίας 92/43 στην ελληνική έννομη τάξη

α) Η διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης για έργα και δραστηριότητες σε περιοχές που έχουν ενταχθεί στο δίκτυο Natura 2000, αναφέρεται στο άρθρο 10 του Ν. 4014/2011, σύμφωνα με το οποίο, το πρώτο υπό εξέταση ζήτημα είναι η έκδοση προεδρικών διαταγμάτων ή υπουργικών αποφάσεων, βάσει των οποίων διενεργείται η περιβαλλοντική αδειοδότηση. Στην περίπτωση που δεν έχουν εκδοθεί ή τα εκδοθέντα δεν περιέχουν ειδικές προβλέψεις, τότε διακρίνουμε ανάλογα με την κατηγορία στην οποία εντάσσεται το έργο :

---

⁶³ Γ Μπάλιας , Η Δέουσα Εκτίμηση Επιπτώσεων Έργων και Σχεδίων στις περιοχές του δικτύου Natura 2000 , ΠερΔικ 4/2014, σελ 584

⁶⁴ Γ Μπάλιας , Η Δέουσα Εκτίμηση Επιπτώσεων Έργων και Σχεδίων στις περιοχές του δικτύου Natura 2000 , ΠερΔικ 4/2014, σελ 583

⁶⁵ Υποθ C- 258/2011, Sweetman,

Για έργα κατηγορίας Α : Υποβάλλεται ως αναπόσπαστο μέρος της ΜΠΕ ειδική οικολογική αξιολόγηση που περιλαμβάνει τα οριζόμενα στο άρθρο 11 (παρ. 9 και 10) του Ν. 4014/2011 και ειδικότερα την αναλυτική καταγραφή των στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος, με έμφαση στα προστατευτέα αντικείμενα των περιοχών Natura και την δέουσα εκτίμηση των επιπτώσεων σύμφωνα με τα οριζόμενα στην παράγραφο 10.

Για έργα κατηγορίας Β: Υποβάλλεται ειδική οικολογική αξιολόγηση, η οποία περιλαμβάνει όσα αναφέρονται στο άρθρο 11 παρ. 8 του Ν. 4014/2011 και εστιάζει στις συνέπειες για την περιοχή βάσει των στόχων διατήρησής της, σε σχέση με τα ειδικά χαρακτηριστικά και τις ειδικές περιβαλλοντικές συνθήκες που επικρατούν στην προστατευόμενη περιοχή του έργου ή της δραστηριότητας, λαμβάνοντας ιδιαίτερως υπόψη τους στόχους διατήρησης της περιοχής. Στην παρ. 3 του άρθρου 10 ορίζεται ρητά ότι εφόσον από την ειδική οικολογική αξιολόγηση προκύπτει το ενδεχόμενο κινδύνου της ακεραιότητας της προστατευόμενης περιοχής, η αρμόδια περιβαλλοντική αρχή, με απόφαση του Περιφερειάρχη, εκδίδει πρόσθετους όρους στις ΠΠΔ προς διασφάλιση της αποτροπής του ενδεχομένου βλάβης της ακεραιότητας της προστατευόμενης περιοχής.

β) Η αρμόδια αρχή συμφωνεί για την πραγματοποίηση του έργου μόνο αφού βεβαιωθεί ότι το έργο ή η δραστηριότητα δεν θα παραβιάσει την ακεραιότητα δηλαδή τις οικολογικές λειτουργίες της συγκεκριμένης περιοχής.

γ) Έργα τα οποία θίγουν την ακεραιότητα της περιοχής NATURA κατ' αρχήν δεν επιτρέπεται να πραγματοποιηθούν.

δ) Επιτρέπεται κατ' εξαίρεση η πραγματοποίηση ενός έργου ή μίας δραστηριότητας, παρά τα αρνητικά συμπεράσματα της εκτίμησης των επιπτώσεων, σύμφωνα με τα οποία ενδέχεται να προκαλέσει βλάβη στην ακεραιότητα της περιοχής, για επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος, περιλαμβανομένων λόγων κοινωνικής ή οικονομικής φύσεως, υπό τις ακόλουθες προϋποθέσεις, οι οποίες θα πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά⁶⁶ :

αα) δεν υπάρχουν εναλλακτικές λύσεις για την πραγματοποίηση του έργου εκτός περιοχής ή για την πραγματοποίηση άλλου έργου για τον ίδιο σκοπό.

ββ) λαμβάνονται τα αναγκαία αντισταθμιστικά μέτρα ώστε να εξασφαλισθεί η προστασία της συνολικής συνοχής των περιοχών του δικτύου NATURA 2000.

---

⁶⁶ Δ. Βασιλειάδης, Χ. Διβάνη, Μ. Κουσκουνά, & Α. Παπαπετρόπουλος, Περιβάλλον. Διαγράμματα-Σχόλια- Νομολογία-Υποδείγματα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σελ 16

γγ) η απόφαση για την πραγματοποίηση του έργου ή της δραστηριότητας λαμβάνεται από τον Υπουργό Περιβάλλοντος και Ενέργειας .

δδ) ο Υπουργός Περιβάλλοντος και Ενέργειας ενημερώνει μέσα σε δύο μήνες από την έκδοση της ΑΕΠΟ την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τις επιπτώσεις που ενδέχεται να προκύψουν από τα αντισταθμιστικά μέτρα που έχουν ληφθεί.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να διευκρινιστεί η έννοια της ακεραιότητας του τόπου βάσει της ερμηνευτικής προσέγγισης που ακολουθεί τόσο το ΔΕΕ όσο και η Επιτροπή. Πιο συγκεκριμένα, το ΔΕΕ ανήγαγε ως βασική προϋπόθεση για την αποφυγή βλάβης της ακεραιότητας ενός τόπου ως φυσικού οικοτόπου, κατά την έννοια του άρθρου 6 παρ. 3 της Οδηγίας για τους οικοτόπους, την διατήρησή του σε ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης, γεγονός που συνεπάγεται «την διασφάλιση της διατήρησης των συστατικών χαρακτηριστικών του οικείου τόπου που έχουν σχέση με την παρουσία ενός τύπου φυσικού οικοτόπου».⁶⁷ Επιπλέον, έχει κριθεί ότι η εκτίμηση της προσβολής της ακεραιότητας του τόπου δεν θεμελιώνεται αποκλειστικά σε επιστημονικά στοιχεία αλλά και σε κρίσεις αξιακού χαρακτήρα ενόψει του πολύπλοκου και δυναμικού χαρακτήρα των οικοσυστημάτων που υπονομεύει την βεβαιότητα των επιστημονικών πορισμάτων⁶⁸.

5. Οι εναλλακτικές λύσεις

Σύμφωνα με τα όσα προηγήθηκαν, στην περίπτωση που από την περιβαλλοντική εκτίμηση των επιπτώσεων προκύψουν αρνητικές συνέπειες για την ακεραιότητα του τόπου ή έστω δεν αποκλειστεί το ενδεχόμενο αυτό, οι αρμόδιες αρχές έχουν την επιλογή, είτε να απορρίψουν το σχέδιο είτε να αποφασίσουν σύμφωνα με τα άρθρο 6 παρ. 4 της Οδηγίας για τους οικοτόπους, πράγμα που σημαίνει την έγκριση του σχεδίου, υπό την προϋπόθεση της ανυπαρξίας εναλλακτικών λύσεων και της εξυπηρέτησης επιτακτικών λόγων σημαντικού δημοσίου συμφέροντος, συμπεριλαμβανομένων λόγων κοινωνικής ή οικονομικής φύσης⁶⁹.

Πρόκειται για έναν «μηχανισμό εξισορρόπησης» που επιτρέπει υπό προϋποθέσεις την κάμψη των περιβαλλοντικών σκοπών διατήρησης και προστασίας, έναντι της πραγματοποίησης έργων προς εξυπηρέτηση υπέρτερης σημασίας δημοσίων

---

⁶⁷ Γ Μπάλιας , Η Δέουσα Εκτίμηση Επιπτώσεων Έργων και Σχεδίων στις περιοχές του δικτύου Natura 2000 , ΠερΔικ 4/2014, σελ 584

⁶⁸ Γ Μπάλιας , Η Δέουσα Εκτίμηση Επιπτώσεων Έργων και Σχεδίων στις περιοχές του δικτύου Natura 2000 , ΠερΔικ 4/2014, σελ 585

⁶⁹ Γ Μπάλιας , Η Δέουσα Εκτίμηση Επιπτώσεων Έργων και Σχεδίων στις περιοχές του δικτύου Natura 2000 , ΠερΔικ 4/2014, σελ 586

συμφερόντων⁷⁰. Επιπλέον, συνιστά μια εξαιρετική ρήτρα, η οποία υπόκειται σε στενή ερμηνεία αλλά και έκφραση της αρχής της αναλογικότητας, καθώς επιτρέπει στην αρμόδια αρχή την στάθμιση μεταξύ του σκοπού δημοσίου συμφέροντος και της προσβολής την οποία θα υποστεί ο προστατευόμενος τόπος⁷¹. Κατά συνέπεια, θα πρέπει το υπό έγκριση σχέδιο να είναι αναγκαίο για την ικανοποίηση του σκοπού δημοσίου συμφέροντος και όχι ένα απλώς παράπλευρο όφελος του.

Ο έλεγχος της αναγκαιότητας γίνεται μέσω της διερεύνησης των εναλλακτικών λύσεων και, επομένως, μόνο στην περίπτωση που δεν υπάρχει άλλο σχέδιο εξίσου κατάλληλο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, μπορεί να παρασχεθεί έγκριση του σχεδίου από την αρμόδια αρχή. Κατ' αυτόν το τρόπο, η προσβολή της προστατευόμενης περιοχής συνιστά *ultimum refugium* και, ως εκ τούτου, η παράλειψη εξαντλητικού ελέγχου της καταλληλότητας εναλλακτικών λύσεων συνεπάγεται την παρανομία της απόφασης για την κατ' εξαίρεση έγκριση σχεδίου. Γίνεται λόγος για εναλλακτική λύση, όταν υφίσταται η δυνατότητα επίτευξης του σκοπού δημοσίου συμφέροντος σε μια καταλληλότερη, από άποψη προστασίας του περιβάλλοντος, τοποθεσία ή με μία περιβαλλοντική παρέμβαση πιο περιορισμένης εμβέλειας⁷². Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση, η εναλλακτική λύση θα πρέπει να επιτελεί, κατά προσέγγιση ισοδύναμα με το αρχικό σχέδιο, τον επιδιωκόμενο στόχο.

Εν τέλει, η διερεύνηση των εναλλακτικών λύσεων προϋποθέτει ότι προηγουμένως έχει μεσολαβήσει εμπειριστατωμένη περιβαλλοντική εκτίμηση των επιπτώσεων του έργου στην προστατευόμενη περιοχή, καθώς, σε αντίθετη εκδοχή, καθίσταται μη εξακριβώσιμος ο εν τοις πράγμασι περιβαλλοντικά ηπιότερος χαρακτήρας των προτεινόμενων εναλλακτικών λύσεων.

Άλλος ένας περιορισμός κατά την διαδικασία διερεύνησης των εναλλακτικών λύσεων, άμεσα συναρτώμενος με την αρχή της αναλογικότητας, σχετίζεται με τους όρους πραγματοποίησης του εναλλακτικού σχεδίου. Και τούτο διότι, η πραγματοποίηση του εναλλακτικού σχεδίου θα πρέπει να είναι από νομική και τεχνική άποψη δυνατή και να δρα για τον φορέα του σχεδίου προστατευτικά από επιβαρύνσεις που είναι

---

⁷⁰ Κ. Ε. Γώγος, Η περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων σε περιοχές του δικτύου NATURA 2000, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2009, σελ 90

⁷¹ Κ. Ε. Γώγος, Η περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων σε περιοχές του δικτύου NATURA 2000, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2009, σελ 91

⁷² Κ. Ε. Γώγος, Η περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων σε περιοχές του δικτύου NATURA 2000, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2009, σελ 97

καταφανώς δυσανάλογες συγκριτικά με το όφελος για τα περιβαλλοντικά αγαθά, ήτοι να μην είναι υπέρμετρα οικονομικά επαχθής για τον φορέα⁷³.

6. Η επιβολή των αντισταθμιστικών μέτρων

Κατ' εφαρμογή του άρθρου 6 παρ. 4 της Οδηγίας για τους οικοτόπους, όπως ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με το άρθρο 10 του Ν. 4014/2011, σε πρώτο στάδιο, η αρμόδια αρχή εξετάζει την ύπαρξη εναλλακτικών λύσεων στο προτεινόμενο σχέδιο, διερευνώντας και την δυνατότητα εξυπηρέτησης του επιδιωκόμενου σκοπού σε μη προστατευόμενη περιοχή. Σε αποφαστική περίπτωση, σε δεύτερο στάδιο, η αρμόδια αρχή διερευνά αν συντρέχουν επιτακτικοί λόγοι δημοσίου συμφέροντος για την υλοποίηση του σχεδίου και σε περίπτωση θετικής έκβασης, η αρμόδια αρχή θα πρέπει να εκτιμήσει την ικανότητα των προτεινόμενων από τον κύριο του έργου αντισταθμιστικών μέτρων να εξαλείψουν τις επιζήμιες συνέπειες του σχεδίου, αντισταθμίζοντας την ζημιογόνο επίδραση του σχεδίου στα είδη και τους οικοτόπους.

Το δημόσιο συμφέρον, κατά πάγια νομολογία του ΔΕΕ, που θα μπορούσε να δικαιολογήσει την πραγματοποίηση ενός σχεδίου, υπό την εξαιρετική έγκριση του άρθρου 6 παρ. 4 της Οδηγίας 92/43, πρέπει να είναι τέτοιας σπουδαιότητας, ώστε να επιδέχεται στάθμιση με τον σκοπό της προστασίας των φυσικών οικοτόπων⁷⁴. Τα αντισταθμιστικά μέτρα επιβάλλονται από το οικείο κράτος μέλος, αναφέρονται ειδικά στο συγκεκριμένο σχέδιο και αποβλέπουν στην εξάλειψη ή έστω απομείωση των επιβλαβών συνεπειών του και στην επιδίωξη διατήρησης και προστασίας των οικοτόπων. Επιπλέον, λειτουργούν ως εργαλείο εξισορρόπησης των διαταραχών και απωλειών που προκαλούνται στις δραστηριότητες που αναπτύσσει ο τόπος, στο πλαίσιο του δικτύου Natura 2000⁷⁵.

Η σχέση μεταξύ της περιβαλλοντικής αδειοδότησης έργου σε περιοχή που έχει ενταχθεί στο δίκτυο Natura 2000 και της υποχρέωσης λήψης αντισταθμιστικών μέτρων είναι αλληλεξαρτώμενη. Και αυτό δικαιολογείται από το γεγονός ότι καθίσταται αδύνατη η αδειοδότηση ενός έργου και η έγκριση του οικείου σχεδίου, βάσει της

---

⁷³ Κ. Ε. Γώγος, Η περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων σε περιοχές του δικτύου NATURA 2000, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2009, σελ 98-99

⁷⁴ Γ Μπάλιας, Η Δέουσα Εκτίμηση Επιπτώσεων Έργων και Σχεδίων στις περιοχές του δικτύου Natura 2000, ΠερΔικ 4/2014,β σελ 586

⁷⁵ Κ. Ε. Γώγος, Η περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων σε περιοχές του δικτύου NATURA 2000, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2009, σελ 100.

εξαιρετικής ρήτρας του άρθρου 6 παρ. 4 της Οδηγίας για τους οικοτόπους, στην περίπτωση που το σχέδιο δεν συνοδεύεται από αντισταθμιστικά μέτρα ή είναι αμφίβολη η τήρησή τους, καθώς δεν είναι εφικτό να αδειοδοτηθεί σχέδιο που προκαλεί τέτοια έκταση ζημίας στην συνοχή του έργου, που δεν επιδέχεται αντιστάθμιση⁷⁶.

Η επιβολή της υποχρέωσης λήψης αντισταθμιστικών μέτρων, ως προϋπόθεση της έγκρισης του σχεδίου, βασίζεται στην κοινοτική αρχή της πρόληψης των περιβαλλοντικών βλαβών, η οποία και επιτάσσει την έγκαιρη λήψη των αντισταθμιστικών μέτρων προκειμένου αυτά να ευοδώσουν σε χρόνο που προλαβαίνει την εκδήλωση της βλάβης στις λειτουργίες του προστατευόμενου τόπου⁷⁷. Εν κατακλείδι, τα αντισταθμιστικά μέτρα πρέπει να κοινοποιούνται στην Επιτροπή η οποία προβαίνει σε έλεγχο νομιμότητας της απόφασης των αρχών του κράτους μέλους περί της κατ' εξαίρεση αδειοδότησης του έργου⁷⁸.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

A. Νομολογιακά Ζητήματα

Στην έννοια των ευαίσθητων οικοσυστημάτων, το Συμβούλιο της Επικρατείας ρητώς συγκαταλέγει και αυτά που συνιστούν βιοτόπους απειλούμενων ειδών της άγριας πανίδας. Πιο συγκεκριμένα, με την απόφασή του 2731/1997 « Βιότοπος καφετιάς αρκούδας», το ΣτΕ έκρινε επί της αιτήσεως ακυρώσεως κατά της ΚΥΑ, με την οποία εγκρίθηκαν οι περιβαλλοντικοί όροι για την κατασκευή της Εγνατίας οδού, ότι «η περιοχή διά της οποίας διέρχεται το επίμαχο τμήμα της οδού αποτελεί βιότοπο του προστατευόμενου είδους της φαίας άρκτου». Ως εκ τούτου, τα δημόσια αναπτυξιακά έργα εντός των οικοσυστημάτων αυτών « καθίστανται βιώσιμα μόνο εφόσον εξ' αυτών δεν προκύπτει κίνδυνος ανεπανόρθωτης βλάβης του περιβάλλοντος».

Με άξονα το καθεστώς της αυστηρής νομικής προστασίας και προστατευτικής διαχείρισης που διέπει τους βιοτόπους καφετιάς αρκούδας και προκειμένου να αποτραπεί η διατάραξη του οικοσυστήματος που απειλεί την βιωσιμότητα του είδους, και, δεδομένου ότι η καφετιά αρκούδα συμπεριλαμβάνεται στα κοινοτικού ενδιαφέροντος απειλούμενα είδη πανίδας, σύμφωνα με την Οδηγία 92/43 /ΕΟΚ «Natura

---

⁷⁶Κ. Ε. Γώγος, Η περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων σε περιοχές του δικτύου NATURA 2000, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2009, σελ 100 -101

⁷⁷Κ. Ε. Γώγος, Η περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων σε περιοχές του δικτύου NATURA 2000, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2009, σελ 101-102

⁷⁸Κ. Ε. Γώγος, Η περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων σε περιοχές του δικτύου NATURA 2000, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2009, σελ 103

2000», το Ε' Τμήμα του ΣτΕ απεφάνθη ότι ήταν παράνομη η διέλευση της «Εγνατίας Οδού» μέσα από τον συγκεκριμένο βιότοπο καθώς αυτή συνεπάγεται βέβαιο κίνδυνο απομείωσης του πληθυσμού του είδους⁷⁹. Επιπλέον, προέβλεψε για αντίστοιχα μελλοντικά εγχειρήματα ότι «πάσα άλλη εναλλακτική χάραξ της Εγνατίας οδού στην περιοχή εξυπακούεται ότι θα παρακάμπτει τον βιότοπο και μάλιστα εις απόστασιν αποκλείουσιν την καθ' οιοδήποτε τρόπον διατάραξιν του οικοσυστήματος».

Εκ των ανωτέρω, η νομολογία του ΣτΕ διαμορφώνει ένα γενικό πλαίσιο προσέγγισης παρεμφερών ζητημάτων περιβαλλοντικής αδειοδότησης, ορίζοντας ότι η χάραξη και κατασκευή οδών, στις οποίες παρεμβάλλονται ευαίσθητα οικοσυστήματα, αποτελεί μείζονος σημασίας ζήτημα, η επίλυση του οποίου πρέπει να γίνεται με προέχον κριτήριο την συνταγματικώς κατοχυρωμένη προληπτική προστασία του περιβάλλοντος και την διάσωση των ειδών. Άρα, προκειμένου να διασφαλισθεί σε κάθε περίπτωση η βιωσιμότητα των δημοσίων έργων, θα πρέπει να μην ενέχουν τον κίνδυνο βλάβης του περιβάλλοντος.

Ακολούθως, ιδιαίτερης επισήμανσης χρήζει η στάθμιση, στην οποία προβαίνει το ΣτΕ με βάση την αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, μεταξύ της προστασίας του περιβάλλοντος και της επιτασσόμενης από τις ανάγκες της εθνικής οικονομίας υλοποίησης μεγάλων τεχνικών έργων. Τα κριτήρια στα οποία στηρίζεται η στάθμιση αυτή συνίστανται, πρώτον, στον ιδιαίτερο κίνδυνο που διατρέχει το φυσικό περιβάλλον από την κατασκευή και λειτουργία του έργου, δεύτερον, στον συνυπολογισμό του τρόπου και της μεθόδου κατασκευής και λειτουργίας της συγκεκριμένης εγκαταστάσεως σε συνάρτηση με τα ειδικότερα χαρακτηριστικά του προσδωκόμενου δημοσίου συμφέροντος και, τρίτον, στο είδος και την έκταση της απειλούμενης βλάβης και στην φύση της αναγκαιότητας που καλύπτει η εκτέλεση του έργου. Κατά την στάθμιση αυτή, κατευθυντήρια γραμμή είναι κατά αποκλειστικότητα η εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος ενώ η εκ των προτέρων ιεράρχηση μεταξύ των προστατευόμενων έννομων αγαθών, δεν παγιώθηκε ποτέ από την νομολογία του ΣτΕ.

Βασική επιδίωξη από το ΣτΕ είναι η εξεύρεση του κανόνα ισορροπίας μεταξύ της βέλτιστης προστασίας του δημοσίου συμφέροντος και της τελέσφορης τήρησης της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η επικείμενη στο περιβάλλον ζημία θα πρέπει να τελεί σε αναλογία με τον σκοπό

---

⁷⁹ Α.Δ. Παπαπετρόπουλος, Η εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης στη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, Τόμος Τιμητικός του Συμβουλίου της Επικρατείας 75 χρόνια, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2004, σελ 1187

δημοσίου συμφέροντος που εξυπηρετείται, σύμφωνα με τις επιταγές της αρχής της αναλογικότητας⁸⁰.

Προς επίρρωση των ανωτέρω, βάσει της ΣτΕ 613/2002 σκέψη 7, στα στοιχεία που εξετάζει ο ακυρωτικός δικαστής συγκαταλέχθησαν, η αξιολόγηση του κινδύνου καθώς και η διερεύνηση του κατά πόσο το προσδοκώμενο από το έργο όφελος, τελεί σε σχέση αναλογίας με την επαπειλούμενη στο φυσικό περιβάλλον βλάβη. Εν συνεχεία, γίνεται δεκτό ότι δεν κείται εντός των ορίων του ακυρωτικού ελέγχου, τόσο η ευθεία αξιολόγηση από τον δικαστή των επιπτώσεων του έργου, όσο και η κρίση περί του αν η εκτέλεσή του αντιτίθεται στην αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, καθώς προϋποθέτουν διαπίστωση πραγματικών περιστατικών, εξέταση τεχνικών ζητημάτων και ουσιαστικές εκτιμήσεις⁸¹. Κατ' εξαίρεση, ο ακυρωτικός δικαστής δύναται να ελέγξει ευθέως την μη τήρηση της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης, μόνο στην περίπτωση που από την δικογραφία και τα διδάγματα της κοινής πείρας, συνάγεται ότι η βλάβη που επιφέρει το έργο στο περιβάλλον είναι μη επανορθώσιμη ή βρίσκεται σε προφανή δυσαναλογία με το προσδοκώμενο όφελος και η έκταση των συνέπειων της έχει τέτοιο αντίκτυπο, που την καθιστά μη συμβατή με την αρχή της πρόληψης (ΣτΕ 3478/2000, 613/2002 σκέψη 7).

Σύμφωνα με την ΣτΕ 585/2014, η οποία έκρινε επί της αιτήσεως ακυρώσεως κατά απόφασης με την οποία εγκρίθηκαν περιβαλλοντικοί όροι για την ανέργεση χοιροτροφικής μονάδας εκτροφής σε περιοχή εντός του δικτύου Natura 2000 «τα Κράτη μέλη υποχρεούνται να λαμβάνουν, για τους εν λόγω τόπους, μέτρα προστασίας ικανά να διαφυλάξουν το ουσιώδες οικολογικό ενδιαφέρον τους (ΔΕΚ, απόφαση της 13-1-2005, Dragaggi, υπόθεση C -117/03), δεν μπορούν δε να επιτρέπουν παρεμβάσεις που μπορεί να ελαττώσουν σημαντικά την έκταση του τόπου ή να προκαλέσουν την εξαφάνιση ειδών προτεραιότητας, που απαντούν στον τόπο. Δεν αποκλείεται πάντως, από τις διατάξεις αυτές η εκτέλεση έργου σε προστατευόμενη περιοχή, μη συνδεδεμένου άμεσα ή μη αναγκαίου για τη διαχείριση αυτής, ή η ανάπτυξη παραγωγικών δραστηριοτήτων, εφόσον στην οικεία μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων περιέχονται εκτιμήσεις ως προς τις επιπτώσεις του και προτείνονται μέτρα για την αντιμετώπισή τους κατά τρόπο

---

⁸⁰ Α.Δ. Παπαπετρόπουλος, Η εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης στη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, Τόμος Τιμητικός του Συμβουλίου της Επικρατείας 75 χρόνια, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2004, σελ 1188

⁸¹ Α. Χαροκόπου, Η διαδικασία της εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων στη νομολογία του ΣτΕ, Τόμος Τιμητικός του Συμβουλίου Της Επικρατείας 75 χρόνια, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2004, σελ 1234

αποτελεσματικό, ώστε να μην επέρχεται υποβάθμιση της περιοχής (βλ. ΣτΕ 2059, 1990/2007, 2547/2005 κ.ά.).....Εν τούτοις, ούτε από τη σχετική Μ.Π.Ε., όπου γίνεται καταγραφή της χλωρίδας και πανίδας της περιοχής, χωρίς να εξετάζονται τα ειδικά περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά της και η οποία καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι δυσμενείς συνέπειες περιορίζονται στη φάση κατασκευής της χοιροτροφικής μονάδας, ούτε από τα λοιπά στοιχεία του φακέλου προκύπτει ότι εκτιμήθηκε ο κίνδυνος για την ακεραιότητα του τόπου, καθώς και οι επιπτώσεις από την εγκατάσταση και λειτουργία της επίμαχης χοιροτροφικής μονάδας, συνεπαγόμενες την υποβάθμισή του, ενώ υπάρχει υποχρέωση διατήρησης και διαφύλαξης των ειδικών περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών του, κατά τα αναφερόμενα σε προηγούμενες σκέψεις.

B. Κύρωση των περιβαλλοντικών όρων με νόμο

Το ζήτημα της έγκρισης των περιβαλλοντικών όρων ενός έργου με νομοθετική πράξη αποτέλεσε διακύβευμα της νομολογίας του ΣτΕ, καθώς αναφέρεται σε σειρά αποφάσεων που αφορούσαν μεγάλης σπουδαιότητας δημόσια έργα και μάλιστα εκκρεμούσης ενώπιον του ΣτΕ της αιτήσεως ακυρώσεως που είχε ασκηθεί κατά εκδοθείσας ατομικής διοικητικής πράξης έγκρισεως των περιβαλλοντικών τους όρων.

Αφορμή στάθηκε η περίπτωση του έργου της ζεύξης Ρίου-Αντιρρίου, του οποίου η πράξη έγκρισης περιβαλλοντικών όρων προσβλήθηκε ακυρωτικά, ενώ δύο χρόνια μετά ακολούθησε η έκδοση του Ν. 2238/95 για την κύρωση της σύμβασης για το νέο διεθνές αεροδρόμιο της Αθήνας, στο άρθρο 7 του οποίου οριζόταν ότι γενικά οι περιβαλλοντικοί όροι των σημαντικών για την εθνική οικονομία έργων, για τα οποία οι σχετικές συμβάσεις παραχώρησης ή κατασκευής υπόκεινται σε έγκριση με ειδική νομοθετική πράξη, καθορίζονται με νόμο. Ακολούθησε ο Ν. 2395/96 για την κύρωση της σύμβασης για την ζεύξη του Ρίου-Αντιρρίου, το άρθρο 2 του οποίου όριζε τους περιβαλλοντικούς όρους του έργου⁸².

Στην ίδια γραμμή, άλλες χαρακτηριστικές περιπτώσεις είναι αυτές της ασκήσεως αιτήσεως ακυρώσεως ενώπιον του ΣτΕ για την ακύρωση των υπουργικών αποφάσεων, με τις οποίες εγκρίθηκαν οι περιβαλλοντικοί όροι για την κατασκευή και λειτουργία της Ελεύθερης Λεωφόρου Ελευσίνας – Σταυρού και Σπάτων, της περιφερειακής λεωφόρου Υμηττού και του διεθνούς αερολιμένα στα Σπάτα. Πιο αναλυτικά, στις εν λόγω

---

⁸² Γ. Π. Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος, Γ' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2018, σελ 268

περιπτώσεις και εκκρεμότητας της αιτήσεως ακυρώσεως ενώπιον του ΣτΕ κατά των σχετικών υπουργικών αποφάσεων, σε μεταγενέστερο χρόνο και επ' ευκαιρία της κυρώσεως με τον Ν. 2238/95 της σύμβασης αναπτύξεως του Νέου Διεθνούς Αεροδρομίου της Αθήνας, ο κοινός νομοθέτης, ήτοι η Βουλή, κυρώνει τις προσβαλλόμενες πράξεις εγκρίσεως περιβαλλοντικών όρων της ΜΠΕ για το Αεροδρόμιο Σπάτων, την Δυτική Περιφερειακή Λεωφόρο Υμηττού και την Ελεύθερη Λεωφόρο Ελευσίνας – Σταυρού και Σπάτων⁸³. Μάλιστα, με το άρθρο 7 του Ν. 2238/95, όπως προαναφέρθηκε, ανατίθεται πλέον παγίως στην Βουλή η αρμοδιότητα καθορισμού των περιβαλλοντικών όρων των έργων που έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Τα βασικά επιχειρήματα της άποψης της πλειοψηφίας του ΣτΕ παρατίθενται ως ακολούθως:

Πρώτον, οι ρυθμίσεις του Ν. 2338/1995 ενόψει και του άρθρου 7 του σχετικού νόμου, δεν αποτελούν, ούτε γραμματικά αλλά και ούτε τελολογικά ερμηνευόμενες, οποιουδήποτε είδους αναδρομική ή μη νομοθετική κύρωση των προσβαλλόμενων πράξεων, παρά το γεγονός ότι επαναλαμβάνουν κατά κύριο λόγο τους περιβαλλοντικούς όρους που είχαν ορισθεί και με τις προσβαλλόμενες κοινές υπουργικές αποφάσεις⁸⁴.

Δεύτερον, το δικαστήριο έκρινε ότι με τον Ν. 2338/1995 δεν επαναλαμβάνονται απλώς οι όροι που είχαν τεθεί με τις προσβαλλόμενες ΚΥΑ αλλά οι εν λόγω ρυθμίσεις συμπεριλαμβάνουν όρους και στοιχεία που δεν περιέχονται στις προσβαλλόμενες αποφάσεις. Αυτή η διαπίστωση καθίσταται εύληπτη από την αντιπαραβολή των περιβαλλοντικών όρων που τίθενται αφ' ενός με τον νόμο και αφετέρου με την προγενέστερη διοικητική πράξη. Επομένως, εφαιτήριο για την ισχύ των νομοθετικών ρυθμίσεων για τους περιβαλλοντικούς όρους, συνιστά η δημοσίευση του νόμου, η οποία σηματοδοτεί και την παύση ισχύος των ρυθμίσεων που είχαν τεθεί με τις προσβαλλόμενες κοινές υπουργικές αποφάσεις⁸⁵.

Τρίτον, έγινε δεκτό από την πλειοψηφία της Ολομέλειας του ΣτΕ ότι, ενώ συνάγεται ότι οι διατάξεις των άρθρων 20 παρ. 1, 26 παρ. 3 και 95 παρ. 1 εδ α' του Συντάγματος δεν επιτρέπουν την αναδρομική κύρωση με νόμο ατομικής διοικητικής πράξεως κατά της οποίας εκκρεμεί αίτηση ακυρώσεως, αυτό δεν συνεπάγεται ταυτόχρονα ότι δημιουργούν κώλυμα στην νομοθετική εξουσία να θεσπίζει για το

---

⁸³ Π-Μ Ευστρατίου, Κύρωση περιβαλλοντικών όρων με νόμο και προστασία του περιβάλλοντος, Περιοδικό Περιβάλλον & Δίκαιο Αριθμός Τεύχους 4, 1999, σελ 540

⁸⁴ Π-Μ Ευστρατίου, Κύρωση περιβαλλοντικών όρων με νόμο και προστασία του περιβάλλοντος, Περιοδικό Περιβάλλον & Δίκαιο, Αριθμός Τεύχους 4, 1999, σελ 541

⁸⁵ Γ. Π. Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος, Γ' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2018, σελ 268

μέλλον «ατομικούς κανόνες δικαίου», όπως έπραξε με τις ρυθμίσεις του Ν. 2338/1995 και τις αντίστοιχες του Ν. 2395/1996⁸⁶.

Τέταρτον, δεδομένου ότι οι προσβαλλόμενες υπουργικές αποφάσεις διατηρούν, και μετά την αντικατάστασή τους από τους ανωτέρω νόμους, τον χαρακτήρα τους ως εκτελεστές διοικητικές πράξεις, συνάγεται ότι και μετά την παύση της ισχύος τους επιτρέπεται κατά τον νόμο η άσκηση ακυρωτικού ελέγχου από το ΣτΕ και η συνέχιση της δίκης. Προς τούτο, πρέπει να τηρούνται οι προϋποθέσεις που θέτει η γενικής εφαρμογής διάταξη του άρθρου 32 παρ. 2 του κωδ. ΠΔ 18/89, σύμφωνα με το οποίο οι αιτούντες θα πρέπει να επικαλεστούν και να αποδείξουν ιδιαίτερο έννομο συμφέρον που δικαιολογεί την συνέχιση της δίκης⁸⁷.

Στο σημείο αυτό, αξιοπρόσεκτοι είναι και οι ισχυρισμοί της μειοψηφίας, τους οποίους ενστερνίζεται και η θεωρία, και υποστηρίζουν τα ακόλουθα:

Πρώτον, η δυνατότητα του νομοθέτη να προβεί στην επίλυση μίας διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον των δικαστηρίων καθώς και να κυρώσει με μεταγενέστερο νόμο, δηλαδή αναδρομικά, συγκεκριμένη ατομική διοικητική πράξη κατά της οποίας έχει ασκηθεί αίτηση ακυρώσεως, η οποία εκκρεμεί στα διοικητικά δικαστήρια, αντιστρατεύεται το Σύνταγμα. Πιο αναλυτικά, μια τέτοια επέμβαση οδηγεί στο σφετερισμό της άσκησης της δικαστικής λειτουργίας από την νομοθετική, η οποία ανήκει αποκλειστικά στα δικαιοδοτικά όργανα όπως ορίζει σχετικά το Σύνταγμα, (άρθρα 26 παρ. 3 και 87 παρ. 1 Συντ.) με συνέπεια την αποστέρηση του συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος δικαστικής προστασίας του άρθρου 20 παρ. 1 Συντ. και την απομείωση του θεμελιακού για το κράτος δικαίου ακυρωτικού ελέγχου του Συμβουλίου της Επικρατείας (άρθρο 95 παρ. 1 Συντ.)⁸⁸. Κατά συνέπεια, η αναδρομική νομοθετική κύρωση των αποφάσεων, δυνάμει των οποίων εγκρίθηκαν οι περιβαλλοντικοί όροι των επίμαχων έργων και κατά των οποίων εκκρεμεί αίτηση ακυρώσεως, είναι αντισυνταγματική καθώς αντίκειται στα άρθρα 20 παρ. 1 , 26 και 95 Συντ.

Δεύτερον, η έγκριση των περιβαλλοντικών όρων ενός έργου υπάγεται κατά κανόνα στην αρμοδιότητα των οργάνων της εκτελεστικής εξουσίας, καθώς πρόκειται

---

⁸⁶ Π -Μ Ευστρατίου , Κύρωση περιβαλλοντικών όρων με νόμο και προστασία του περιβάλλοντος, Περιοδικό Περιβάλλον & Δίκαιο Αριθμός Τεύχους 4 , 1999, σελ 541

⁸⁷ Π -Μ Ευστρατίου , Κύρωση περιβαλλοντικών όρων με νόμο και προστασία του περιβάλλοντος, Περιοδικό Περιβάλλον & Δίκαιο, Αριθμός Τεύχους 4 , 1999,σελ 542

⁸⁸ Π -Μ Ευστρατίου , Κύρωση περιβαλλοντικών όρων με νόμο και προστασία του περιβάλλοντος, Περιοδικό Περιβάλλον & Δίκαιο, Αριθμός Τεύχους 4 , 1999, σελ 540

για μια ατομική περίπτωση που εμπίπτει κατ' αρχήν στα πλαίσια άσκησης της διοικητικής εξουσίας και κατ' εξαίρεση της νομοθετικής. Ως εκ τούτου, διατάζει νόμων, οι οποίες παρέχουν στην Βουλή την αρμοδιότητα να θεσπίζει περιβαλλοντικούς όρους για κάθε συγκεκριμένο έργο, είναι αντισυνταγματικές, ως αντικείμενες στην αρχή της διάκρισης των λειτουργιών.⁸⁹

Τρίτον, είναι αδιάφορο εάν ο σχετικός κυρωτικός νόμος προσθέτει ορισμένα νέα στοιχεία και ρυθμίσεις στην επίδικη διοικητική πράξη, εφόσον επί της ουσίας το περιεχόμενό της επαναλαμβάνεται αυτούσιο στον κυρωτικό νόμο, στον οποίο και έχει μεταφερθεί συνιστώντας την βασική του ρύθμιση⁹⁰.

Τέταρτον, και αναφορικά με την επίκληση του άρθρου 32 παρ. 2 ΠΔ 18/89, θα πρέπει να τονιστούν οι δυσχέρειες που δημιουργεί η διάταξη αυτή προκειμένου να εξασφαλισθεί η συνέχιση της δίκης κατά των υπό κατάργηση προσβαλλόμενων υπουργικών αποφάσεων, με προέχουσα αυτή του βάρους επικλήσεως και αποδείξεως για τους αιτούντες ότι ανεξαρτήτως της παύσης ισχύος και της αντικατάστασης των προσβαλλόμενων πράξεων, εξακολουθούν να συντρέχουν στο πρόσωπο των ιδίων, λόγοι που δικαιολογούν ιδιαίτερο έννομο συμφέρον για την επιδίωξη της ακύρωσης της. Επιπλέον, βάσει του εν λόγω άρθρου, προκειμένου να ασκηθεί παραδεκτός αίτηση ακυρώσεως, θα πρέπει η διοικητική πράξη να ισχύει κατά την άσκηση του ένδικου αυτού βοηθήματος, ανεξαρτήτως μάλιστα αν ο αιτών αποδεικνύει ιδιαίτερο έννομο συμφέρον⁹¹.

Πέμπτον, οι υπό κρίση περιπτώσεις δεν καταλαμβάνονται από το πεδίο εφαρμογής της κοινοτικής Οδηγίας 85/337 περί ΜΠΕ, η οποία στο άρθρο 1 παρ. 5 παρέχει την δυνατότητα να εγκριθούν οι περιβαλλοντικοί όροι έργων που έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, με ειδική νομοθετική πράξη, καθώς πρόκειται για περιπτώσεις για τις οποίες έχει ήδη τηρηθεί η διοικητική διαδικασία της έγκρισης περιβαλλοντικών όρων, οι οποίοι ακολούθως έχουν προσβληθεί δικαστικά⁹².

Από την μετεξέλιξη της νομολογίας του ΣτΕ στο εν λόγω ζήτημα, έγινε δεκτό ότι κατ' αρχήν δεν αποκλείεται κατ' απόκλιση από την συνήθη διοικητική διαδικασία, να θεσπισθούν με τυπικό νόμο ατομικές ρυθμίσεις χωροταξικού και πολεοδομικού

---

⁸⁹ Γ. Π. Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος ,Γ' Έκδοση , Εκδόσεις Σάκκουλα, 2018, σελ 269

⁹⁰ Π -Μ Ευστρατίου , Κύρωση περιβαλλοντικών όρων με νόμο και προστασία του περιβάλλοντος, Περιοδικό Περιβάλλον & Δίκαιο, Αριθμός Τεύχους 4 , 1999,σελ 540- 41

⁹¹ Π -Μ Ευστρατίου , Κύρωση περιβαλλοντικών όρων με νόμο και προστασία του περιβάλλοντος, Περιοδικό Περιβάλλον & Δίκαιο, Αριθμός Τεύχους 4 , 1999, σελ 542

⁹² Γ. Π. Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος ,Γ' Έκδοση , Εκδόσεις Σάκκουλα, 2018, σελ 269

σχεδιασμού, υπό τον όρο όμως ότι οι ρυθμίσεις αυτές δεν προσβάλλουν ατομικά δικαιώματα και δεν καταστρατηγούν συνταγματικές διατάξεις και κοινοτικούς κανόνες. Ωστόσο, η θέσπιση ατομικών ρυθμίσεων χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού με τυπικό νόμο, έχει εξαιρετικό χαρακτήρα καθώς προβλέπεται κατά απόκλιση της αρχής της διάκρισης των λειτουργιών. Επομένως, οι αιτιάσεις που επιτάσσουν την απόκλιση αυτή, και οι οποίες δεν ανάγονται στην διαδικασία ψήφισης του νόμου αλλά στους όρους άσκησης της νομοθετικής λειτουργίας, πρέπει να απορρέουν από την εισηγητική έκθεση του νόμου, τις προπαρασκευαστικές εργασίες και εν γένει τα επισυναπτόμενα στοιχεία ή και από τις συζητήσεις κατά την ψήφισή του στην Βουλή ή, τέλος, από τις συντρέχουσες πραγματικές συνθήκες, οι οποίες καθιστούν πρόδηλη την αναγκαιότητα της ψήφισής του (ΣτΕ 2153/2015, 1847/2008 Ολομ., 3059/2009 Ολομ., 376/2014 Ολομ.)⁹³.

Γ. Η υπόθεση της εκτροπής του ποταμού Αχελώου

1) Η αρχική προσέγγιση της νομολογίας

Το βασικό διακύβευμα, που πυροδότησε την έκδοση μιας σειράς αποφάσεων από το Συμβούλιο της Επικρατείας σχετικά με την εκτροπή του ποταμού Αχελώου, είναι αν για μια σύνθετη και εκτεταμένη επέμβαση στο περιβάλλον, η οποία έχει αντίκτυπο σε ένα μεγάλο εύρος περιοχών, επαρκεί να εκπονηθούν Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων για τα επιμέρους τμήματα ενός μεγάλου έργου.

Με την πρώτη απόφαση ΣτΕ 2759/1994, που εκδόθηκε επί της αιτήσεως ακυρώσεως που ασκήθηκε κατά των δύο συναφών κοινών υπουργικών αποφάσεων, με τις οποίες εγκρίθηκαν περιβαλλοντικοί όροι για την κατασκευή και λειτουργία σήραγγας για την διοχέτευση υδάτων του Αχελώου ποταμού προς την Θεσσαλία, κρίθηκε ότι:

Το εγχείρημα της εκτροπής μέρους των υδάτων του ποταμού Αχελώου προς τον Θεσσαλικό κάμπο, συνιστά σύνθετο και πολυσχιδές τεχνικό έργο ευρείας κλίμακας, με επιπτώσεις που μπορούν να επιφέρουν σημαντική και μη αναστρέψιμη βλάβη στο φυσικό περιβάλλον.

Επιπλέον, ο πολλαπλός και κρίσιμος χαρακτήρας των συνεπειών που έχει η επίμαχη παρέμβαση για το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον των περιοχών, από τις οποίες διέρχεται ο ποταμός, οδήγησε στην διαπίστωση ότι η συνολική επίδραση του έργου στο φυσικό περιβάλλον των επηρεαζόμενων περιοχών, δεν ισούται προς το

---

⁹³ Γ. Π. Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος ,Γ' Έκδοση , Εκδόσεις Σάκκουλα, 2018, σελ 270

άθροισμα των τοπικώς μόνον εκτιμώμενων συνεπειών των επίμαχων τεχνικών έργων που απαιτούνται για την πραγματοποίησή του, αλλά είναι πολλαπλάσια λόγω του δυναμικού και μη γραμμικού χαρακτήρα των φυσικών και ανθρωπογενών οικοσυστημάτων που διαταράσσονται και τελούν σε αλληλεπίδραση⁹⁴

Οι συγκεκριμένοι περιβαλλοντικοί όροι βασίζονταν σε επιμέρους ΜΠΕ, η εκπόνηση των οποίων αφορούσε ειδικώς τα επιμέρους τεχνικά αυτά έργα, χωρίς να έχει προηγηθεί εκπόνηση ενιαίας και συνολικής ΜΠΕ για το έργο. Το δικαστήριο υποστήριξε ότι οι προσβαλλόμενες θα έπρεπε να είχαν βασιστεί σε συνθετική ΜΠΕ, η οποία θα έπρεπε να έχει ως αντικείμενο το σύνολο των επιμέρους έργων που προορίζονται για την υλοποίηση του εγχειρήματος της εκτροπής των υδάτων, ώστε να καταστεί εφικτή και αποτελεσματική η διάγνωση και αξιολόγηση της συνολικής επιρροής που είχε στο περιβάλλον η αλλοίωση του υδρολογικού ισοζυγίου μεταξύ Δυτικής Ελλάδας και Θεσσαλίας και να εκτιμηθούν σε όλο τους το εύρος οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις της εκτροπής.

Κατά συνέπεια, το ΣτΕ απεφάνθη ότι προκειμένου να χαρακτηριστούν οι ΜΠΕ επαρκείς και άρτιες, θα πρέπει να αντιμετωπίζουν ενιαία τόσο το σύνολο των επιχειρούμενων επεμβάσεων όσο και τις βλάβες, αλλοιώσεις και υποβαθμίσεις του περιβάλλοντος. Αποκλείεται μάλιστα κατ' επίκληση των συνταγματικών αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης και ειδικότερα της εξ' αυτής εκπορευόμενης απαίτησης της προληπτικής περιβαλλοντικής προστασίας, η υποκατάσταση ή αναπλήρωση μιας ενιαίας και συνθετικής ΜΠΕ από μερικότερες αποσπασματικές μελέτες επιμέρους έργων⁹⁵.

Στη συνέχεια, αφού συντάχθηκε ενιαία μελέτη για το σύνολο των έργων της εκτροπής και εγκρίθηκαν με ΚΥΑ περιβαλλοντικοί όροι για την κατασκευή και λειτουργία τους, εκδόθηκε η ΣτΕ Ολ. 3478/2000, επί αιτήσεως ακυρώσεως, η οποία προέβλεπε ότι τα έργα της εκτροπής του Αχελώου αντιστρατεύονται ουσιαστικά την αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης που καθιερώνεται στα άρθρα 24 και 106 Συντ. Ο λόγος αυτός απερρίφθη ως αβάσιμος δεδομένου ότι η ευθεία αξιολόγηση από τον δικαστή των συνεπειών ορισμένου έργου και η κρίση αν η εκτέλεσή του αντιτίθεται στην αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, εξέρχονται των ορίων του ακυρωτικού ελέγχου, καθώς

---

⁹⁴ Δ. Βασιλειάδης, Χ. Διβάνη, Μ. Κουσκουνά, & Α. Παπαπετρόπουλος, Περιβάλλον. Διαγράμματα-Σχόλια- Νομολογία-Υποδείγματα., Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σελ 24

⁹⁵ Γ. Σιούτη, Η προστασία του περιβάλλοντος στο δίκαιο και στην πράξη, «Η εκτροπή του ποταμού Αχελώου στη νομολογία του Συμβουλίου Επικρατείας», Νομική Βιβλιοθήκη, 2008, σελ 70-71

προϋποθέτουν διαπίστωση πραγματικών περιστατικών, διερεύνηση τεχνικών θεμάτων, ουσιαστικές εκτιμήσεις και στάθμιση που ερείδεται στις εκτιμήσεις αυτές. Εξαιρετικά, επιτρέπεται να ελεγχθεί ευθέως η παράβαση της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης από τον ακυρωτικό δικαστή, αποκλειστικά και μόνο στην περίπτωση που από τα στοιχεία της δικογραφίας και με βάση τα διδάγματα της κοινής πείρας, συνάγεται το μη επανορθώσιμο της απορρέουσας από το έργο ή την δραστηριότητα βλάβης για το περιβάλλον, της οποίας το εύρος και οι επιπτώσεις είναι τέτοιες που καθιστούν κατάφωρη την αντίθεσή της με την παραπάνω συνταγματική αρχή⁹⁶.

Μεταξύ των λοιπών λόγων ακυρώσεως που αναφέρονταν στην μη επαρκή τεκμηρίωση της ΜΠΕ, η εγκυρότητα της οποίας πλήττεται από την ανεπαρκή στάθμιση των συνεπειών των έργων εκτροπής στο περιβάλλον, καθοριστικός για την ακύρωση της έγκρισης των περιβάλλοντικών όρων, με συνέπεια την προσωρινή αναβολή της μερικής εκτροπής του έργου, ήταν η παράλειψη αξιολόγησης από την ΜΠΕ των πολιτιστικών στοιχείων που βρίσκονται στην περιοχή Συκιάς σε συμμόρφωση με τους ορισμούς της Σύμβασης της Γρανάδας καθώς και η παράλειψη εξέτασης των εναλλακτικών λύσεων που θα επέτρεπαν την εκτέλεση της εκτροπής του ύδατος του Αχελώου κατά τρόπο ώστε να αποφευχθεί η προσβολή του ιστορικού μνημείου του Μοναστηριού του Αγίου Γεωργίου Μυρόφυλλου Τρικάλων.

Στα κομβικά σημεία της απόφασης αυτής, συγκαταλέγεται η διαπίστωση ότι η εκτέλεση των επιχειρούμενων έργων της εκτροπής του ποταμού Αχελώου προσβλέπει στην ορθολογική διαχείριση του υδάτινου δυναμικού, καθώς δεν επεμβαίνει πέραν του ανεκτού στον ευρύτερο υδροφόρο ορίζοντα της περιοχής, συμβάλλοντας παράλληλα στην εξυπηρέτηση ιδιαίτερου δημοσίου συμφέροντος που σχετίζεται με την ενδυνάμωση της παραγωγικής ικανότητας της Θεσσαλικής πεδιάδας, υπό το πρίσμα της αναγκαιότητας εναρμόνισης της οικονομικής ανάπτυξης με την προστασία του περιβάλλοντος⁹⁷. Ακολούθησε η ΣτΕ 1688/2005, τα βασικά πορίσματα της οποίας παρατίθενται ως εξής:

Πρώτον, έκρινε παραδεκτή την προβολή κατά της νεότερης πράξεως εγκρίσεως περιβαλλοντικών όρων βάσει της συμπληρωματικής ΜΠΕ, πέραν των νέων λόγων ακυρώσεως, και λόγων, οι οποίοι είχαν προβληθεί και απορριφθεί στα πλαίσια της

---

⁹⁶ Γ. Σιούτη, Η προστασία του περιβάλλοντος στο δίκαιο και στην πράξη, «Η εκτροπή του ποταμού Αχελώου στη νομολογία του Συμβουλίου Επικρατείας», Νομική Βιβλιοθήκη, 2008, σελ 73

⁹⁷ Γ. Σιούτη, Η προστασία του περιβάλλοντος στο δίκαιο και στην πράξη, «Η εκτροπή του ποταμού Αχελώου στη νομολογία του Συμβουλίου Επικρατείας», Νομική Βιβλιοθήκη, 2008, σελ 78

προηγούμενης ακυρωτικής δίκης, με την αιτιολογία ότι η έρευνα των λόγων αυτών θα λάβει χώρα υπό το φως νέων δεδομένων που διαμορφώνουν νέο νομικό και πραγματικό καθεστώς. Δικαιολογητική βάση της ανωτέρω κρίσης αποτέλεσε η διαπίστωση ότι η νεώτερη ΜΠΕ περιέλαβε τα συμπεράσματα επίκαιρων ειδικών τεχνικών μελετών, με αποτέλεσμα να επιχειρήθηκε στη νεώτερη ΜΠΕ «ο συνολικός σχεδιασμός του έργου ενόψει επίκαιρων στοιχείων, η δε έγκριση περιβαλλοντικών όρων στηρίζεται και σε νέα πραγματικά και νομικά δεδομένα .....»⁹⁸

Κρίσιμος για την τελική απόφαση του δικαστηρίου αποδείχθηκε ο ισχυρισμός ότι η ΜΠΕ και η έγκριση περιβαλλοντικών όρων ενός έργου δεν μπορούν να υποκαταστήσουν τον προηγούμενο ευρύτερο υδατικό σχεδιασμό, με συνέπεια να αποκλείεται η εκτέλεση έργου αξιοποίησης υδάτινων πόρων βάσει εγκρίσεως περιβαλλοντικών όρων καθώς προϋποθέτει την ένταξη ή την εναρμόνισή του με ισχύοντα προγράμματα υδάτινων πόρων, σύμφωνα με την διάταξη του άρθρου 7 Ν. 1739/1987⁹⁹.

Το Δικαστήριο έκρινε επί των ανωτέρω ότι για να είναι επιτρεπτή η εκτέλεση έργου αξιοποίησης υδατικών πόρων, θα πρέπει αυτό να εντάσσεται στα ισχύοντα προγράμματα αναπτύξεως υδατικών πόρων ή να εναρμονίζεται με αυτά, κατ' εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 7 παρ. 2 Ν. 1739/1987. Συνεπώς, αν δεν έχει εγκριθεί σχετικό πρόγραμμα αναπτύξεως υδατικών πόρων, κατά τους ορισμούς της παρ. 9 του άρθρου 4 Ν. 1739/1987, απαγορεύεται η έκδοση άδειας για την πραγματοποίηση έργου διαχείρισης υδάτινων πόρων¹⁰⁰. Αντιστοίχως, το δικαστήριο προχώρησε στην ακύρωση της προσβαλλόμενης πράξεως εγκρίσεως των περιβαλλοντικών όρων του έργου.

Σε επίπεδο θεωρίας, η κριτική που ασκήθηκε στο αιτιολογικό και διατακτικό της συγκεκριμένης απόφασης αφορά το επιχείρημα που επικαλέστηκε το ΣτΕ προκειμένου να εγερθεί παραδεκτώς εκ νέου το ζήτημα της διαχείρισης των υδάτινων πόρων που είχε ήδη κριθεί και καλυπτόταν από το δεδουλευμένο της προηγούμενης απόφασης και να ακυρωθεί εξ' αυτού του λόγου η πράξη. Πιο αναλυτικά, προκειμένου να ευσταθεί εν προκειμένω ο ισχυρισμός του ΣτΕ ότι παραδεκτώς προβάλλονται επιπροσθέτως των νέων λόγων ακυρώσεως, λόγοι που είχαν προβληθεί και απορριφθεί στην προγενέστερη

⁹⁸ Γ. Σιούτη, Η προστασία του περιβάλλοντος στο δίκαιο και στην πράξη, «Η εκτροπή του ποταμού Αχελώου στη νομολογία του Συμβουλίου Επικρατείας», Νομική Βιβλιοθήκη, 2008, σελ 79

⁹⁹ Κ.Ε. Γώγος, «Ο σχεδιασμός της διαχείρισης των υδατικών πόρων ως προϋπόθεση της αδειοδότησης έργων, Περιβάλλον, Δημόσιες Συμβάσεις, Νεώτερες εξελίξεις και προβληματισμοί. Συνέδριο της Ένωσης Μελών του ΝΣΚ και της ΕΑΑΔΗΣΥ, Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σελ 265

¹⁰⁰ Γ. Σιούτη, Η προστασία του περιβάλλοντος στο δίκαιο και στην πράξη, «Η εκτροπή του ποταμού Αχελώου στη νομολογία του Συμβουλίου Επικρατείας», Νομική Βιβλιοθήκη, 2008, σελ 80

ακυρωτική δίκη, δεδομένου ότι η προσβαλλόμενη πράξη βασίζεται σε ΜΠΕ που ενσωματώνει πορίσματα νέων μελετών, το δικαστήριο όφειλε να προσδιορίσει ποια είναι τα νέα στοιχεία που εισέφερε η ΜΠΕ ως προς το ζήτημα της διαχείρισεως των υδάτινων πόρων, τα οποία θέτουν εν αμφιβόλω την εναρμόνισή της με την αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης.¹⁰¹

Ακόμη, κατά την άποψη της θεωρίας, δεν θα πρέπει να παραβλέπεται ότι η προστασία, που συναρτάται με την ύπαρξη ή μη διαχειριστικών σχεδίων των υδατικών πόρων πριν από την αδειοδότηση έργων αξιοποίησης των υδάτων, είναι επιφανειακή καθώς δεν εκτείνεται στην εξέταση της ουσιαστικής συμβατότητας ενός έργου αξιοποίησης υδάτων με την αρχή της βιωσιμότητας.¹⁰²

Στη συνέχεια, με την ΣτΕ(Ολομ) 3053-3054/2009 διατυπώθηκε μία σειρά από προδικαστικά ερωτήματα στο ΔΕΚ (νυν ΔΕΕ) αφορώντα, μεταξύ άλλων, τις απαιτήσεις της Οδηγίας 2000/60 αναφορικά με την εν τοις πράγμασι ανταπόκριση του έργου στον περιβαλλοντικό σκοπό της Οδηγίας, ο οποίος κατοχυρώνεται μέσω των ορισμών και προϋποθέσεων του άρθρου 4 παρ. 7 της Οδηγίας για την κατ' εξαίρεση αδειοδότηση έργων που συνεπάγονται υποβάθμιση των υδατικών πόρων¹⁰³. Οι προϋποθέσεις που απαιτεί η επίμαχη διάταξη, θα πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά και είναι οι εξής:

- η λήψη όλων των εφικτών μέτρων για τον περιορισμό των αρνητικών επιπτώσεων στην κατάσταση του υδάτινου οικοσυστήματος.
- η αιτιολόγηση του έργου στο οικείο σχέδιο διαχείρισης λεκάνης απορροής.
- το έργο να αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση σκοπών δημοσίου συμφέροντος που κατισχύουν του περιβαλλοντικού σκοπού της Οδηγίας.
- η έλλειψη ηπιότερων περιβαλλοντικά εναλλακτικών λύσεων.

2. Η στροφή της 26/2014 απόφασης για τον Αχελώο

Το Ανώτατο Ακυρωτικό, λαμβάνοντας υπόψη τις κρίσεις του ΔΕΕ επί των προδικαστικών ερωτημάτων που του ετέθησαν στα συναφή ζητήματα της δίκης, εξέδωσε την ΣτΕ 26/2014 με την οποία διατυπώθηκαν τα εξής βασικά επιχειρήματα :

---

¹⁰¹ Γ. Σιούτη, Η προστασία του περιβάλλοντος στο δίκαιο και στην πράξη, «Η εκτροπή του ποταμού Αχελώου στη νομολογία του Συμβουλίου Επικρατείας», Νομική Βιβλιοθήκη, 2008, σελ 81

¹⁰² Κ.Ε. Γώγος, Ο σχεδιασμός της διαχείρισης των υδατικών πόρων ως προϋπόθεση της αδειοδότησης έργων, Περιβάλλον, Δημόσιες Συμβάσεις, Νεώτερες εξελίξεις και προβληματισμοί. Συνέδριο της Ένωσης Μελών του ΝΣΚ και της ΕΑΑΔΗΣΥ, Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σελ 268

¹⁰³ Κ.Ε. Γώγος, Ο σχεδιασμός της διαχείρισης των υδατικών πόρων ως προϋπόθεση της αδειοδότησης έργων, Περιβάλλον, Δημόσιες Συμβάσεις, Νεώτερες εξελίξεις και προβληματισμοί. Συνέδριο της Ένωσης Μελών του ΝΣΚ και της ΕΑΑΔΗΣΥ, Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σελ 266

Κατ' αρχήν, το ΣτΕ διαπιστώνει ότι το επίδικο σχέδιο διαχείρισης υδάτων, παρά το γεγονός ότι αφορά έργο εθνικής εμβέλειας, δεν είναι απόρροια ολοκληρωμένης διαδικασίας προγραμματισμού, αλλά αποβλέπει κατά αποκλειστικότητα στην πραγματοποίηση έργου, του οποίου οι περιβαλλοντικοί όροι θεωρήθηκαν δεδομένοι δυνάμει της ΜΠΕ του 2002, η σύνταξη της οποίας προηγήθηκε της έγκρισης του σχεδίου διαχείρισης και προς την οποία προσαρμόστηκε το σχέδιο διαχείρισης¹⁰⁴.

Επιπλέον, εφαρμόζοντας αναλογικά τις προϋποθέσεις του άρθρου 4 παρ. 7 περ. α' έως δ' της Οδηγίας 2000/60/ΕΚ, συμπεραίνει ότι αφενός δεν προκύπτει ότι η επιδιωκόμενη με το σχέδιο άρδευση και ύδρευση της Θεσσαλίας συνεπάγεται μεγαλύτερη ωφέλεια για την δημόσια υγεία και ασφάλεια αλλά και την βιώσιμη ανάπτυξη σε σχέση με την μη υποβάθμιση των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων που θα επιφέρει η εκτροπή του ποταμού Αχελώου και αφετέρου δεν βεβαιώνεται ότι εξέλιπε η δυνατότητα επίτευξης των στόχων του σχεδίου με πιο ευνοϊκά μέσα, όπως επίσης και ότι εφαρμόστηκαν όλα τα εκ των πραγμάτων υλοποιήσιμα μέτρα μετριασμού των επιπτώσεων του σχεδίου μεταφοράς ύδατος στην κατάσταση του συστήματος επιφανειακών και υπόγειων υδάτων του ποταμού Αχελώου. Με τον τρόπο αυτό, καταλήγει ότι με το επίμαχο έργο παραβιάζονται οι διατάξεις της Οδηγίας 2000/60/ΕΚ.

Περαιτέρω, το ΣτΕ δέχθηκε ότι η ανεπαρκής γνώση του συνόλου των επιβλαβών συνεπειών του επίμαχου σχεδίου εκτροπής, λόγω της σοβαρής έλλειψης αξιόπιστων και επικαιροποιημένων ποιοτικών και ποσοτικών δεδομένων για την ορνιθοπανίδα, καθιστούσε αδύνατη τη στάθμιση της βλάβης των προστατευόμενων ειδών και τόπων με τους επιτακτικούς λόγους σημαντικού δημοσίου συμφέροντος. Επιπλέον, έκρινε ότι δεν είναι δυνατή η υπαγωγή του έργου στις εξαιρέσεις της παρ. 4 του άρθρου 6 της Οδηγίας 92/43 ως έργου, που παρά τον ζημιογόνο αντίκτυπο, είναι αναγκαίο ενόψει της έλλειψης εναλλακτικών λύσεων καθώς δεν διασφαλίζεται εν προκειμένω η απουσία λιγότερο επιβλαβών εναλλακτικών λύσεων, λόγω της ανεπαρκούς γνώσης όλων των επιζήμιων συνεπειών του επίμαχου σχεδίου που δυσχεραίνουν την διάγνωσή τους αλλά ούτε και η λήψη κάθε αναγκαίου αντισταθμιστικού μέτρου. Καταληκτικά, το ΣτΕ απεφάνθη ότι με το επίδικο έργο παραβιάστηκαν οι διατάξεις της Οδηγίας 92/43/ΕΚ¹⁰⁵.

---

¹⁰⁴ Κ. Βαρδακαστάνης, Ο νομικός ρους του ποταμού [Οι 4 κύκλοι του Αχελώου] , Ελληνική Εταιρία Δικαίου του Περιβάλλοντος , ο Δικαστής, ο Νόμος και το Περιβάλλον, Τιμητικός Τόμος για τον επ. Πρόεδρο του Συμβουλίου της Επικρατείας Κωνσταντίνο Μενουδάκο. Εκδόσεις Σάκκουλα, 2016, σελ 4

¹⁰⁵ Κ. Βαρδακαστάνης, Ο νομικός ρους του ποταμού [Οι 4 κύκλοι του Αχελώου], Ελληνική Εταιρία Δικαίου του Περιβάλλοντος, ο Δικαστής, ο Νόμος και το Περιβάλλον, Τιμητικός Τόμος για τον επ. Πρόεδρο του Συμβουλίου της Επικρατείας Κωνσταντίνο Μενουδάκο. Εκδόσεις Σάκκουλα, 2016 ,σελ 43

Επιπροσθέτως, το ΣτΕ επανεξέτασε το ζήτημα της συμβατότητας του επίμαχου έργου με την αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, υποστηρίζοντας ότι τυχόν προγενέστερη κρίση του Δικαστηρίου, η οποία αποδεχόταν την εναρμόνιση του έργου με την αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, δεν αποκλείει τον εκ νέου σχετικό έλεγχο, δεδομένου ότι από τον χρόνο έκδοσης της προγενέστερης απόφασης ακολούθησε νέος σχεδιασμός του έργου με νέους περιβαλλοντικούς όρους, που διαφοροποιούνται και μεσολάβησαν νέα πραγματικά και νομικά δεδομένα, δηλαδή τέθηκαν σε ισχύ η Οδηγία 2000/60 και το δίκτυο Natura 2000. Ως εκ τούτου το Δικαστήριο, προβαίνοντας σε ευθεία αξιολόγηση εξήγαγε το συμπέρασμα ότι το επίμαχο έργο αντιστρατεύεται προδήλως την αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, δεδομένου ότι με αυτό καταστρατηγούνται θεμελιώδεις κανόνες της εθνικής και ενωσιακής περιβαλλοντικής νομοθεσίας, που συνιστούν παραμέτρους της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης.

Εν κατακλείδι, με την απόφαση αυτή το ΣτΕ δεν αρκείται μόνο στην επιβεβαίωση της απαίτησης για την ένταξη ενός έργου σε προηγούμενο υδατικό προγραμματισμό, εμμένοντας αποκλειστικά στην τυπική προστασία που συναρτάται με την ύπαρξη ή μη προγράμματος ή σχεδίου διαχείρισης υδατικών πόρων, αλλά προχωρά σε μία πιο ουσιαστική προσέγγιση, που προσανατολίζεται στην ουσιαστική συμβατότητα ενός έργου αξιοποίησης υδάτων με τις επιταγές της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης. Πιο συγκεκριμένα, προχωρώντας στην ουσιαστική ανάπτυξη των κανόνων βιώσιμης διαχείρισης των υδάτων με την επισήμανση στην απόφαση παραμέτρων ληπτέων υπόψη κατά την κατάρτιση των σχεδίων αυτών, οι οποίες εάν περιλαμβάνονταν στα σχέδια ενδεχομένως να εμποδίζαν την αδειοδότηση του έργου, μετουσιώνει το νομικό κριτήριο για την αδειοδότηση έργων αξιοποίησης υδατικών πόρων από τυπικό σε ουσιαστικό¹⁰⁶.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (ΑΠΕ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Α. Η βιώσιμη αναπτυξιακή δραστηριότητα των ΑΠΕ και η αρχή της φέρουσας ικανότητας

Η στροφή προς τις ΑΠΕ ήταν αποτέλεσμα της επιβαρυντικής περιβαλλοντικής επίδρασης του λιγνίτη, των διαδοχικών κρίσεων του πετρελαίου και της απελευθέρωσης

---

¹⁰⁶ Κ.Ε. Γώγος, Ο σχεδιασμός της διαχείρισης των υδατικών πόρων ως προϋπόθεση της αδειοδότησης έργων, Περιβάλλον, Δημόσιες Συμβάσεις, Νεώτερες εξελίξεις και προβληματισμοί. Συνέδριο της Ένωσης Μελών του ΝΣΚ και της ΕΑΑΔΗΣΥ Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σελ 266-268

της ενεργειακής αγοράς με τον περιορισμό του κρατικού μονοπωλίου, παράγοντες που κατέστησαν επιτακτική την ανάγκη μείωσης της εξάρτησης από εισαγωγές ορυκτών καυσίμων και ανέδειξαν την ευεργετική επίδραση των ΑΠΕ στην προστασία του περιβάλλοντος¹⁰⁷. Οι ΑΠΕ συνιστούν τον ιδανικότερο τρόπο παραγωγής καθαρής ενέργειας δεδομένης της άνευ κόστους προσφοράς της πρώτης ύλης από την φύση και της απουσίας παραγωγής αποβλήτων και ρυπογόνων εκπομπών.

Ως εκ τούτου, η προσφυγή στις ΑΠΕ, ως πηγή παραγωγής ενέργειας, βρίσκεται σε αρμονική σύζευξη με τις απαιτήσεις της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης καθώς προάγει την οικονομική ανάπτυξη με άξονα την προστασία του περιβάλλοντος¹⁰⁸. Οι πιο αναπτυγμένες μορφές ΑΠΕ στην Ελλάδα είναι η αιολική, η γεωθερμική, η υδροηλεκτρική, η ηλιακή και των βιοκαυσίμων. Στο σημείο αυτό ωστόσο αξίζει να σημειωθεί, ότι η φιλική προς το περιβάλλον προέλευση της ηλεκτρικής ενέργειας στις ΑΠΕ δεν συνεπάγεται αυτονόητα ότι και οι εγκαταστάσεις παραγωγής, σύνδεσης και αξιοποίησης της ενέργειας αυτής έχουν ευεργετική επίδραση για το περιβάλλον¹⁰⁹.

Προς επίρρωση της ανωτέρω διαπίστωσης, το ΣτΕ έχει κρίνει ότι η χρήση των μεθόδων εκμετάλλευσης ΑΠΕ, η οποία κατ' αρχήν συμβαδίζει με την συνταγματική επιταγή για την προστασία του περιβάλλοντος αφού μπορεί να αποτελέσει υποκατάστατο άλλων επιζήμιων τρόπων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, ασκεί άμεση επιρροή στο φυσικό περιβάλλον, αναγόμενη σε εν δυνάμει κίνδυνο σοβαρής αλλοιώσεως ή ακόμη και μη αναστρέψιμης καταστροφής αυτού, εφόσον δεν εκπονηθεί πλήρης επιστημονική μελέτη όλων των περιβαλλοντικών της επιπτώσεων οπότε και μόνο καθίσταται σύμφωνη με την αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης (ΣτΕ 3289/2004).

Ως εξειδίκευση της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης, όπως θεμελιώνεται στα άρθρα 24 και 106 του Συντάγματος, η οποία τελεί σε άμεση συνάφεια με αυτήν αποτελώντας σημαντικό παράγοντα για την περιβαλλοντική αδειοδότηση ενεργειακών έργων, θεωρείται η αρχή της φέρουσας ικανότητας. Ως φέρουσα ικανότητα ορίζεται η ικανότητα μίας περιοχής να αποτελέσει αποδέκτη πλειόνων δραστηριοτήτων χωρίς αυτό να συνεπάγεται ανεπανόρθωτη υποβάθμιση του περιβάλλοντος και σε βαθμό που να μην βαίνει πέραν των ορίων κορεσμού κάθε περιοχής¹¹⁰. Σύμφωνα με την νομολογία

¹⁰⁷ Θ.Π.Φορτσάκης & Ν.Ε. Φαραντούρης, Δίκαιο της Ενέργειας, Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σελ 141

¹⁰⁸ Θ.Π.Φορτσάκης & Ν.Ε. Φαραντούρης, Δίκαιο της Ενέργειας, Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σελ 142

¹⁰⁹ Θ.Π.Φορτσάκης & Ν.Ε. Φαραντούρης, Δίκαιο της Ενέργειας, Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σελ 219

¹¹⁰ Α.Δ. Παπαπετρόπουλος, Η εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης στη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, Τόμος Τιμητικός του Συμβουλίου της Επικρατείας 75 χρόνια, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2004, σελ 1183

του ΣτΕ «κάθε οικοσύστημα έχει κάποια όρια αντοχής , πέρα από τα οποία η ισορροπία ανατρέπεται και η περιβαλλοντική βλάβη καθίσταται οριστική και μη επανορθώσιμη».

Ως εκ τούτου, καθίσταται νομολογιακά σαφές ότι η νομική δεσμευτικότητα που διέπει την αρχή αυτή, καθιστά κάθε αναπτυξιακή δραστηριότητα που υπερβαίνει τα όρια αυτά απαγορευμένη. Τα όρια της φέρουσας ικανότητας σύμφωνα με την νομολογία του ΣτΕ (ΣτΕ 2805/1997) είναι «τα τοπικά και αντικειμενικά, υπό την έννοια ότι δεν εκτείνονται ούτε εξαρτώνται από υποκειμενικές εκτιμήσεις και ούτε εξουδετερώνονται με τεχνικά έργα, αλλά η αγνόησης ή υπέρβασις αυτών συνεπάγεται βραχυπροθέσμως ή μακροπροθέσμως, την αποσταθεροποίησης και αποδιοργάνωσης του οικοσυστήματος.»

Υπό το πρίσμα αυτό, στην απόφαση ΣτΕ 2569/2004 τονίσθηκε μεταξύ άλλων ότι «η χορήγηση της αδειας εγκαταστάσεως επιτρέπεται μόνον εάν έχει προηγηθεί σε επίπεδο νομού ή, πάντως, σχετικώς ευρείας διοικητικής περιφέρειας (επαρχίας κλπ.) συνολική μελέτη, κατά την οποία να συνεκτιμώνται... προεχόντως, οι επιπτώσεις στην περιοχή από την εγκατάσταση του συνόλου των ανεμογεννητριών και να προσδιορίζεται ο συνολικός αριθμός των αιολικών σταθμών και ανεμογεννητριών που μπορεί να εγκατασταθούν στην περιοχή, ενιαίως ή κατά τμήματα αυτής, χωρίς να σημειώνεται υπέρβαση στην φέρουσα ικανότητά τους στον τομέα αυτόν». Στην απόφαση επισημαίνεται εξάλλου ότι η συνδρομή προϋποθέσεων, όπως η υποβολή συνολικής μελέτης «εξετάζεται στην περίπτωση αυτή, κατά τον έλεγχο της νομιμότητος όχι μόνο της πράξεως εγκρίσεως περιβαλλοντικών όρων αλλά και της αδειας εγκαταστάσεως κάθε σταθμού».

Επιπλέον, με την απόφαση ΣτΕ 4189/2014 του Ε΄ Τμήματος, κρίθηκε ότι η εξασφάλιση της αρχής της μη υπέρβασης της φέρουσας ικανότητας στην επίδικη περίπτωση επιτυγχάνεται με την πρόβλεψη ρυθμίσεων περί μεγίστων επιτρεπομένων πυκνοτήτων, καθορισμού νομίμως θεσμοθετημένων χρήσεων γης, που ενδέχεται να καθιστά αδύνατη την εγκατάσταση νέων ανεμογεννητριών και τελικώς, μεταξύ άλλων, μέσω επιστημονικά τεκμηριωμένου υπολογισμού της φέρουσας ικανότητας¹¹¹. Επιπλέον, ως ένα ακόμη μέσο με το οποίο διασφαλίζεται η μη υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας κάθε περιοχής, αναδεικνύεται, από την απόφαση, η διαδικασία της εγκρίσεως των περιβαλλοντικών όρων, «κατά την οποία είναι δυνατόν, κατόπιν

---

¹¹¹ Ευαγγελία Κουτούπα Ρεγκάκου, Ελληνική Εταιρία Δικαιου του Περιβαλλοντος, ο Δικαστής , ο Νόμος και το Περιβάλλον, « Η συμβολή του Κωνσταντίνου Μενουδάκου στην νομολογία του ΣτΕ για τον θεσμό της εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων», , Εκδόσεις Σακκουλα, 2016, σελ 61-62

εκτιμήσεως των ιδιαιτεροτήτων της συγκεκριμένης περιοχής, είτε να απαγορεύεται είτε να επιτρέπεται με πρόσθετους, ενδεχομένως, όρους και περιορισμούς η χωροθέτηση και λειτουργία κάθε επιμέρους εγκατάστασης».

Β. Αναδρομή στο νομοθετικό πλαίσιο των ΑΠΕ

Η ρύθμιση των βασικών σημείων των ΑΠΕ σε νομοθετικό επίπεδο άρχισε με τον Ν. 2244/1994 «Ρύθμιση θεμάτων ηλεκτροπαραγωγής από Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας». Με τον Ν. 2244/1994 ρυθμίστηκαν ζητήματα που αφορούν μεταξύ άλλων την αδειοδοτική διαδικασία ηλεκτροπαραγωγής από ΑΠΕ και συμβατικά καύσιμα. Κατόπιν, με τον Ν. 2941/2001 επιχειρήθηκε η απλοποίηση των διαδικασιών αδειοδότησης των έργων ΑΠΕ ενώ παράλληλα προσδιορίστηκε ότι το σύνολο των έργων παραγωγής ενέργειας από ΑΠΕ χαρακτηρίζονται ως έργα δημόσιας ωφέλειας ανεξάρτητα από τον φορέα υλοποίησής τους, για την κατασκευή των οποίων επιτρέπεται η κήρυξη αναγκαστικής απαλλοτρίωσης.¹¹²

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ορόσημο για την προώθηση των ΑΠΕ στα κράτη-μέλη αποτέλεσε η Οδηγία 2001/77/ΕΚ «για την προαγωγή της ηλεκτρικής ενέργειας που παράγεται από Ανανεώσιμες Πηγές στην εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας» που μεταφέρθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με το Ν. 3468/2006. Με τον νόμο αυτό, η Ελλάδα δεσμεύτηκε για πρώτη φορά ως προς το ποσοστό συμμετοχής ηλεκτρικής ενέργειας που παράγεται από ΑΠΕ στην ακαθάριστη κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας με στόχο ποσοστό 20.1% έως το 2010 και 29% έως το 2020 ενώ παράλληλα ρυθμίζονται και ειδικότερα ζητήματα αδειοδότησης έργων ΑΠΕ.

Στα πλαίσια αυτά, διατηρείται ωστόσο το αδειοδοτικό πλαίσιο που προϋφίσταται της εκδόσεως του ανωτέρω νόμου δηλαδή η άδεια παραγωγής που ακολουθείται από την ΠΠΕΑ πραιαιρετικά, η ΕΠΟ και τέλος η άδεια εγκατάστασης και λειτουργίας. Υπό την ισχύ του ν. 3468/2006, θεσπίστηκε το ειδικό χωροταξικό πλαίσιο για τις ΑΠΕ και καθορίστηκαν οι γενικές αρχές και κατευθύνσεις της εθνικής χωροταξικής πολιτικής στον τομέα των ΑΠΕ¹¹³. Στην συνέχεια, εκδόθηκε η Οδηγία 2009/28/ΕΚ σχετικά με την προώθηση της χρήσης ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, η οποία ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με τον Ν. 3851/2010, ο οποίος και επέφερε ουσιώδεις μεταβολές στο πλαίσιο αδειοδότησης ΑΠΕ.

¹¹² Θ.Π.Φορτσάκης & Ν.Ε. Φαραντούρης, Δίκαιο της Ενέργειας, Νομική Βιβλιοθήκη, 2016 σελ 154

¹¹³ Α.Σακελλαροπούλου, Ενέργεια και επενδύσεις στη Νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, Περιοδικό Ενέργεια & Δίκαιο, Αριθ. τεύχους 27, Εκδόσεις Σάκκουλα ΑΕ, 2018, σελ 20

Εν συντομία, με το άρθρο 3 του Ν. 3851/2010 θεσπίστηκε ότι, μεταξύ άλλων, οι υβριδικοί σταθμοί καθώς και οι σταθμοί παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ, τα συνοδά έργα σύνδεσης με το σύστημα ή το Δίκτυο και τα έργα οδοποιίας εσωτερικής και πρόσβασης, απαλλάσσονται πλήρως από την υποχρέωση διενέργειας ΠΠΕΑ ενώ παράλληλα προβλέφθηκε για ορισμένους σταθμούς παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ, όπως οι φωτοβολταϊκοί σταθμοί και οι ανεμογεννήτριες που εγκαθίστανται σε κτήρια ή και άλλες δομικές κατασκευές ή εντός οργανωμένων υποδοχέων βιομηχανικών δραστηριοτήτων, αποδέσμευση από την υποχρέωση έκδοσης απόφασης έγκρισης περιβαλλοντικών όρων.

Γ. Οι παθογένειες της αδειοδοτικής διαδικασίας έργων ΑΠΕ

Οι βασικότεροι παράγοντες που υπονόμευαν την πρόοδο της αδειοδοτικής διαδικασίας των έργων ΑΠΕ, ήταν αφ' ενός ο πολυδιάσπαστος και πολύπλοκος χαρακτήρας της διαδικασίας αυτής και αφ' ετέρου η έντονα διεπόμενη από υποκειμενικότητα αξιολόγηση των αιτήσεων αδειοδότησης. Η πολυπλοκότητα και πολυδιάσπαση της αδειοδοτικής διαδικασίας των έργων ΑΠΕ ήταν ιδιαίτερος έντονη στο πρώτο στάδιο της περιβαλλοντικής τους αδειοδότησης, δηλ. σε αυτό της Προκαταρκτικής Περιβαλλοντικής Εκτίμησης και Αξιολόγησης (ΠΠΕΑ), λόγω των πολυάριθμων φορέων που γνωμοδοτούν στο στάδιο αυτό και του αυξημένου αριθμού υπογραφών και δικαιολογητικών που απαιτούνταν για την έκδοση άδειας εγκατάστασης ενός έργου ΑΠΕ¹¹⁴.

Προς άμβλυνση των δυσχερειών και των καθυστερήσεων που διείπαν την αδειοδοτική διαδικασία, εκδόθηκε η ΚΥΑ 1726/08.05.2003, η οποία αποτέλεσε το πρώτο συγκροτημένο εγχείρημα της Πολιτείας για τον εξορθολογισμό και απλοποίηση της δαιδαλώδους και ατέρμονης αδειοδοτικής διαδικασίας των έργων ΑΠΕ. Πιο συγκεκριμένα, οι βασικές ρυθμίσεις της ΚΥΑ 1726/03 είναι ο σαφής καθορισμός των γνωμοδοτούντων και αδειοδοτούντων φορέων κάθε σταδίου με τον αξιοσημείωτο περιορισμό του συνολικού αριθμού τους από 41 σε 27, ο σαφής και λεπτομερής προσδιορισμός του αντικειμένου και του περιεχομένου της γνωμοδότησης κάθε συναρμόδιου φορέα ή υπηρεσίας και ο ορισμός χρονικά περιορισμένων και αποκλειστικών προθεσμιών απάντησης κάθε γνωμοδοτούσας ή αδειοδοτούσας υπηρεσίας σε αίτημα αδειοδότησης έργου ΑΠΕ. Πιο συγκεκριμένα, οι προθεσμίες που

---

¹¹⁴ Ν Βασιλάκος, Προτάσεις για ένα αποτελεσματικό θεσμικό και αδειοδοτικό πλαίσιο των έργων ΑΠΕ, Περιοδικό Ενέργεια & Δίκαιο, Αριθμός τεύχους 3, Εκδόσεις Σάκκουλα ΑΕ, 2004, σελ 18-23

προβλέφθηκαν για την ΠΠΕΑ ήταν 30 εργάσιμες ημέρες συνολικά , για την ΕΠΟ 60 εργάσιμες ημέρες συνολικά και για την έγκριση επέμβασης ή παραχώρησης σε δημόσιες εκτάσεις 40 ημέρες συνολικά . Σε περίπτωση άπρακτης παρέλευσης της προθεσμίας γνωμοδότησης από κάποιο φορέα ή υπηρεσία, τεκμαίρεται θετική η απάντησή του και το σχετικό αίτημα αδειοδότησης προωθείται στο επόμενο στάδιο.

Ωστόσο, η δυστοκία που παρατηρείτο στην αδειοδοτική διαδικασία των έργων ΑΠΕ εντάθηκε από δύο νέα δεδομένα που διαμόρφωσαν μια ιδιαίτερα δυσμενή κατάσταση στον χώρο των ΑΠΕ στην Ελλάδα . Πρώτον, την έκδοση της Απόφασης 2569/22.09.2004 του Συμβουλίου της Επικρατείας, με την οποία ακυρώθηκε η έγκριση περιβαλλοντικών όρων και η άδεια εγκατάστασης αιολικού πάρκου, με βασικό σκεπτικό την απουσία χωροταξικού σχεδιασμού για τις ΑΠΕ σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Δεύτερον, την ανενεργό εφαρμογή των διατάξεων της ΚΥΑ 1726/03 για την απλοποίηση των αδειοδοτικών διαδικασιών έργων ΑΠΕ, λόγω της μη συμμόρφωσης των γνωμοδοτούντων και αδειοδοτούντων φορέων προς το γράμμα και το πνεύμα των ρυθμίσεων της ΚΥΑ και της έλλειψης νομικής εξουσιοδοτικής βάσης, με την οποία θα καθίσταντο δεσμευτικές και αποκλειστικές οι συντομευμένες χρονικές προθεσμίες που ορίζει η ΚΥΑ 1726/03 για τις γνωμοδοτήσεις και αδειοδοτήσεις έργων ΑΠΕ¹¹⁵.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Α. Το ισχύον καθεστώς περιβαλλοντικής αδειοδότησης έργων ΑΠΕ του Ν. 3851/2010

Το βασικό αδειοδοτικό πλαίσιο που προβλέπεται από την νομοθεσία για την περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων ΑΠΕ ακολουθεί την εξής σχηματική απόδοση :

Άδεια Παραγωγής (πλέον Βεβαίωση παραγωγού ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ βάσει του άρθρου 11 του Ν. 4685/2020)

Προκαταρκτική Περιβαλλοντική Εκτίμηση και Αξιολόγηση (προαιρετικά)

Έγκριση Περιβαλλοντικών όρων (ΕΠΟ)

Άδεια Εγκατάστασης /Λειτουργίας

---

¹¹⁵ Ν Βασιλάκος, Προτάσεις για ένα αποτελεσματικό θεσμικό και αδειοδοτικό πλαίσιο των έργων ΑΠΕ, Περιοδικό Ενέργεια & Δίκαιο , Αριθμός τεύχους 3, Εκδόσεις Σάκκουλα ΑΕ, 2004, σελ 18-23

1. Άδεια Παραγωγής (πλέον Βεβαίωση παραγωγού ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ δυνάμει του άρθρου 11 του Ν 4685/2020)

Σύμφωνα με το άρθρο 2 του Ν. 3851/2010, αρμόδιο όργανο για την χορήγηση της άδειας για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ είναι η Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας (ΡΑΕ), η οποία εκδίδει σχετική απόφαση λαμβάνοντας υπόψη τα περιγραφόμενα στον νόμο κριτήρια. Η ΡΑΕ αποφασίζει για την χορήγηση ή μη άδειας παραγωγής μέσα σε δύο (2) μήνες από την υποβολή της αίτησης εφόσον ο φάκελος είναι πλήρης, σε διαφορετική περίπτωση από την συμπλήρωσή του. Ο φάκελος θεωρείται πλήρης, αν μέσα σε τριάντα (30) ημέρες από την υποβολή του δεν ζητηθούν εγγράφως από τον αιτούντα συμπληρωματικά στοιχεία.

Έπεται ανάρτηση της απόφασης στην ιστοσελίδα της Ρ.Α.Ε. και κοινοποίηση στον Υπουργό Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής με επιμέλειά της ενώ στην συνέχεια ο Υπουργός προβαίνει σε αυτεπάγγελτο έλεγχο της νομιμότητάς της μέσα σε είκοσι (20) ημέρες από την περιέλευσή της σε αυτόν. Μέχρι την ολοκλήρωση του ελέγχου νομιμότητας, αναστέλλεται η διαδικασία αδειοδότησης. Η διάρκεια ισχύος την άδειας παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ ανέρχεται σε χρονικό διάστημα μέχρι 25 έτη με δυνατότητα ανανέωσης μέχρι ίσο χρόνο. Εάν μέσα σε τριάντα (30) μήνες από τη χορήγησή της δεν εκδοθεί άδεια εγκατάστασης, η άδεια παραγωγής παύει αυτοδικαίως να ισχύει. Η χορήγηση άδειας παραγωγής αποτελεί προϋπόθεση της υποβολής αιτήματος για τη χορήγηση Έγκρισης Περιβαλλοντικών Όρων (Ε.Π.Ο.).

Σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 11 του Ν 4685/2020, η άδεια παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας αντικαταστάθηκε από την Βεβαίωση Παραγωγού Ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ και ΣΗΘΥΑ και πλέον όπου στις κείμενες διατάξεις αναφέρεται η Άδεια Παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, νοείται η Βεβαίωση ή η Βεβαίωση Ειδικών Έργων αντίστοιχα κατά τις οικείες διατάξεις του παρόντος νόμου. Σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 11 του Ν. 4685/2020, η βεβαίωση παραγωγού ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ και ΣΗΘΥΑ χορηγείται από τον φορέα αδειοδότησης ΑΠΕ και ΣΗΘΥΑ Α' Φάση κατόπιν υποβολής αίτησης στο Ηλεκτρονικό Μητρώο. Η συνολική διαδικασία υποβολής κάθε αίτησης διεκπεραιώνεται στο Ηλεκτρονικό Μητρώο, μέσω κατάλληλου περιβάλλοντος και με ειδικούς κωδικούς χρήστη και πρόσβασης σε αυτό, οι οποίοι δύναται να συμπίπτουν με κωδικούς της Γενικής Γραμματείας Πληροφοριακών Συστημάτων Δημόσιας Διοίκησης του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης. Στην παράγραφο 3 του ίδιου άρθρου ορίζονται οι

προϋποθέσεις που θα πρέπει να πληρούνται σωρευτικώς προκειμένου η αίτηση να υποβληθεί παραδεκτώς και να καταχωρησθεί στο Ηλεκτρονικό Μητρώο. Σύμφωνα με την παράγραφο 5 του άρθρου 11 του Ν. 4685/2020, η Βεβαίωση Παραγωγού Ηλεκτρικής Ενέργειας από ΑΠΕ και ΣΗΘΥΑ χορηγείται υπό την προϋπόθεση ότι τηρούνται σωρευτικώς τα κατωτέρω:

(α) Δεν τίθενται θέματα που έχουν γνωστοποιηθεί στον Φορέα Αδειοδότησης με οποιονδήποτε τρόπο σχετικά με:

- i) Την εθνική ασφάλεια,
- ii) Τη δημόσια υγεία και ασφάλεια.

(β) Η θέση εγκατάστασης του προτεινόμενου έργου τελεί σε συμμόρφωση με το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τις ΑΠΕ για τις περιοχές αποκλεισμού χωροθέτησης εγκαταστάσεων ΑΠΕ, εφόσον οι περιοχές αυτές έχουν οριοθετηθεί κατά τρόπο ειδικό και συγκεκριμένο. Ο Φορέας αναρτά τις περιοχές αυτές στο γεωπληροφοριακό του σύστημα συνεργαζόμενος με τις αρμόδιες περιβαλλοντικές υπηρεσίες.

(γ) Τηρούνται οι περιορισμοί χωροθέτησης σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 13.

(δ) Η σύνδεση του έργου δεν αφορά περιοχή που έχει χαρακτηριστεί ως κορεσμένο δίκτυο με την επιφύλαξη των οριζόμενων στο άρθρο 14.

(ε) Δεν υφίσταται υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας του ΟΤΑ εγκατάστασης του προτεινόμενου έργου, λαμβανομένου υπόψη του άρθρου 15.

(στ) Υποβάλλεται αποδεικτικό καταβολής του τέλους, σύμφωνα με του άρθρο 17.

Λαμβανομένης υπόψη της παραγράφου 1 του άρθρου 17, η Βεβαίωση εκδίδεται ή απορρίπτεται η σχετική αίτηση εντός είκοσι (20) ημερών από τη λήξη της προθεσμίας υποβολής αντιρρήσεων, εφόσον δεν έχουν υποβληθεί αντιρρήσεις για το εν λόγω έργο, άλλως εντός είκοσι (20) ημερών από το πέρας της προθεσμίας του αιτούντος να υποβάλει τις απόψεις του κατά των αντιρρήσεων ή την υποβολή των απόψεων του εντός της παραπάνω προθεσμίας κατά την παράγραφο 4. Η Βεβαίωση εκδίδεται ηλεκτρονικά μέσω του Ηλεκτρονικού Μητρώου και δημοσιεύεται στην ιστοσελίδα του Φορέα Αδειοδότησης. Η Βεβαίωση φέρει εγκεκριμένη ηλεκτρονική υπογραφή ή εγκεκριμένη ηλεκτρονική σφραγίδα. (παράγραφος 6 άρθρο 11 Ν. 4685/2020).

Η Βεβαίωση Παραγωγού Ηλεκτρικής Ενέργειας από ΑΠΕ και ΣΗΘΥΑ και η Βεβαίωση Ειδικών Έργων χορηγείται για χρονικό διάστημα μέχρι είκοσι πέντε (25) έτη και μπορεί να ανανεώνεται μέχρι ίσο χρόνο. Η χορήγηση Βεβαίωσης ή Βεβαίωσης

Ειδικών Έργων δεν απαλλάσσει τον κάτοχό της από την υποχρέωση να λάβει άδειες ή εγκρίσεις που προβλέπονται από την κείμενη νομοθεσία στο πλαίσιο της αδειοδότησης έργων ΑΠΕ και ΣΗΘΥΑ, όπως η έγκριση περιβαλλοντικών όρων και οι άδειες εγκατάστασης και λειτουργίας. Οι αδειοδοτούσες αρχές και ο αρμόδιος Διαχειριστής ενημερώνουν αμελλητί το Ηλεκτρονικό Μητρώο για την πορεία αδειοδότησης του έργου (παρ 1 άρθρου 12 Ν. 4685/2020).

Η Βεβαίωση παύει αυτοδικαίως να ισχύει: α) Για φωτοβολταϊκούς, χερσαίους αιολικούς σταθμούς και υβριδικούς σταθμούς ΑΠΕ, εάν εντός έξι (6) μηνών από την ημερομηνία έκδοσης της Βεβαίωσης, ο κάτοχος της Βεβαίωσης, εφόσον υποχρεούται σε διαδικασία Έγκρισης Περιβαλλοντικών Όρων, δεν έχει καταθέσει αίτηση για χορήγηση Απόφασης Έγκρισης Περιβαλλοντικών Όρων (ΑΕΠΟ). Τα αποδεικτικά υποβολής καταχωρούνται από τον Παραγωγό στο Ηλεκτρονικό Μητρώο. Για τους σταθμούς που υπόκεινται σε υποχρέωση εκπόνησης Ειδικής Οικολογικής Αξιολόγησης, η εν λόγω προθεσμία παρατείνεται κατά δώδεκα (12) μήνες (παρ. 2 άρθρου 12 Ν. 4685/2020) ενώ προβλέπεται δυνατότητα παράτασης των προθεσμιών που προαναφέρθηκαν (παρ. 2 άρθρου 12 Ν. 4685/2020) υπό τους όρους και προϋποθέσεις που ορίζονται στην παράγραφο 3 του ίδιου άρθρου.

Ο Φορέας Αδειοδότησης ΑΠΕ και ΣΗΘΥΑ καθορίζεται με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας. Μέχρι την έκδοση της απόφασης ως Φορέας Αδειοδότησης ΑΠΕ και ΣΗΘΥΑ ορίζεται η Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας (παρ. 1 και 2 άρθρου 20 Ν. 4685/2020)

2. Προκαταρκτική Περιβαλλοντική Εκτίμηση και Αξιολόγηση (ΠΠΕΑ)

Σύμφωνα με το άρθρο 3 του Ν. 3851/2010, η Προκαταρκτική Περιβαλλοντική Εκτίμηση και Αξιολόγηση δεν απαιτείται για τους υβριδικούς σταθμούς και τους σταθμούς παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας, καθώς και για τα συνοδά έργα που απαιτούνται για την ηλεκτρική σύνδεση στο Σύστημα ή το Δίκτυο και τα έργα εσωτερικής οδοποιΐας και οδοποιΐας πρόσβασης.

3. Έγκριση Περιβαλλοντικών Όρων (ΕΠΟ)

Σύμφωνα με το άρθρο 3 του Ν. 3851/2010, μετά την έκδοση της άδειας παραγωγής από τη Ρ.Α.Ε., προϋπόθεση για να χορηγηθεί στον ενδιαφερόμενο άδεια εγκατάστασης είναι να ζητήσει την έκδοση μεταξύ άλλων Απόφασης Έγκρισης Περιβαλλοντικών Όρων (Ε.Π.Ο.) Για την έκδοση απόφασης Ε.Π.Ο. των έργων από Α.Π.Ε. ή Σ.Η.Θ.Υ.Α., υποβάλλεται πλήρης φάκελος και Μελέτη Περιβαλλοντικών

Επιπτώσεων (Μ.Π.Ε.) στην αρμόδια για την περιβαλλοντική αδειοδότηση αρχή. Η αρμόδια αρχή εξετάζει τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις και τα προτεινόμενα μέτρα πρόληψης και αποκατάστασης, μεριμνά για την τήρηση των διαδικασιών δημοσιοποίησης και αποφαινεται για τη χορήγηση ή μη απόφασης Ε.Π.Ο. μέσα σε τέσσερις (4) μήνες από το χρόνο που ο φάκελος θεωρήθηκε πλήρης. Ο φάκελος θεωρείται πλήρης, εάν μέσα σε είκοσι (20) ημέρες από την υποβολή του, δεν ζητηθούν εγγράφως από τον ενδιαφερόμενο συμπληρωματικά στοιχεία. Η αδειοδοτούσα αρχή δεν μπορεί να ζητήσει εκ νέου από τον ενδιαφερόμενο συμπληρωματικά στοιχεία εκτός από διευκρινίσεις επί στοιχείων που είχαν ήδη ζητηθεί εγγράφως.

Οι αρμόδιες υπηρεσίες και φορείς στους οποίους διαβιβάζεται ο φάκελος από την αρμόδια για την περιβαλλοντική αδειοδότηση αρχή, υποχρεούνται να γνωμοδοτούν για τα θέματα αρμοδιότητάς τους και μέσα στα πλαίσια των όρων και προϋποθέσεων χωροθέτησης που προβλέπονται στο Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΦΕΚ 2464 Β'), μέσα στις προθεσμίες που καθορίζονται από το νόμο ή τάσσονται από την αρμόδια υπηρεσία. Σε περίπτωση που παρέλθουν άπρακτες οι οριζόμενες προθεσμίες που έχουν τεθεί στους γνωμοδοτικούς φορείς και υπηρεσίες, η απόφαση Ε.Π.Ο. χορηγείται χωρίς τις γνωμοδοτήσεις τους, τηρουμένων των σχετικών διατάξεων για την προστασία του περιβάλλοντος.

Η απόφαση Ε.Π.Ο. για την εγκατάσταση σταθμών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από Α.Π.Ε. ή Σ.Η.Θ.Υ.Α. ισχύει για δέκα (10) έτη και μπορεί να ανανεώνεται, με αίτηση που υποβάλλεται υποχρεωτικά έξι (6) μήνες πριν από τη λήξη της, για μία ή περισσότερες φορές, μέχρι ίσο χρόνο κάθε φορά. Μέχρι την έκδοση της απόφασης ανανέωσης εξακολουθούν να ισχύουν οι προηγούμενοι περιβαλλοντικοί όροι.

4. Άδεια εγκατάστασης / λειτουργίας

Σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 2 του Ν. 3851/2010, που αντικατέστησε το άρθρο 8 του Ν. 3468/2006, η άδεια εγκατάστασης ή επέκτασης σταθμού παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από Α.Π.Ε ή Σ.Η.Θ.Υ.Α. χορηγείται, με απόφαση του Γενικού Γραμματέα της Περιφέρειας μετά από αίτηση προς την Περιφέρεια, στα όρια της οποίας εγκαθίσταται ο σταθμός. Προϋπόθεση για την έκδοση άδειας εγκατάστασης είναι η κατοχή άδειας παραγωγής και η έκδοση ΑΕΠΟ, αν πρόκειται για έργα που κατατάσσονται στην Α' Κατηγορία της 10^{ης} ομάδας «Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας»

ή η ενσωμάτωση σε αυτήν της υπαγωγής στις ΠΠΔ, εφόσον πρόκειται για έργα που κατατάσσονται στην Β΄ Κατηγορία¹¹⁶.

Η άδεια εγκατάστασης χορηγείται μέσα σε προθεσμία δεκαπέντε (15) εργάσιμων ημερών από την ολοκλήρωση της διαδικασίας ελέγχου των δικαιολογητικών. Ο έλεγχος αυτός πρέπει σε κάθε περίπτωση να έχει ολοκληρωθεί μέσα σε τριάντα (30) εργάσιμες ημέρες από την κατάθεση της σχετικής αίτησης. Αν η άδεια δεν εκδοθεί μέσα στο ανωτέρω χρονικό διάστημα, ο αρμόδιος Γενικός Γραμματέας της Περιφέρειας υποχρεούται να εκδώσει διαπιστωτική πράξη με ειδική αιτιολογία για την αδυναμία έκδοσής της. Η πράξη αυτή, με ολόκληρο τον σχετικό φάκελο, διαβιβάζεται στον Υπουργό Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, ο οποίος αποφασίζει για την έκδοση ή μη της άδειας εγκατάστασης μέσα σε τριάντα (30) ημέρες από την παραλαβή των ανωτέρω εγγράφων.

Η άδεια εγκατάστασης σταθμού παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από Α.Π.Ε. ή Σ.Η.Θ.Υ.Α., για την περιβαλλοντική αδειοδότηση των οποίων αρμόδιος είναι ο Υπουργός Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, εκδίδεται με απόφαση του Υπουργού ΠΕΝ μέσα σε προθεσμία δεκαπέντε (15) εργάσιμων ημερών από την ολοκλήρωση της διαδικασίας ελέγχου των δικαιολογητικών, η οποία γίνεται μέσα σε τριάντα (30) εργάσιμες ημέρες από την κατάθεση της σχετικής αίτησης.

Η άδεια εγκατάστασης ισχύει για δύο (2) έτη και μπορεί να παρατείνεται, κατ' ανώτατο όριο, για ίσο χρόνο, μετά από αίτηση του κατόχου της, υπό προϋποθέσεις που ορίζονται στον νόμο.

Η άδεια λειτουργίας των σταθμών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ ή Σ.Η.Θ.Υ.Α. χορηγείται με απόφαση του οργάνου που είναι αρμόδιο για τη χορήγηση της άδειας εγκατάστασης, μετά από αίτηση του ενδιαφερομένου και έλεγχο της τήρησης των τεχνικών όρων εγκατάστασης στη δοκιμαστική λειτουργία του σταθμού και της διασφάλισης των αναγκαίων λειτουργικών και τεχνικών χαρακτηριστικών του εξοπλισμού του. Η άδεια λειτουργίας σταθμών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από Α.Π.Ε. ή Σ.Η.Θ.Υ.Α. χορηγείται μέσα σε αποκλειστική προθεσμία είκοσι (20) ημερών από την ολοκλήρωση των ανωτέρω ελέγχων και ισχύει για είκοσι (20) τουλάχιστον έτη, με δυνατότητα ανανέωσης μέχρι ίσο χρονικό διάστημα. Ειδικά για τους ηλιοθερμικούς σταθμούς ηλεκτροπαραγωγής, η ελάχιστη διάρκεια ισχύος της άδειας λειτουργίας ορίζεται σε είκοσι πέντε (25) έτη.

---

¹¹⁶ Θ.Π.Φορτσάκης & Ν.Ε. Φαραντούρης, Δίκαιο της Ενέργειας, Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σελ 168

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Α. Η νομολογία του ΣτΕ σε ζητήματα περιβαλλοντικής αδειοδότησης έργων ΑΠΕ

Ιδιαίτερα σημαντική σε σχέση με τα θέματα που διαλαμβάνονται στην ενότητα αυτή, υπήρξε η υπ' αρ. 2569/2004 απόφαση του Ε' Τμήματος του Συμβουλίου της Επικρατείας. Το Συμβούλιο της Επικρατείας έλαβε υπόψη του την έλλειψη χωροταξικού σχεδιασμού που υπήρχε, δεδομένης της έκδοσης της απόφασης αυτής σε υπόθεση στην οποία η προσβαλλόμενη πράξη εκδόθηκε πριν από την έγκριση των περιφερειακών χωροταξικών σχεδίων.

Σύμφωνα με την κρίση του Ανωτάτου Ακυρωτικού, σε περίπτωση υποβολής αίτησης για έκδοση άδειας για την εγκατάσταση αιολικού σταθμού σε περιοχή για την οποία έχει ήδη εκδοθεί μεγάλος αριθμός παρόμοιων αδειών ή εκκρεμεί για το σκοπό αυτό μεγάλος αριθμός αιτήσεων, άδεια εγκατάστασης χορηγείται, κατά την έννοια των ειδικών διατάξεων των άρθρων 3 και 5 Ν. 2244/1994, μόνο εάν έχει προηγηθεί η σύνταξη των κατ' άρθρα 7 και 8 και 10 του Ν. 2742/1999 Ειδικών ή Περιφερειακών Πλαισίων Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης ή ο χαρακτηρισμός της περιοχής ως Περιοχής Οργανωμένης Ανάπτυξης Παραγωγικών Δραστηριοτήτων, ή μέχρι την εντός ευλόγου χρόνου ολοκλήρωση της διαδικασίας αυτής, εάν έχει προηγηθεί, σε επίπεδο νομού ή σχετικώς ευρείας διοικητικής περιφέρειας, συνολική μελέτη¹¹⁷. Στην συνολική αυτή μελέτη θα πρέπει να έχουν συνεκτιμηθεί αφενός οι ενεργειακές ανάγκες, τις οποίες πρόκειται να καλύψουν οι προς εγκατάσταση σταθμοί, και αφετέρου οι επιπτώσεις στην περιοχή από την εγκατάσταση του συνόλου των ανεμογεννητριών.

Επιπλέον, κρίνεται αναγκαίος και ο προσδιορισμός του συνολικού αριθμού των αιολικών σταθμών και ανεμογεννητριών που δύνανται να εγκατασταθούν στην περιοχή, ενιαίως ή κατά τμήματα αυτής, με τήρηση των ορίων της φέρουσας ικανότητάς της¹¹⁸. Απαιτείται λοιπόν για την έκδοση άδειας εγκατάστασης, η παροχή στοιχείων, που είναι εφικτή μόνο βάσει ειδικού χωροταξικού σχεδίου κατά την κρίση του Δικαστηρίου .

Αξίζει στο σημείο αυτό να γίνει μνεία και στο σκεπτικό της ΣτΕ 2783/2014, η οποία αφορά την εγκατάσταση δύο φωτοβολταϊκών σταθμών στην ίδια περιοχή σε δύο

---

¹¹⁷ Ε. Περβολαράκη, *Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και αναδασωτέες εκτάσεις* , Περιοδικό Ενέργεια & Δίκαιο , Αριθμός τεύχους 12 , 2009, σελ 30-43

¹¹⁸Ε. Περβολαράκη, *Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και αναδασωτέες εκτάσεις* , Περιοδικό Ενέργεια & Δίκαιο , Αριθμός τεύχους 12 , 2009, σελ 30-43

όμορα γήπεδα ιδιοκτησίας της ίδιας ανωνύμου εταιρείας . Παρά το γεγονός ότι τα δύο σχεδιαζόμενα έργα παρουσίαζαν τα ίδια τεχνικά χαρακτηριστικά και επρόκειτο να υλοποιηθούν σε όμορες εκτάσεις ιδιοκτησίας της ίδιας ανώνυμης εταιρείας, για την αδειοδότησή τους ακολουθήθηκε διακριτή διοικητική διαδικασία¹¹⁹. Σύμφωνα με τα διαλαμβανόμενα στην σχετική απόφαση του ΣτΕ, έγινε δεκτό ότι υπήρξε τεχνητή κατάτμηση του ένδικου έργου, με τέτοιο τρόπο ώστε να υπαχθεί κάθε επιμέρους έργο σε μικρότερη υποκατηγορία της ΚΥΑ ΗΠ 15393/2332/2002, προκειμένου να εφαρμοσθεί διαφορετική διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης, πιο απλοποιημένη από την προσήκουσα.

Η υπαγωγή των ενδίκων έργων στην 4^η υποκατηγορία της δεύτερης κατηγορίας της ως άνω ΚΥΑ, είχε ως συνέπεια να μην υποβληθεί ΜΠΕ, η οποία απαιτείται για τα έργα της πρώτης κατηγορίας της ως άνω ΚΥΑ και στην οποία θα υπαγόταν το ένδικο έργο αν είχε αντιμετωπισθεί τελικώς ως ενιαίο έργο, παρά μόνο Προμελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων. Επιπλέον, λόγω της μη υπαγωγής στην προσήκουσα υποκατηγορία, δεν ακολουθήθηκε η διαδικασία της προκαταρκτικής περιβαλλοντικής εκτίμησης και αξιολόγησης με την προμελέτη ούτε της ΕΠΟ κατόπιν υποβολής ΜΠΕ ενώ δεν τηρήθηκαν οι διατυπώσεις δημοσιοποίησης της ΜΠΕ, η εφαρμογή των οποίων συνιστά ουσιώδη τύπο για την έκδοση ΑΕΠΟ, κατά πάγια νομολογία του ΣτΕ .

Επιπλέον, η εσφαλμένη αυτή υπαγωγή είχε ως συνέπεια την έκδοση ΑΕΠΟ από αναρμόδιο όργανο, ήτοι από τον Περιφερειάρχη και όχι από τον Γενικό Γραμματέα της Αποκεντρωμένης Διοίκησης, ο οποίος θα ήταν κατά τα ως άνω αναφερόμενα το αρμόδιο όργανο. Ως εκ τούτου, η υπαγωγή του επίμαχου έργου σε διαφορετική κατηγορία και υποκατηγορία, είχε ως αποτέλεσμα την μη υποβολή ενιαίας ΜΠΕ, ώστε να καταστεί εφικτό να διενεργηθεί με προσήκοντα τρόπο η εκτίμηση των συνολικών επιπτώσεων του επίμαχου έργου, τόσο αυτοτελώς όσο και σε συσχετισμό με τις επιπτώσεις άλλων έργων, που επρόκειτο να υλοποιηθούν στην συγκεκριμένη περιοχή. Κατά συνέπεια, το ΣτΕ έκρινε ότι τα σχεδιαζόμενα έργα θα πρέπει να αντιμετωπιστούν ως ένα ενιαίο έργο, του οποίου η πιο σύνθετη περιβαλλοντική αδειοδότηση εσκεμμένα απεφεύχθη.

Μάλιστα το ΣτΕ προέβη σε στάθμιση μεταξύ της προστασίας του περιβάλλοντος, που διασφαλίζεται με την υλοποίηση φιλικών προς το περιβάλλον δραστηριοτήτων, και του δημοσίου συμφέροντος της διασφάλισης τηρήσεως των

---

¹¹⁹ Π. Σ. Σύρου, « Παρατηρήσεις: Σχόλιο επί της υπ' αριθ. 2783/2014 απόφασης του Συμβουλίου της Επικρατείας», Περιοδικό Περιβάλλον & Δίκαιο , Αριθμός Τεύχους 2, 2015, σελ 244

διατάξεων που αποσκοπούν στην συνθετική εξέταση και συνολική εκτίμηση των σωρευτικών συνέπειων και των επιπτώσεων του ενιαίου έργου, καταλήγοντας στην υπεροχή του δημοσίου συμφέροντος του οποίου την προάσπιση προκρίνει¹²⁰.

B. Η εγκατάσταση έργων ΑΠΕ σε περιοχές του Δικτύου NATURA 2000

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, έχει γίνει δεκτό ότι ο χαρακτηρισμός NATURA δεν συνεπάγεται άνευ ετέρου απαγόρευση κάθε ανθρώπινης δραστηριότητας ή έργου αλλά επιτάσσει την λήψη ιδιαίτερων μέτρων προστασίας, λόγω των ιδιαίτερων φυσικών χαρακτηριστικών της επίμαχης περιοχής. Συνεπώς, από τις διατάξεις των Οδηγιών 79/409/ΕΟΚ και 92/43/ΕΟΚ, συνάγεται ότι είναι εφικτή κατ' αρχήν η υλοποίηση έργων σταθμών ηλεκτροπαραγωγής από ΑΠΕ εντός περιοχών NATURA¹²¹. Συνακόλουθα, υπό το ισχύον κανονιστικό πλαίσιο δεν απορρέει απόλυτη απαγόρευση για την εγκατάσταση αιολικών σταθμών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας εντός ή πλησίον περιοχών του δικτύου Natura 2000 και ζωνών ειδικής προστασίας αλλά η δυνατότητα εγκατάστασής τους εξετάζεται ad hoc, μετά από εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων του υπό αδειοδότηση έργου .

Δικαιολογητική βάση αποτελεί ότι η ευνοϊκά διακείμενη προς το περιβάλλον χρήση του αιολικού δυναμικού για παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, περιορίζει δραστικά την παραγωγή ενέργειας από ορυκτά, προστατεύοντας το περιβάλλον από επιβλαβείς εκπομπές¹²². Άλλωστε, δεν είναι επιστημονικά θεμελιώσιμος ο συλλήβδην αποκλεισμός εγκατάστασης έργων ΑΠΕ σε περιοχές που εμπίπτουν στο καθεστώς προστασίας του δικτύου NATURA, χωρίς να προηγείται η εξέταση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων των εν λόγω έργων στην περιοχή.

Σε περίπτωση ωστόσο που οι περιοχές αυτές προσφέρονται για την εγκατάσταση έργων ΑΠΕ, θα πρέπει να τηρούνται οι κανόνες δικαίου τόσο της εθνικής όσο και της ενωσιακής νομοθεσίας, στους οποίους συγκαταλέγεται η απαίτηση δέουσας εκτίμησης επιπτώσεων που επέρχονται από έργα ΑΠΕ σε περιοχές που εντάσσονται στο δίκτυο προστασίας NATURA 2000, προκειμένου να εξασφαλίζεται με αποτελεσματικότητα η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.

Η υποχρέωση να μην απορρίπτεται a priori κάποιο έργο χωρίς να έχει προηγηθεί εκτίμηση των ουσιαστικών επιπτώσεών του, προκύπτει από την ίδια την Οδηγία 92/43

¹²⁰ Π. Σ. Σύρου, « Παρατηρήσεις: Σχόλιο επί της υπ' αριθ. 2783/2014 απόφασης του Συμβουλίου της Επικρατείας», Περιοδικό Περιβάλλον & Δίκαιο , Αριθμός Τεύχους 2, 2015, σελ 245

¹²¹ Θ.Π.Φορτσάκης & Ν.Ε. Φαραντούρης , Δίκαιο της Ενέργειας , Νομική Βιβλιοθήκη , 2016, σελ 221

¹²² Α.Σακελλαροπούλου, Ενέργεια και επενδύσεις στη Νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας , Περιοδικό Ενέργεια & Δίκαιο , Αριθ. τεύχους 27, Εκδόσεις Σάκκουλα ΑΕ, 2018, σελ 23

(Οδηγία Natura)¹²³. Προς την κατεύθυνση αυτή, με το άρθρο 10 του Ν. 4014/2011, καθιερώνεται μια ειδικότερη διαδικασία για την περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων, συμπεριλαμβανομένων των ΑΠΕ, εντός των περιοχών του δικτύου NATURA 2000. Στην διαδικασία αυτή, εντάσσεται η υποχρέωση εκπόνησης της Ειδικής Οικολογικής Αξιολόγησης (ΕΟΑ), η οποία αποτελεί μια ειδικότερη μελέτη που αποσκοπεί στην πραγμάτωση και πρακτική εφαρμογή της απαίτησης για δέουσα εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ενός έργου¹²⁴. Η υποχρέωση μάλιστα αυτή, σύμφωνα με το άρθρο 10 του Ν. 4014/2011, δεν περιορίζεται μόνο στα έργα ΑΠΕ, που εγκαθίστανται εντός των περιοχών του δικτύου NATURA 2000, αλλά περιλαμβάνει και αυτά που χωροθετούνται μεν εκτός των περιοχών αυτών αλλά δύνανται, είτε καθ' εαυτά είτε από κοινού με άλλα έργα η δραστηριότητες της ευρύτερης περιοχής, να επηρεάσουν σημαντικά την περιοχή αυτή.

Θα πρέπει να τονιστεί στο σημείο αυτό ότι η υποχρέωση εκπόνησης ΕΟΑ αφορά έργα ΑΠΕ που υπάγονται τόσο στην κατηγορία Α όσο και στην κατηγορία Β. Πιο συγκεκριμένα και βάσει του άρθρου 10 Ν. 4014/2011, για έργα ΑΠΕ της κατηγορίας Α, προβλέπεται ενσωμάτωση της ΕΟΑ ως παράρτημα στην υποχρεωτικώς εκπονούμενη ΜΠΕ, της οποίας και αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα, ενώ για έργα ΑΠΕ της κατηγορίας Β, η ΕΟΑ υποβάλλεται στην αρμόδια υπηρεσία Περιβάλλοντος της αρμόδιας Περιφέρειας.

Περαιτέρω, εξυπακούεται ότι κατ' αρχήν η εγκατάσταση αιολικών πάρκων δεν απαγορεύεται από τις δύο Οδηγίες 79/409/ΕΟΚ και Natura 92/43/ΕΕ. Η συμβατότητα της εγκατάστασης ανεμογεννητριών σε περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, εξετάζεται, επομένως, ad hoc ενώ όρος του επιτρεπτού της εγκατάστασης είναι η συμπερίληψη στην οικεία μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων των αναγκαίων εκτιμήσεων ως προς τις επιπτώσεις στην περιοχή και η μνεία τελέσφορων μέτρων για την αντιμετώπισή τους ώστε, κατά ειδικώς αιτιολογημένη κρίση, να επιτυγχάνεται η αρμονική ένταξη των αιολικών σταθμών στο προστατευόμενο τοπίο, να μην προκαλείται οπτική υποβάθμιση της περιοχής και να περιχαρακώνεται το αισθητικό της

---

¹²³ Π. Παπασταματίου, *Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας: ουσιαστική εκτίμηση επιπτώσεων ή εκ των προτέρων αποκλεισμοί; Νόμος + Φύση*, Μάρτιος 2010, διαθέσιμο στο <https://nomosphysics.org.gr/12084/ananeosimes-piges-energeias-ousiastiki-ektimisi-epiptoseon-i-ek-ton-proteron-apokleismo-i-martios-2010/?st=>

¹²⁴ ΣτΕ 1358/2018

κάλλος¹²⁵. Ως εκ τούτου, οι επιπτώσεις πρέπει να εκτιμώνται ξεχωριστά για κάθε αιολικό σταθμό.

Δεδομένου ότι η εγκατάσταση και λειτουργία αιολικών πάρκων ενδέχεται να συνεπάγεται περιβαλλοντικές επιπτώσεις, εν προκειμένω ισχύουν οι διαδικασίες που ορίζει το άρθρο 6 της Οδηγίας για τους Οικοτόπους. Για αυτόν τον λόγο, στην περίπτωση που από την εκτίμηση των επιπτώσεων απορρέει ότι η εγκατάσταση αιολικών πάρκων μπορεί να έχει αρνητικό αντίκτυπο στην επίμαχη περιοχή, ο μοναδικός τρόπος για να προχωρήσει η εξέλιξη του έργου έγκειται, είτε στην εξεύρεση εναλλακτικής λύσης, είτε στην διερεύνηση της συνδρομής υπέρτερου δημοσίου συμφέροντος με τη σύγχρονη λήψη αντισταθμιστικών μέτρων¹²⁶.

Συμπερασματικά, η εναρμόνιση των ενεργειακών έργων προς την αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης πρέπει να γίνεται με μακροπρόθεσμη προοπτική και συνολική εκτίμηση των περιβαλλοντικών τους επιπτώσεων και όχι με αμιγώς οικονομικά ή τεχνικά κριτήρια¹²⁷.

Γ. Ζητήματα αδειοδότησης έργων ΑΠΕ σε δασικές και αναδασωτέες εκτάσεις

Το Σύνταγμα κατοχυρώνει την προστασία των δασών και των αναδασωτέων εκτάσεων μέσω των διατάξεων 24 παρ. 1 και 117 παρ. 3 αντίστοιχα. Πιο αναλυτικά, στο άρθρο 24 παρ. 1 Συντ. ορίζεται ότι απαγορεύεται η μεταβολή του προορισμού των δασών και των δασικών εκτάσεων ενώ παράλληλα παρέχεται εξουσιοδότηση στον κοινό νομοθέτη να ορίσει τα σχετικά με την προστασία των δασών και των δασικών εκτάσεων με νόμο. Στο άρθρο 117 παρ. 3 Συντ., διασφαλίζεται η διατήρηση του δασικού χαρακτήρα που είχαν τα δάση και οι δασικές εκτάσεις πριν καταστραφούν, προβλέπεται η υποχρεωτική τους κήρυξη ως αναδασωτέων και αποκλείεται η για άλλο προορισμό διάθεσή τους.

Απώτερος στόχος της συνταγματικής κατοχύρωσης της προστασίας του δασικού χαρακτήρα των δασών, σε περίπτωση καταστροφής τους, είναι η ανάσχεση οικοπεδοποίησής τους. Παράλληλα, όμως, αναγνωρίστηκε η δυνατότητα διάθεσης των εκτάσεων αυτών για άλλες χρήσεις, εφόσον κάτι τέτοιο προέχει για την εθνική

---

¹²⁵ Α. Σακελλαροπούλου, Ενέργεια και επενδύσεις στη Νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, Περιοδικό Ενέργεια & Δίκαιο, Αριθ. τεύχους 27, Εκδόσεις Σάκκουλα ΑΕ, 2018, σελ 22

¹²⁶ Π. Παπασταματίου, Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας: ουσιαστική εκτίμηση επιπτώσεων ή εκ των προτέρων αποκλεισμοί; Νόμος + Φύση, Μάρτιος 2010, διαθέσιμο στο <https://nomosphysis.org.gr/12084/ananeosimes-piges-energeias-ousiastiki-ektimisi-epiptoseon-i-ek-ton-proteron-apokleismoι-martios-2010/?st=>

¹²⁷ Α. Σακελλαροπούλου, Ενέργεια και επενδύσεις στη Νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, Περιοδικό Ενέργεια & Δίκαιο, Αριθ. τεύχους 27, Εκδόσεις Σάκκουλα ΑΕ, 2018, σελ 22-23

οικονομία και επιβάλλεται για λόγους εξυπηρέτησης δημοσίου συμφέροντος¹²⁸. Η εξειδίκευση των κατ' εξαίρεση επιτρεπόμενων χρήσεων εντός των εκτάσεων αυτών γίνεται με νόμο.

Οι επιτρεπόμενες χρήσεις ορίστηκαν με τα άρθρα 45-61 του Ν. 998/1979. Μεταξύ δε αυτών, περιλαμβάνεται και η κατασκευή υποσταθμών και κάθε τεχνικού έργου που αφορά την υποδομή και εγκατάσταση σταθμών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από Α.Π.Ε. ή Σ.Η.Θ.Υ.Α. Καθίσταται, κατά τον τρόπο αυτό, σαφές ότι το Σύνταγμα και οι νόμοι επιβάλλουν την ανάπτυξη των έργων Α.Π.Ε και μάλιστα αιολικών και φωτοβολταϊκών σταθμών εντός δασικών καθώς και αναδασωτέων εκτάσεων¹²⁹.

Ο κατά κύριο λόγο δασικός χαρακτήρας των περιοχών χωροθέτησης των αιολικών πάρκων αποδίδεται προεχόντως στη φυσική παρουσία του ανέμου, η εκμετάλλευση του οποίου είναι προσφορότερη στις βουνοκορφές, οι οποίες αποτελούν ως επί το πλείστον δασικές εκτάσεις. Μάλιστα, αξίζει να επισημανθεί ότι πάνω από το 95% των αιολικών πάρκων στην ηπειρωτική Ελλάδα αναπτύσσονται σε δασικές εκτάσεις¹³⁰.

Σε επίπεδο νομολογίας το Ανώτατο Ακυρωτικό με την υπ' αρ. 2778/1988 απόφασή του είχε κρίνει, επί του ζητήματος αν επιτρέπεται η διάθεση αναδασωτέας έκτασης για σκοπό που θα δικαιολογούσε επέμβαση στο δάσος ή τη δασική έκταση πριν την καταστροφή ή αποψίλωσή της, *«ότι σε περίπτωση καταστροφής ή αποψιλώσεως του δάσους ή της δασικής εκτάσεως από πυρκαϊά ή οποιαδήποτε άλλη αιτία, προερχόμενη είτε από ανθρώπινη ενέργεια είτε από φυσικά αίτια, είναι υποχρεωτική η κήρυξη της καταστραφείσης ή αποψιλωθείσης εκτάσεως ως αναδασωτέας και αποκλείεται η διάθεσή αυτής για άλλο σκοπό δημοσίου συμφέροντος, που θα δικαιολογούσε κατά νόμο επέμβαση στο δάσος πριν την καταστροφή του. Τέτοια επέμβαση επιτρέπεται στο άκρως απαραίτητο μέτρο μόνο μετά την πραγματοποίηση της αναδασώσεως και την ανάκτηση της δασικής μορφής της καταστραφείσης εκτάσεως, απαγορευομένης απολύτως τέτοιας επέμβασης προ της πραγματοποιήσεως του σκοπού της αναδασώσεως»*¹³¹.

---

¹²⁸ Σ. Μπράβου, «Αναδασωτέες εκτάσεις και έργα ΑΠΕ : Μια ιστορία με αίσιο (;) τέλος», Περιοδικό Ενέργεια και Δίκαιο , Αριθμός τεύχους 16, 2011, σελ 83-84

¹²⁹ Σ. Μπράβου, «Αναδασωτέες εκτάσεις και έργα ΑΠΕ : Μια ιστορία με αίσιο (;) τέλος», Περιοδικό Ενέργεια και Δίκαιο , Αριθμός τεύχους 16, 2011, σελ 83-84

¹³⁰ Μ. Βελεγράκης, Η εγκατάσταση μονάδων ΑΠΕ σε αναδασωτέες εκτάσεις , Περιοδικό Ενέργεια & Δίκαιο , Αριθμός τεύχους 13-14 , 2010, σελ 85-92

¹³¹ Βλ ΣτΕ Ολ. 677/2010

Προς την ίδια κατεύθυνση, το Συμβούλιο της Επικρατείας με την ΣτΕ 1322/2001, είχε ταχθεί αρχικά κατά της αναγωγής των διατάξεων του άρθρου 58 του Ν. 998/1979 σε νόμιμο έρεισμα για την εγκατάσταση σταθμών ηλεκτροπαραγωγής με χρήση αιολικής ενέργειας σε δάση ή δασικές εκτάσεις. *«Τούτο, διότι η εγκατάσταση των σταθμών αυτών δεν μπορεί να θεωρηθή ούτε ως μικρό έργο με αμελητέες επιπτώσεις στο δασικό περιβάλλον, κατά την έννοια της παρ. 3 του άρθρου 58, αλλ' ούτε και ως έργο υποδομής και εγκατάστασης δικτύου ηλεκτρισμού, κατά την έννοια της παραγράφου 2 του αυτού άρθρου»*, δεδομένης της συσταλτικής ερμηνείας της διάταξης αυτής, ως εισάγουσα εξαίρεση από τον κανόνα της απαγορεύσεως επεμβάσεως σε δάση και δασικές εκτάσεις, με αποτέλεσμα να μην καλύπτει και την εγκατάσταση των ίδιων των σταθμών παραγωγής της ηλεκτρικής ενεργείας αλλά μόνο των μικρότερων συναφών έργων, που αφορούν την μεταφορά και διανομή της παραχθείσης ηλεκτρικής ενεργείας. Οι σταθμοί παραγωγής θα υπάγονταν στην ενδεικτική απαρίθμηση (ΣτΕ 943/1996) της παρ. 1 του άρθρου 58 ως μεγάλα δημόσια έργα και ως εκ τούτου για το επιτρεπτό της επεμβάσεως, απαιτείται ειδική νομοθετική πρόβλεψη, την οποία όμως δεν περιέχει ο Ν. 2244/1994.

Πιο συγκεκριμένα, το ΣτΕ έκρινε ότι *«λόγω της αυξημένης συνταγματικής προστασίας των δασών και δασικών εκτάσεων της χώρας, η κάθε είδους επέμβαση σε αυτές, που είναι μέτρο εξαιρετικό και επιτρεπόμενο από το Σύνταγμα μόνο σε ειδικές περιπτώσεις, πρέπει να προβλέπεται και να ρυθμίζεται από ειδική διάταξη νόμου ή από κανονιστική πράξη εκδιδόμενη δυνάμει ειδικής νομοθετικής εξουσιοδότησης»*

Άλλο ένα νομολογιακό εργαλείο το οποίο χρησιμοποίησε το ΣτΕ προκειμένου να εξακριβωθεί η νομιμότητα και η συνταγματικότητα της επέμβασης σε δάσος και δασική έκταση για την εγκατάσταση σταθμού αιολικής ενέργειας, είναι η αρχή της αναλογικότητας. Κατ' εφαρμογή αυτής, θα πρέπει να εξεταστεί η καταλληλότητα της θέσης, η αναγκαιότητα της επέμβασης ενόψει και του σκοπού που εξυπηρετεί και να σταθμιστεί το κόστος και το όφελος που επισύρει η εν λόγω εγκατάσταση¹³².

Την επίκληση της εφαρμογής της αρχής της αναλογικότητας στις περιπτώσεις εγκατάστασης σταθμών ηλεκτροπαραγωγής από ΑΠΕ σε δάση ή δασικές εκτάσεις, επανέλαβε το Συμβούλιο με την ΣτΕ 1508/2008. Με την απόφαση αυτή,

---

¹³² Ε. Περβολαράκη, *Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και αναδασωτέες εκτάσεις*, Περιοδικό Ενέργεια & Δίκαιο, Αριθμός τεύχους 12, 2009, σελ 30-43

ακυρώθηκε ως ανεπαρκώς αιτιολογημένη Έγκριση Περιβαλλοντικών Όρων για κατασκευή και εγκατάσταση αιολικού σταθμού παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε δασική έκταση, επειδή στη μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων αναφέρεται ο δασικός χαρακτήρας της περιοχής, χωρίς να εξετάζεται η δυνατότητα υλοποίησης της σχετικής εγκατάστασης σε άλλη μη δασική περιοχή ή σε δασική μεν περιοχή, με μικρότερη θυσία δασικής βλάστησης¹³³. Επίσης, η απόφαση με την οποία εγκρίνεται η επέμβαση στη δασική έκταση πρέπει να περιλαμβάνει ανάλογη κρίση.

Η απόφαση αυτή παραπέμπει ρητά στο σκεπτικό της ΣτΕ 2569/2004, και αναφέρει: «*Όπως, όμως, έχει παγίως κριθεί (πρβλ. ΣτΕ 1986/2002, 3672/2001 κ.ά.), ακόμη και οι επιτρεπόμενες από το Σύνταγμα και τον νόμο επεμβάσεις σε δάσος ή δασική έκταση, όπως είναι, κατά τα ανωτέρω, η εγκατάσταση αιολικών σταθμών, πρέπει να διενεργούνται με την μεγαλύτερη δυνατή φειδώ, και αφού προηγουμένως κριθεί αιτιολογημένα ότι η ικανοποίηση των συγκεκριμένων αναγκών που επιδιώκεται με την επέμβαση υπερτερεί της ανάγκης διαφυλάξεως της δασικής βλαστήσεως και ότι δεν υφίσταται τρόπος ικανοποίησης των αναγκών χωρίς αλλοίωση της μορφής εκτάσεων με δασικό χαρακτήρα. Εφ' όσον δε κριθεί ότι στην συγκεκριμένη περίπτωση συντρέχουν οι ανωτέρω προϋποθέσεις, τότε οι ως άνω ανάγκες πρέπει να ικανοποιούνται με την μικρότερη δυνατή απώλεια δασικού πλούτου. Συνεπώς, επιβάλλεται η κατά προτίμηση χρησιμοποίηση τμήματος δασικής εκτάσεως και μόνον εάν, κατά την σχετική προσηκόντως αιτιολογημένη κρίση της Διοικήσεως, δεν υπάρχει δασική έκταση κατάλληλη για τον σκοπό αυτό, μπορεί να επιτραπεί η εγκατάσταση αιολικού σταθμού σε δάσος (ΣτΕ 2569/2004)*».

Επίσης, ιδιαιτέρως σημαντική προς την ίδια γραμμή είναι και η κρίση του Ανωτάτου Ακυρωτικού στην υπ' αρ. 3556/1996 (ΣτΕ) απόφασή του, σύμφωνα με την οποία είναι υποχρεωτική για τη Διοίκηση η κήρυξη εκτάσεως ως αναδασωτέας και «η απαγόρευση κάθε χρήσεως που θα παρεμπόδιζε την αναδάσωση» ενώ κατά την άποψη της θεωρίας οι αναδασωτέες εκτάσεις απολαμβάνουν της ίδια προστασίας με τις δασικές¹³⁴.

Συνοψίζοντας, κατά πάγια νομολογία, η εγκατάσταση έργων Α.Π.Ε. σε αναδασωτέες εκτάσεις, πριν την πραγματοποίηση της αναδάσωσης, απαγορεύεται ως

---

¹³³ Ε. Περβολαράκη, *Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και αναδασωτέες εκτάσεις*, Περιοδικό Ενέργεια & Δίκαιο, Αριθμός τεύχους 12, 2009, σελ 30-43

¹³⁴ Ε. Περβολαράκη, *Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και αναδασωτέες εκτάσεις*, Περιοδικό Ενέργεια & Δίκαιο, Αριθμός τεύχους 12, 2009, σελ 30-43

αντικείμενη στο άρθρο 117 παρ.3 του Συντάγματος, ενόψει του ότι μόνο η δυνατότητα εγκατάστασης έργων Α.Π.Ε. σε αναδασωτές εκτάσεις μετά την αποκατάσταση της βλάστησης και την άρση της αναδάσωσης είναι επιτρεπτή. Πιο αναλυτικά και σύμφωνα με την κατ' απαρέγκλιτο τρόπο εκφερόμενη κρίση του ΣτΕ, απαραίτητη προϋπόθεση ήταν, όχι μόνο η κήρυξη της αναδάσωσης της υπό επέμβαση περιοχής, αλλά βέβαια και η ολοκλήρωση αυτής. Πρώτα δηλαδή να αναφύει η δασική βλάστηση και ακολούθως να επιτραπεί νομίμως η επέμβαση για την εγκατάσταση έργου δημοσίου συμφέροντος¹³⁵.

Ωστόσο, με την ΣτΕ. 2499/2012 Ολομ. που έκρινε επί της εγκατάστασης αιολικού πάρκου σε αναδασωτέα έκταση, επήλθε σημαντική διαφοροποίηση στις πάγιες θέσεις της νομολογίας που είχε διαμορφωθεί έως τότε, σφυρηλατώντας νέα τάση ως προς την αντιμετώπιση των ΑΠΕ. Ειδικότερα, το Ανώτατο Ακυρωτικό αναγνώρισε την νευραλγική σημασία των ΑΠΕ για την προστασία του περιβάλλοντος, ως πηγών ενέργειας φιλικά προσκείμενων σε αυτό αλλά και ως βασικής συνιστώσας της αρχής της αειφόρου ανάπτυξης, η χρήση των οποίων λειτουργεί ως ασφαλιστική δικλείδα ενεργειακού εφοδιασμού της χώρας, εξυπηρετώντας εν γένει σκοπού δημοσίου συμφέροντος¹³⁶. Πιο συγκεκριμένα, το δικαστήριο απεφάνθη ότι μεταξύ των επιτρεπόμενων επεμβάσεων σε αναδασωτές εκτάσεις, περιλαμβάνεται η κατασκευή ΑΠΕ και τα συνοδά έργα, με την προϋπόθεση της τήρησης των όρων και των περιορισμών που θεσπίζονται με εγκριτική πράξη του αρμόδιου κρατικού οργάνου, βάσει των οποίων και επιτρέπεται η εκτέλεση του σχετικού έργου .

Ειδικότερα, η ΣτΕ Ολ 2499/2012 προέβη σε έλεγχο της συνταγματικότητας των άρθρων 13 παρ. 1 του Ν. 1822/1988 και 24 παρ. 1 του Ν. 3468/2006, σε σχέση με τις συνταγματικές διατάξεις των άρθρων 24 παρ. 1 και 117 παρ. 3 του Σ, χωρίς να διακρίνει μεταξύ των δασικών και των αναδασωτέων εκτάσεων στις οποίες επιφύλαξε ισοδύναμη αντιμετώπιση. Απεφάνθη ότι η θέσπιση της διάταξης του άρθρου 117 παρ. 3 Συντ. από τον συνταγματικό νομοθέτη, αποσκοπούσε στην αποτροπή ούτως ή άλλως απαγορευτικών επεμβάσεων επί δασικών εκτάσεων και όχι στην ολοσχερή απαγόρευση της χρησιμοποίησης αναδασωτέων εκτάσεων, ακόμη και για την ικανοποίηση

---

¹³⁵ Γ . Π. Σιούτη, Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ : ΑΝΑΔΑΣΩΣΗ ΚΑΙ ΑΠΕ. ο Δικαστής , ο Νόμος και το Περιβάλλον -Τιμητικός Τόμος για τον επ. Πρόεδρο του Συμβουλίου της Επικρατείας Κωνσταντίνο Μενουδάκο. Εκδόσεις Σάκκουλα, 2016, σελ, 97-98

¹³⁶ Ι Βουλγαρίδου, Περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων ΑΠΕ σε δάση και αναδασωτές εκτάσεις, Περιοδικό Ενέργεια & Δίκαιο, 18 (2012), Σάκκουλας, σελ 91-95

υπέρτερων δημοσίων σκοπών που δεν μπορούν να επιτευχθούν με άλλο τρόπο «αφού η απαγόρευση αυτή στις παραπάνω περιπτώσεις θα είχε ως συνέπεια να καταστεί αδύνατη η ικανοποίηση υπέρτερων δημοσίων σκοπών, λόγω του γεγονότος ότι προηγήθηκε καταστροφή της δασικής βλάστησης, που ενδεχομένως, μάλιστα, να προκλήθηκε, με σκοπό τη ματαίωση του έργου». Δηλαδή, η υποχρέωση κήρυξης ως αναδασωτέων δημοσίων και ιδιωτικών δασών και δασικών εκτάσεων που καταστρέφονται από πυρκαγιά ή αποψιλώνονται από οποιαδήποτε αιτία, στοχεύει στην προφύλαξη των δασικών συστημάτων από την οικοπεδοποίηση, σε εκτάσεις που λόγω των έντονων οικιστικών πιέσεων καθίσταται επιδιώξιμη, ενόψει της αυξημένης τους αξίας .

Η θέση στην οποία καταλήγει το ΣτΕ αποδέχεται ότι το αυστηρό καθεστώς προστασίας των αναδασωτέων εκτάσεων, όπως κατοχυρώνεται στην διάταξη του άρθρου 117 παρ. 3 του Συντ., η οποία είναι ερμηνευτέα στο πλαίσιο του επιδιωκόμενου με τη διάταξη του άρθρου 24 παρ. 1 Συντ. σκοπού, δεν αποκλείει τη θέσπιση ρύθμισης, με την οποία παρέχεται σε εξαιρετικές περιπτώσεις δυνατότητα επέμβασης σε έκταση που έχει κηρυχθεί αναδασωτέα, ακόμα και πριν την ανάκτηση της δασικής της μορφής, προκειμένου να εκτελεστεί έργο, το οποίο αποβλέπει στην εξυπηρέτηση ανάγκης με ιδιαίτερη κοινωνική, εθνική ή οικονομική σημασία. Η κατ' εξαίρεση δυνατότητα επέμβασης σε αναδασωτέα έκταση τελεί υπό την προϋπόθεση ότι «η εκτέλεση του έργου στην έκταση αυτή είναι απολύτως αναγκαία και επιτακτική, στο μέτρο που η παρέλευση του απαιτούμενου για την πραγματοποίηση της αναδάσωσης χρονικού διαστήματος θα είχε ως συνέπεια τη ματαίωση του επιδιωκόμενου δημοσίου σκοπού». Σε κάθε περίπτωση, η επέμβαση θα πρέπει να οριοθετείται στα αναγκαία για την υλοποίηση του έργου τμήματα της έκτασης ενώ η υπόλοιπη έκταση να διατίθεται για τον σκοπό της αναδάσωσης¹³⁷.

Ωστόσο, όπως προαναφέρθηκε, η προώθηση των ΑΠΕ δεν είναι πλήρως απαλλαγμένη από περιβαλλοντικούς κινδύνους και επιβλαβείς συνέπειες, παρά το γεγονός ότι η παραγόμενη από ΑΠΕ ηλεκτρική ενέργεια είναι φιλική προς το περιβάλλον. Λαμβάνοντας υπόψη την διαπίστωση αυτή, το Ανώτατο Ακυρωτικό με την ΣτΕ Ολ 2499/2012 έκρινε ότι δεν επιτρέπεται η χωροθέτηση ΑΠΕ εντός δασών, δασικών και αναδασωτέων εκτάσεων χωρίς να λαμβάνονται τα απαραίτητα μέτρα για τον περιορισμό της βλάβης της δασικής βλάστησης. Συγκεκριμένα, προκειμένου να

---

¹³⁷ Γ . Π. Σιούτη, Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ : ΑΝΑΔΑΣΩΣΗ ΚΑΙ ΑΠΕ. Ελληνική Εταιρία Δικαίου του Περιβάλλοντος, ο Δικαστής , ο Νόμος και το Περιβάλλον- Τιμητικός Τόμος για τον επ. Πρόεδρο του Συμβουλίου της Επικρατείας Κωνσταντίνο Μενουδάκο. Εκδόσεις Σακκουλα, 2016, σελ 96

χορηγηθεί σχετική άδεια εγκατάστασης, απαιτείται να προηγηθεί εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και εξέταση και άλλων παραμέτρων στην επίμαχη περιοχή, η διενέργεια των οποίων γίνεται κατά το στάδιο ΕΠΟ¹³⁸.

Η αναγκαιότητα της λήψης μέτρων, που θα διασφαλίζουν ότι η επέμβαση είναι η κατά το δυνατόν λιγότερο επαχθής για το περιβάλλον, τονίζεται ιδιαίτερος με την ΣτΕ Ολ 2499/2012, σύμφωνα με την οποία «η οποιαδήποτε φθορά δασικής βλάστησης θα πρέπει να περιορίζεται στην ελάχιστη δυνατή» καθώς επίσης και «το δασικό περιβάλλον που θα αλλοιώνεται από την επέμβαση θα πρέπει να αποκαθίσταται και προς τούτο επιβάλλεται να συνταχθεί ειδική δασοτεχνική μελέτη».

---

¹³⁸ Ι Βουλγαρίδου, Περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων ΑΠΕ σε δάση και αναδασωτέες εκτάσεις, Περιοδικό Ενέργεια & Δίκαιο, 18 (2012), Εκδόσεις Σάκκουλα, σελ 91-95

Συμπεράσματα

Επιχειρώντας μια συνολική αποτίμηση των ζητημάτων που εξετάθησαν, προκύπτει σαφώς ότι το νομοθετικό πλαίσιο που ρυθμίζει την διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης τείνει να αναπροσαρμόζεται τακτικά, προκειμένου να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του σύγχρονου οικονομικού και κοινωνικού περιβάλλοντος. Ωστόσο, αναμφίβολα πρόκειται για ένα πληθωρικό νομοθετικό πλαίσιο, το οποίο ενσωματώνει ως επί το πλείστον επιταγές του ενωσιακού δικαίου, με σκοπό την εναρμόνιση της εθνικής περιβαλλοντικής νομοθεσίας με τους βασικούς άξονες του ενωσιακού δικαίου σε ζητήματα περιβαλλοντικής προστασίας.

Σε επίπεδο νομολογίας, μετά από μια περίοδο αυστηρής και ανελαστικής ερμηνευτικής προσέγγισης υπέρ των προστατευτικών του περιβάλλοντος διατάξεων του Συντάγματος, φαίνεται να υπάρχει σημαντική διαφοροποίηση στη νομολογιακή τοποθέτηση του Συμβουλίου της Επικρατείας με πιο ήπιες θέσεις, η οποία αποδίδεται στην νέα οικονομική και δημοσιονομική πραγματικότητα¹³⁹.

Συχνά αναδύεται ο προβληματισμός κατά πόσο η συνταγματική μέριμνα για την προστασία του περιβάλλοντος έρχεται σε αντιπαράθεση με την οικονομική ανάπτυξη, η επιδίωξη της οποίας αποτελεί υποχρέωση του κράτους που επίσης επιβάλλεται ρητώς από το Σύνταγμα. Το γενικότερο ζήτημα που υποβόσκει στον προβληματισμό αυτό και ανακύπτει στην έννομη τάξη κατά την εφαρμογή των συνταγματικών κανόνων και αρχών, είναι η ανάγκη εναρμονισμένης ερμηνείας και εφαρμογής τους. Σε περίοδο ύφεσης ο προβληματισμός αυτός εντείνεται έτι περαιτέρω, καθώς η πραγματοποίηση επενδύσεων, που συνδέονται κατά κανόνα και με εκτέλεση τεχνικών έργων, αποτελεί επιτακτική ανάγκη.

Η προστασία του περιβάλλοντος και η οικονομική ανάπτυξη αποτελούν σκοπούς δημόσιου και κοινωνικού συμφέροντος, των οποίων η παράλληλη επιδίωξη και εξισορρόπηση είναι συνταγματικώς επιβεβλημένη. Στο δίπολο αυτό, η επίτευξη της εναρμόνισής τους γίνεται με προσφυγή στην αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, που επίσης αναγνωρίζεται και επιβάλλεται από το Σύνταγμα με τον ταυτόσημο όρο της αειφορίας. Καθίσταται κατά συνέπεια αναγκαία η αναζήτηση της δέουσας ισορροπίας μεταξύ των τριών συνιστωσών της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης, της περιβαλλοντικής, της

---

¹³⁹ Κ. Μενουδάκος, Περιβαλλοντική πολιτική σε περίοδο οικονομικής κρίσης. Κάποιες γενικές διαπιστώσεις και σκέψεις. Νόμος + Φύση, Νοέμβριος 2016, διαθέσιμο στο <https://nomosphysis.org.gr/15339/perivallontiki-politiki-se-periodo-oikonomikis-krisis-kapoiies-genikes-diapistoseis-kai-skepseis/>

οικονομικής και της κοινωνικής. Το ανυπέρβλητο όριο, που τίθεται στο περιθώριο στάθμισης μεταξύ της περιβαλλοντικής προστασίας και της οικονομικής ανάπτυξης, είναι να μην αποκλίνει η διαμόρφωση της οικονομικής και δημοσιονομικής πολιτικής από τις επιταγές της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης¹⁴⁰.

Με βάση τα ανωτέρω συνάγεται με τον πλέον εμφατικό τρόπο, ότι ο συνδυασμός της οικονομικής ανάπτυξης με την περιβαλλοντική προστασία είναι ακρογωνιαίος λίθος, τόσο για την διαφύλαξη της ακεραιότητας του περιβάλλοντος όσο και για την διασφάλιση ικανοποιητικού βιοτικού επιπέδου των πολιτών. Προς τούτο, η τεχνολογία των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας είναι μια επιλογή, που μπορεί να συμβάλει στην αρμονική συνύπαρξη της οικονομικής ανάπτυξης και της προστασίας του περιβάλλοντος, χωρίς να απαιτούνται μη ρεαλιστικές και ανεπίτευκτες μεταβολές στο υφιστάμενο βιοτικό επίπεδο¹⁴¹.

Με τον Ν. 3851/2010 περί «Επιτάχυνσης της ανάπτυξης των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και άλλες διατάξεις σε θέματα αρμοδιότητας του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής», τίθεται νέος εθνικός στόχος, όσον αφορά τη συμμετοχή των ΑΠΕ στην ακαθάριστη τελική κατανάλωση ενέργειας, στο 20% μέχρι το 2020. Ωστόσο, όπως προκύπτει από το προοίμιο της αιτιολογικής έκθεσης του Ν. 3851/2010, αναγνωρίζεται ως σημαντικότερο κώλυμα για την επίτευξη αυτού του στόχου, η προβληματική αδειοδοτική διαδικασία, η οποία παραμένει εξαιρετικά χρονοβόρα και πολύπλοκη, προσφέροντας παράλληλα περιθώρια για αυθαιρεσίες. Ως κύριος στόχος του σχεδίου νόμου, αναδεικνύεται ο εξορθολογισμός και η επιτάχυνση της αδειοδοτικής διαδικασίας, ώστε να ενισχυθεί η διείσδυση των Α.Π.Ε. στον ενεργειακό εφοδιασμό της Ελλάδας, συνδράμοντας με αυτόν τον τρόπο, τόσο στην προστασία του περιβάλλοντος όσο και στην οικονομική ανάπτυξη.

Ακολουθως, στην ίδια έκθεση προκρίνεται η αναδιάρθρωση και ο εξορθολογισμός της αδειοδοτικής διαδικασίας των έργων Α.Π.Ε., με σκοπό την δραστική απομείωση του συνολικού χρόνου αδειοδότησής τους σε λιγότερο από 8-10

---

¹⁴⁰ Κ. Μενουδάκος, Περιβαλλοντική πολιτική σε περίοδο οικονομικής κρίσης. Κάποιες γενικές διαπιστώσεις και σκέψεις. Νόμος + Φύση, Νοέμβριος 2016, διαθέσιμο στο <https://nomosphysis.org.gr/15339/perivallontiki-politiki-se-periodo-oikonomikis-krisis-kapoiies-genikes-diapistoseis-kai-skepseis/>

¹⁴¹ Δ.Ραχιώτης, Οι Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας σε συνθήκες απελευθερωμένης αγοράς ενέργειας και οικονομικής κρίσης, Νόμος + Φύση, Νοέμβριος 2011, διαθέσιμο στο <https://nomosphysis.org.gr/12332/oi-ananeosimes-piges-energeias-se-sunthikes-apeleutheromenis-agoras-energeias-kai-oikonomikis-krisis-noembrios-2011/>

μήνες, την αυστηρή τήρηση των προβλεπόμενων στο νόμο προθεσμιών γνωμοδότησης/αδειοδότησης, τον επακριβή προσδιορισμό του περιεχόμενου κάθε γνωμοδότησης προς διασφάλιση της αρχής της διαφάνειας, της ισότιμης μεταχείρισης και της αποτελεσματικότητας της όλης αδειοδοτικής διαδικασίας και την κατά το δυνατόν σύγχρονη ροή και εξέλιξη των σταδίων της αδειοδοτικής διαδικασίας, που μέχρι σήμερα εκτελούνται σειριακά¹⁴². Για τον λόγο αυτό κρίνεται αναγκαία η εμπέδωση, τόσο σε επίπεδο Δημόσιας Διοίκησης όσο και σε κοινωνικό επίπεδο, της σημασίας των ΑΠΕ προκειμένου η δημιουργική διαβούλευση των φορέων, υπηρεσιών και τοπικών κοινωνιών να οδηγήσει στην εξάλειψη των χρονιζουσών παθογενειών¹⁴³.

---

¹⁴² Γ.Σιούτη/Ε Τζαννίνη/Ζ Μαρούλης/Α Μοροπούλου, « Η διείσδυση των φωτοβολταϊκών στο ελληνικό σύστημα ηλεκτρικής ενέργειας», Περιοδικό Ενέργεια & Δίκαιο, Αριθμός Τεύχους 21, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2014, σελ 121-136

¹⁴³ Κανταρτζή, Ι. (2020). Χωροθέτηση ΑΠΕ σε περιοχές αυξημένης προστασίας (διπλωματική εργασία). Αθήνα . Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σελ 54 διαθέσιμο στο <https://pergamon.lib.uoa.gr/uoal/dl/frontend/el/browse/2886042#contents>

Πηγές- Βιβλιογραφία

Πηγές

A' Νόμοι

Νόμος 998 ΦΕΚ Α'289/29.12.1979: Περί προστασίας των δασών και των δασικών εν γένει εκτάσεων της Χώρας.

Νόμος 1650 ΦΕΚ Α'160/16.10.1986: Για την προστασία του περιβάλλοντος.

Νόμος ΥΠ' ΑΡΙΘ. 2244 ΦΕΚ 168 / 07.10.1994: Ρύθμιση θεμάτων ηλεκτροπαραγωγής από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και από συμβατικά καύσιμα και άλλες διατάξεις.

Νόμος 3010/2002 ΦΕΚ 91/Α/25-4-2002: Εναρμόνιση του Ν. 1650/1986 με τις Οδηγίες 97/11 Ε.Ε. και 96/61 Ε.Ε., διαδικασία οριοθέτησης και ρυθμίσεις θεμάτων για τα υδατορέματα και άλλες διατάξεις.

Νόμος 3468 ΦΕΚ Α'129/27.6.2006: Παραγωγή Ηλεκτρικής Ενέργειας από Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας και Συμπαράγωγή Ηλεκτρισμού και Θερμότητας Υψηλής Απόδοσης και λοιπές διατάξεις.

Νόμος 3851 ΦΕΚ Α'85/4.6.2010: Επιτάχυνση της ανάπτυξης των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και άλλες διατάξεις σε θέματα αρμοδιότητας του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής.

Προοίμιο αιτιολογικής έκθεσης Νόμου 3851/2010.

Νόμος 4014 ΦΕΚ Α'209/21.9.2011: Περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων και δραστηριοτήτων, ρύθμιση αυθαιρέτων σε συνάρτηση με δημιουργία περιβαλλοντικού ισοζυγίου και άλλες διατάξεις αρμοδιότητας Υπουργείου Περιβάλλοντος.

ΝΟΜΟΣ 4685 ΦΕΚ Α 92/7.5.2020: Εκσυγχρονισμός περιβαλλοντικής νομοθεσίας, ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία των Οδηγιών 2018/844 και 2019/692 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και λοιπές διατάξεις.

B' ΥΑ-ΚΥΑ

ΚΥΑ. 75308/90

ΚΥΑ. 15393/2332/2002

ΚΥΑ. 1726/08.05.2003

ΥΑ. 1958/2012

Γ' Ιστοσελίδες

Κρέτση Ε. Ε., Το έννομο συμφέρον στις δίκες περιβάλλοντος, Μελέτες και παρατηρήσεις στην νομολογία, Φεβρουάριος 2007, διαθέσιμο στο

<http://www.kostasbeys.gr/articles.php?s=4&mid=1479&mnu=3&id=23959>

Μενουδάκος, Κ., Περιβαλλοντική πολιτική σε περίοδο οικονομικής κρίσης. Κάποιες γενικές διαπιστώσεις και σκέψεις. Νόμος + Φύση, Νοέμβριος 2016, διαθέσιμο στο

<https://nomosphysics.org.gr/15339/perivallontiki-politiki-se-periodo-oikonomikis-krisis-kapoiies-genikes-diapistoseis-kai-skepseis/>

Παπασταμάτη, Ζ., Η Περιβαλλοντική αδειοδότηση ως προϋπόθεση για την κατασκευή του έργου. Περιβάλλον, Αυτοδιοίκηση και Τεχνική Ενημέρωση. Φεβρουάριος 2019, διαθέσιμο στο <https://ecopress.gr/?p=18123/>

Παπασταματίου, Π., Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας: ουσιαστική εκτίμηση επιπτώσεων ή εκ των προτέρων αποκλεισμοί; Νόμος + Φύση, Μάρτιος 2010, διαθέσιμο στο

<https://nomosphysics.org.gr/12084/ananeosimes-piges-energeias-ousiastiki-ektimisi-epiptoseon-i-ek-ton-proteron-apokleismoi-martios-2010/?st=>

Δ.Ραχιώτης, Οι Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας σε συνθήκες απελευθερωμένης αγοράς ενέργειας και οικονομικής κρίσης, Νόμος + Φύση, Νοέμβριος 2011, διαθέσιμο στο

<https://nomosphysics.org.gr/12332/oi-ananeosimes-piges-energeias-se-sunthikes-apeleutheromenis-agoras-energeias-kai-oikonomikis-krisis-noembrios-2011/>

Βιβλιογραφία- Αρθρογραφία

Βαρδακαστάνης, Κ., (2016). Ο νομικός ρους του ποταμού [Οι 4 κύκλοι του Αχελώου], ο Δικαστής, ο Νόμος και το Περιβάλλον, Τιμητικός Τόμος για τον επ. Πρόεδρο του Συμβουλίου της Επικρατείας Κωνσταντίνο Μενουδάκο. Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα

Βασιλάκος, Ν., (2004). Προτάσεις για ένα αποτελεσματικό θεσμικό και αδειοδοτικό πλαίσιο των έργων ΑΠΕ, Ενέργεια & Δίκαιο.

Βασιλειάδης, Δ., Διβάνη, Χ., Κουσκουνά, Μ., & Παπαπετρόπουλος, Α. (2016). Περιβάλλον. Διαγράμματα- Σχόλια- Νομολογία- Υποδείγματα. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Βελεγράκης, Μ., (2010). Η εγκατάσταση μονάδων ΑΠΕ σε αναδασωτές εκτάσεις. Ενέργεια & Δίκαιο.

- Βουλγαρίδου, Ι., (2012), Περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων ΑΠΕ σε δάση και αναδασωτέες εκτάσεις, Ενέργεια & Δίκαιο.
- Γώγος, Κ. (2009). Η περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων σε περιοχές του δικτύου NATURA 2000, Αθήνα -Θεσσαλονίκη : Σάκκουλα.
- Γώγος, Κ. (2016). Η μεταρρύθμιση της περιβαλλοντικής αδειοδότησης με τον ν. 4014/2011- πέντε χρόνια μετά. Περιοδικό Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου, 181-191.
- Γώγος, Κ. (2016). Ο σχεδιασμός της διαχείρισης των υδατικών πόρων ως προϋπόθεση της αδειοδότησης έργων, Περιβάλλον, Δημόσιες Συμβάσεις, Νεώτερες εξελίξεις και προβληματισμοί. Συνέδριο της Ένωσης Μελών του ΝΣΚ και της ΕΑΑΔΗΣΥ . Ναύπλιο, Οκτώβριος 2014, 10-12.
- Ευστρατίου, Π-Μ. (1999). Κύρωση περιβαλλοντικών όρων με νόμο και προστασία του περιβάλλοντος, Περιβάλλον & Δίκαιο.
- Κανταρτζή, Ι. (2020). Χωροθέτηση ΑΠΕ σε περιοχές αυξημένης προστασίας (διπλωματική εργασία). Αθήνα. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ανακτήθηκε από <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/el/browse/2886042#contents>
- Καράκωστας, Ι. (2011). Περιβάλλον και Δίκαιο : Δίκαιο διαχείρισης και προστασίας των περιβαλλοντικών αγαθών. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Κουτούπα Ρεγκάκου, Ε., (2016). Η συμβολή του Κωνσταντίνου Μενουδάκου στην νομολογία του ΣτΕ για τον θεσμό της εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων. ο Δικαστής , ο Νόμος και το Περιβάλλον, Τιμητικός Τόμος για τον επ. Πρόεδρο του Συμβουλίου της Επικρατείας Κωνσταντίνο Μενουδάκο. Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Μπάλιας, Γ.(2009). Περιβαλλοντικοί κίνδυνοι. Διαπλοκή επιστήμης , δικαίου και πολιτικής. Αθήνα: Α. Σάκκουλα.
- Μπάλιας, Γ. (2014). Η Δέουσα Εκτίμηση Επιπτώσεων Έργων και Σχεδίων στις περιοχές του δικτύου Natura 2000. Περιβάλλον & Δίκαιο.
- Μπράβου, Σ., (2011). Αναδασωτέες εκτάσεις και έργα ΑΠΕ : Μια ιστορία με αίσιο (;) τέλος». Ενέργεια και Δίκαιο.
- Παπαπετρόπουλος, Α., Δ. (2004). Η εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης στη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, Τόμος Τιμητικός του Συμβουλίου της Επικρατείας 75 χρόνια, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.

- Περβολαράκη, Ε., (2009). Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και αναδασωτέες εκτάσεις ,
Ενέργεια & Δίκαιο.
- Σακελλαροπούλου, Α., (2018) Ενέργεια και επενδύσεις στη Νομολογία του Συμβουλίου
της Επικρατείας , Ενέργεια & Δίκαιο.
- Σιούτη, Γ., (2008) Η προστασία του περιβάλλοντος στο δίκαιο και στην πράξη, Η
εκτροπή του ποταμού Αχελώου στη νομολογία του Συμβουλίου Επικρατείας,
Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Σιούτη, Γ., Τζαννίνη, Ε., Μαρούλης, Ζ., & Μοροπούλου, Α., (2014). Η διεΐσδυση των
φωτοβολταϊκών στο ελληνικό σύστημα ηλεκτρικής ενέργειας, Ενέργεια &
Δίκαιο.
- Σιούτη, Γ., (2016). Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ : ΑΝΑΔΑΣΩΣΗ ΚΑΙ ΑΠΕ. ο
Δικαστής , ο Νόμος και το Περιβάλλον- Τιμητικός Τόμος για τον επ. Πρόεδρο
του Συμβουλίου της Επικρατείας Κωνσταντίνο Μενουδάκο. Αθήνα-
Θεσσαλονίκη: Σακκουλα.
- Σιούτη, Γ. Π.,(2018). Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος , Αθήνα -Θεσσαλονίκη : Α.
Σάκκουλα.
- Σμπώκος, Γ., Χ. (2011). Εφαρμογές μέτρων περιβαλλοντικής προστασίας, Κρατική
ρύθμιση και αυτορρύθμιση, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Σύρου, Π. Σ., (2015). Παρατηρήσεις: Σχόλιο επί της υπ' αριθ. 2783/2014 αποφάσεως
του Συμβουλίου της Επικρατείας», Περιβάλλον & Δίκαιο .
- Τολέρης, Ε. , Κουλίδης, Α. (2016). Περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων σύμπραξης
δημόσιου -ιδιωτικού τομέα για τη διαχείριση στερεών αποβλήτων. Περιβάλλον.
Δημόσιες Συμβάσεις , Νεώτερες εξελίξεις και προβληματισμοί. Συνέδριο της
Ένωσης Μελών του ΝΣΚ και της ΕΑΑΔΗΣΥ . Ναύπλιο, Οκτώβριος 2014,10-
12.
- Φορτσάκης, Θ. , & Φαραντούρης, Ν., (2016). Δίκαιο της Ενέργειας , Αθήνα : Νομική
Βιβλιοθήκη.
- Χαροκόπου, Α., (2004). Η διαδικασία της εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών
επιπτώσεων στη νομολογία του ΣτΕ, Τόμος Τιμητικός του Συμβουλίου Της
Επικρατείας 75 χρόνια, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.